

# Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.

№ 25 (2604)

ПЯТНІЦА

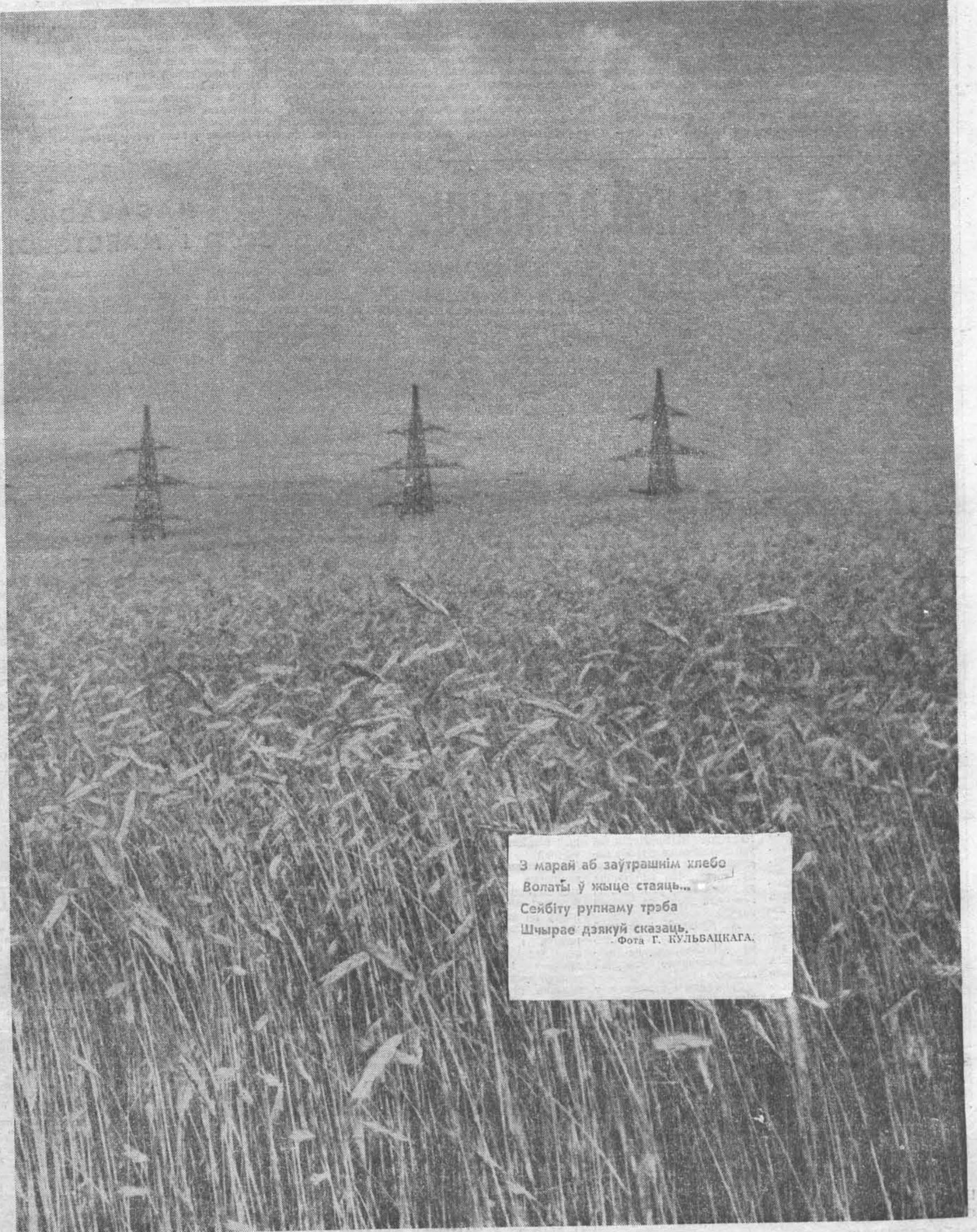
23

чэрвеня 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.



З марай аб заўтрашнім хлебе  
Волаты ў жыце стаяць...  
Сейбіту рупнаму трэба  
Шчырае дзякуй сказаць.  
Фота Г. КУЛЬБАЦКАГА.

# НЕВЫЧАРПАЛЬНАЯ КРЫНІЦА НАТХНЕННЯ

Шматнацыянальны савецкі народ пад кіраўніцтвам роднай Камуністычнай партыі ідзе ад перамогі да перамогі па светлым шляху камуністычнага будаўніцтва. Небывалым палітычным і працоўным уздымам сустракаюць усе савецкія людзі слаўны паўвекавы юбілей Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Кожны чалавек, на якім бы ўчастку ён ні працаваў—ля магутнага заводскага станка ці на шырокім калгасным полі, за рэверсам скараснага цеплавоза ці на рыштваннях новай будоўлі, у прагортнай школе ці ў навуковай лабараторыі—усюды ён стараецца ўнесці свой дастойны ўклад у гонар надыходзячага свята. Магутнай хваляй па ўсёй нашай неабсяжнай краіне цяпер разгарнулася перадавыя сацыялістычнае саборніцтва.

Кожны новы дзень нараджае новыя і новыя патрыятычныя пачыны, накіраваныя на дзятэрміновае выкананне планаў дзевятай пяцігодкі, на ўмацаванне эканамічнай і абарончай магутнасці любімай Айчыны, на паляпшэнне дабрабыту савецкіх людзей. Кожны дзень становяцца вядомы ўсё новыя і новыя імёны людзей, якія, не шкадуючы сваіх сіл і часу, самааддана працуюць у імя светлай будучыні—

камунізму. Якое гэта шырокае поле дзейнасці для ўсіх нашых пісьменнікаў, для ўсіх прадстаўнікоў творчай працы!

На XXIV з'ездзе КПСС з выключнай выразнасцю падкрэслівалася думка аб тым, што па меры будаўніцтва камунізму ўсё больш і больш узрасце роля літаратуры і мастацтва ў выхаванні савецкіх людзей, у фарміраванні іх светапогляду, маральных перакананняў і духоўнай культуры. З'езд дакладна і з гранічнай яскасцю сфармуляваў задачы, якія стаяць перад творчай інтэлігенцыяй. Партыя лічыць неабходным далейшае паглыбленне і ўдасканалванне работы па выхаванні камуністаў і беспартыйных у духу высокай камуністычнай свядомасці, камуністычных адносін да працы і грамадскай уласнасці, няўхільнага захавання і далейшага развіцця маральных норм развітага сацыялістычнага грамадства. У наш час, час магутнага руху наперад, да камунізму, няма больш пачэснай і ўдзячнай тэмы для ўсіх творчых работнікаў, чым тэма рабочага класа, які з'яўляецца вядучай сілай савецкага грамадства. Сёння, у новых абставінах сацыялістычнай рэалізацыі, фарміруюцца якасна новы тып працоўнага чалавека—рабочага-наватара, які фактычна становіцца

або ўжо стаў інтэлігентам па характару, адукацыі, светаадчуванні, па сваім творчым дыяпазоне.

Карніны змены адбываюцца і ў жыцці нашай вёскі. Значна вырасла адукаванасць і культура сельскага працаўніка. Калгасы і саўгасы ўсё ў большай меры ўзбройваюцца сучаснай складанай тэхнікай. Усё гэта паскарае працэс ператварэння працы хлебабары ў разнавіднасць працы індустрыяльнай.

Актыўны ўдзел у камуністычным будаўніцтве прымае савецкая інтэлігенцыя.

Безумоўна, што такія важныя з'явы ў жыцці нашага сацыялістычнага грамадства павінны прыкочваць пільную ўвагу ўсёй пісьменніцкай арганізацыі, кожнага майстра мастацкага слова.

Як жа беларуская пісьменніцкая арганізацыя выраслае, якія стаяць перад ёю! У апошнія гады ў нас з'явілася нямала новых твораў, у якіх праўдзіва і ярка выпісаны вобразы будаўнікоў камунізму, людзей натхнёнай стваральнай працы. Усё больш ярка праяўляе сябе самабытнасць беларускага мастацкага слова, яго арыгінальнасць у сваіх лепшых нацыянальных традыцыях, заслужанай павагай карыстаюцца ў шматлікага чытача лепшыя творы Петруся Броўкі і Аркадзя Куляшова, Кандрата Крапівы і Міхася Лынькова, Івана Мележа і Максіма Танка, Івана Шамякіна і Пілена Панчанкі, Андрэя Макаёнка і многіх іншых пісьменнікаў. Шмат новых цікавых твораў прынесла ў беларускую літаратуру і маладое пакаленне пісьменнікаў.

І ўсё ж сучасны савецкі чалавек з яго складаным характарам, з яго новымі, перадавымі якасцямі, багатым самабытным духоўным складам усё яшчэ рэдка трапляе ў поле зроку пісьменніка. Парэнейшыму

**А**ДБЫЎСЯ сход партыйнай арганізацыі СП БССР. Ён быў прысвечаны абмеркаванню пастановаў ЦК КПБ аб рабоце партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР.

З дакладам на сходзе выступіў сакратар партбюро А. Кулакоўскі. Ён адзначыў вялікае значэнне пастановаў ЦК КПБ, якія вынікнулі з гістарычных раішэнняў XXIV з'езда КПСС, для далейшай плённай работы ўсёй пісьменніцкай арганізацыі.

У пастанове ЦК КПБ гаворыцца, што партыйная арганізацыя Саюза пісьменнікаў БССР зрэкаментавала сябе актыўным партыйным атрадам на адказным ідэалагічным участку. Менавіта вынікам мэтанакіраванай дзейнасці партарганізацыі з'явілася стварэнне ў Саюзе пісьменнікаў абстаноўкі вялікай патрабавальнасці, якая становіцца ўплыўнае на творчы працэс. Беларускія пісьменнікі за апошнія гады стварылі шэраг значных твораў, гэтыя творы памагаюць духоўнаму і маральнаму росту працаўнікоў горада і вёскі, працягваюць лепшыя традыцыі савецкай літаратуры.

Разам з тым у пастанове ЦК КПБ звяртаецца ўвага на далейшыя пошукі і ўдасканаленне форм і метадаў работы партарганізацыі і прэзідыума праўлення саюза, павышэнне актыўнасці ўсіх членаў партыі як у творчых, так і грамадска-налічых справах, на выхаванне ў літаратары высокай адназначнасці за сваю працу перад грамадствам, за стварэнне такіх твораў, якія б ярка і праўдзіва паказвалі савецкую рэалізацыю, з вялікай мастацкай сілай сцвярджалі ідэю камунізму.

Пастанова ЦК КПБ заклікае пісьменнікаў да актывізацыі ўсяго творчага працэсу, да больш шырокага мастацкага асвятлення жыцця рабочага класа і калгаснага ўмяшчэння, далейшага ўмацавання сувязей пісьменнікаў з жыццём калектываў фабрык, заводаў, калгасаў і саўгасаў. Кожны пісьменнік

## БЛІЖЭЙ ДА ЖЫЦЦЯ

### ПАРТЫЙНЫ СХОД БЕЛАРУСКІХ ЛІТАРАТАРАЎ

павінен актыўна ўдзельнічаць у стварэнні яркага публіцыстычнага і мастацкага дэталіста развіцця савецкага грамадства, барацьбы савецкіх людзей за ажыццяўленне раішэнняў XXIV з'езда КПСС, планаў дзевятай пяцігодкі, абавязальстваў па дастойнай сустрэчы 50-годдзя ўтварэння СССР.

У пастанове ЦК КПБ указваецца на шэраг важных пытанняў надзённага літаратурнага жыцця — на ўзмацненне выхаваўчай работы партарганізацыі і прэзідыума праўлення саюза з творчай моладдзю, павышэнне ідэйна-мастацкага ўзроўню часопісаў «Полымя», «Неман» і «Маладосць», на актывізацыю работы па грунтоўным, усебаковым і глыбокім літаратурна-крытычным аналізе праблем, тэндэнцый і заканамернасцей развіцця беларускай савецкай літаратуры на сучасным этапе, а таксама творчасці асобных літаратараў, як таго патрабуе Пастанова ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы».

У сваім дакладзе А. Кулакоўскі запастраў увагу на тых сур'ёзных заўвагах і прапаволах, якія былі зроблены пры абмеркаванні работы партарганізацыі СП БССР у Цэнтральным Камітэце КПБ. Перш за ўсё пісьменнікам трэба падумаць, як па-сапраўднаму, практычна наблізіцца да калектываў рабочых, да сучаснай вёскі, да людзей навукі.

А. Кулакоўскі звярнуў увагу на работу з маладымі літаратарамі, на ідэйнае выхаванне творчай змены.

Надзённым пытаннем у літаратурным жыцці з'яўляецца і павышэнне адказнасці галоўных рэдактараў і рэдакцый друканых органаў. І пісьменніцкая партыйная арганізацыя, і прэзідыум праў-

лення СП БССР павінны больш прынцыпова ставіцца да работы часопісаў, да таго, што ў іх друкуецца.

Значная ўвага ў дакладзе была звернута на арганізацыйна-партыйныя пытанні.

Камуністы партарганізацыі грунтоўна і ўсебакова абмеркавалі пастанову ЦК КПБ, абмяняліся думкамі па дакладзе.

Пачынаючы спрэчку, І. Шамякін сказаў:

— Прайшло больш года пасля гістарычных раішэнняў XXIV з'езда КПСС і VI з'езда беларускіх літаратараў. Што зроблена пісьменнікамі ў святле новых задач, як мы дапамагем сваімі творами духоўнаму росту працаўнікоў горада і вёскі? Менавіта аб гэтым, аб тым, што мы можам зрабіць па рэалізацыі пастановаў ЦК КПБ мы павінны сёння сур'ёзна пагаварыць.

І. Шамякін у сваім выступленні падкрэсліў некалькіх важных момантаў ў рабоце прэзідыума праўлення СП БССР.

М. Аляксееў адзначыў, што беларускія літаратары ўспрымаюць пастанову ЦК КПБ як важную падзею ў сваім творчым жыцці. Ён падтрымаў думку дакладчыка, што трэба больш увагі надаваць ідэйнаму выхаванню маладых пісьменнікаў, іх палітычнай загартоўцы.

Л. Прокша падкрэсліў важнасць і надзённасць тых пытанняў, якія ўзняты ў пастанове ЦК КПБ, рэзка адказаў аб чарговых задачах штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» ў асвятленні літаратурнага працэсу і культурнага жыцця рэспублікі. П. Прыходзька прысвяціў сваё выступленне пытанню крытыкі ў перыядычных беларускіх выданнях. А. Маўзон спыніўся на некаторых пытаннях творчага жыцця.

— Мы надаём вялікае

значэнне абмеркаванню работы нашай партыйнай арганізацыі на пасяджэнні бюро ЦК КПБ, — сказаў І. Мележ. — Выказаўшы ў наш адрас сур'ёзныя заўвагі, і мы павінны дэталёва абмеркаваць іх, улічыць і пабудоваць работу пісьменніцкай арганізацыі так, каб засяродзіць увагу на самым галоўным у нашым хуткапльнім жыцці, на тых надзённых задачах, якія стаяць перад савецкай літаратурай у стварэнні новых высокадзейных і высокамастацкіх твораў.

К. Кірзенка, таксама адзначыўшы вялікае практычнае значэнне пастановаў ЦК КПБ для далейшага літаратурнага жыцця рэспублікі, акцэнтаваў увагу на творчых пытаннях, што стаяць перад рэдакцыйнай калегіяй часопіса «Полымя» сёння. Аб грамадзянскай пазіцыі пісьменніка гаварыла Е. Лось. Г. Папоў падкрэсліў, што ў вырашэнні задач, якія стаяць перад друкаванымі органамі, павінны адыграць значную ролю партыйныя групы.

— Мы, савецкія літаратары, заўсёды адчуваем у сваіх творчых справах чужую, неацэнную падтрымку нашай роднай партыі, — сказаў М. Танк. — Пастанова ЦК КПБ — яшчэ адно яркае сведчанне гэтаму. Цяпер мы яшчэ больш акрэслена бачым свае задачы ў павышэнні ідэйна-мастацкага ўзроўню твораў аб нашым сучасніку. І мы зробім усё, каб дапамагчы партыі ў фарміраванні ў савецкіх людзей высокай ідэйнай перакананасці.

З прамовай на сходзе выступіў загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцалеў.

У аднадушна прынятай рэзалюцыі сход цалкам і поўнасьцю адабрў пастанову ЦК КПБ аб рабоце партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР і зацвердзіў адпаведныя меры прынятыя па далейшым няўхільным выкананні і ажыццяўленні раішэнняў XXIV з'езда КПСС.

## МАСАВАСЦЬ І МАЙСТЭРСТВА

Пад старшынствам першага намесніка міністра культуры БССР Р. Мацуліна прайшла нарада дырэктараў абласных дамоў народнай творчасці, на якой ішла гаворка аб падрыхтоўцы да фестываля самадзейнага мастацтва, прысвечанага 50-годдзю ўтварэння СССР. З паведамленнямі выступілі М. Коп, Л. Сарткоў, Л. Рудзькоў, Г. Працко, В. Носаў, метадыст Магілёўскага абласнога дома народнай творчасці І. Салановіч.

Падрыхтоўка да фестываля самадзейнага мастацтва распачалася ва ўсіх раёнах рэспублікі. На Гродзеншчыне, напрыклад, прайшоў фестываль фальклорных калектываў, курсы палітычнай песні «Юнацтва выкрывае імперыялізм», конкурсы чытальнікаў і масавікоў, святыя песні. Адбыліся ўжо фестывалі самадзейнага мастацтва ў Ваўкавыскім, Пінчынскім, Мастоўскім раёнах. Рыхтуецца выстаўка работ самадзейных мастакоў і народных умельцаў. Актывізацыя творчага жыцця ў аматарскіх калектывах у многім спрыяюць абменным канцэртаў паміж культурасвет-установамі раёнаў усюды. Часта наладжваюцца выезды з канцэртамі ў братнюю Літву.

У Прыбужскім краі адбыўся агляд-конкурс самадзейных духавых аркестраў, які завяршыўся святам духавой музыкі і марш-парадам у Брэсце. У вобласці працуюць звыш 150 агіт-брыгад, лепшыя з іх выступілі ў абласным аглядзе-конкурсе. Прайшлі Дні культуры Брэстчыны ў Луцку, Арле. Зацверджан план развіцця самадзейных калектываў вобласці на цяперашнім годзе.

У васьмі раёнах Гомельшчыны

## МАСКОЎСКІ

Вось ужо амаль месля гасціць у Мінску праслаўлены калектыў ардынаснага Акадэмічнага Малога тэатра Саюза ССР, і ўсё гэтае час, дзе б ты ні быў, можа пачуць усхваляваныя размовы аб тэатры, аб яго спектаклях, акцёрах. І гэта зусім заканамерна, таму што прыезд Малога ў Мінск стаў сапраўды падзеяй у культурным жыцці рэспублікі, падзеяй, якая на доўга застанеца ў нашай памяці.

Жыхары Мінска і гасці сталіцы за гэты час убачылі выдатны спектаклі па п'есах рускай і зарубежнай класікі, савецкай драматургіі, сустрэліся з сур'ёзным буйнейшым майстрам савецкай сцэны. Радасць гэтых сустрэч падзяляюць і маскоўскія артысты, якіх вельмі крануў гарачы прыём, аказаны ім. Спадабаўся горад, які многія з іх бачылі ў руінах пасля вызвалення ад фашыстаў.

Акрамя штодзённага паказу спектакляў, гасці паспываюць праводзіць шэфскія выступленні, выязджаць да месца бававой славы Беларусі, наведваюць музеі і выстаўкі, праводзіць сустрэчы з гледачамі. Аб адной такой сустрэчы, якая адбылася 19 чэрвеня, хочацца расказаць больш падрабязна. У гэты дзень маскоўскія гасці ўдзельнічалі ў ардынаснага Мінскага аўтазавода. На гэту сустрэчу прыехалі: народны артыст СССР, лаўрэат дзяржаўнай прэміі СССР І. Любезнаў, народны артыст РСФСР Я. Вяснін, заслужаны артыст РСФСР лаўрэат дзяржаўнай прэміі РСФСР Ю. Саломін, заслужаны артыст РСФСР Т. Панкова, М. Навахіжын, заслужаны артыст БССР Р. Філіпаў, артысты В. Барцоў, М. Любезнаў, Т. Вронская, Л. Пірагова, В. Но-

## СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР

УЧОРА У МІНСКУ ПАЧАЛА СВАЮ РАБОТУ ТРЭЦІЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСКАЙ САВЕЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭСПУБЛІКІ ВОСЬМАГА СКЛІКАННЯ.

З ДАКЛАДАМ АБ ПОЎНЫМ ПЕРАХОДЗЕ ДА УСЕАГУЛЬНАЙ СЯРЭДНЯЙ АДУКАЦЫІ МОЛАДЗІ

У БЕЛАРУСКАЙ ССР ВЫСТУПІЎ МІНІСТР АСВЕТЫ РЭСПУБЛІКІ М. Г. МІНКЕВІЧ.

ВЯРХОЎНЫ САВЕТ АБМАРКУЕ ТАКСАМА ПРА-ЕКТ КОДЭКСА ЗАКОНАЎ БЕЛАРУСКАЙ ССР АБ ПРАЦЫ, ЗАЦВЕРДЗІЦЬ УКАЗЫ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР, ЯКІЯ ПРЫНЯТЫ ЗА ПЕРЫЯД ПАМІЖ СЕСІЯМІ.

з друку выходзіць нямала мастацкіх твораў неглыбокіх па змесце, невыразных па форме.

На VI з'ездзе пісьменнікаў БССР гаварылася аб тым, што галоўнай умовай далейшай актывізацыі беларускіх літаратараў з'яўляецца тое, у якой ступені кіраўніцтва саюза, пісьменніцкая партыйная арганізацыя авалодаюць ходам творчага працэсу, умцаваюць сувязь пісьменнікаў з сённяшнім днём рэспублікі, з народнымі запатрабаваннямі, што ўрокі сапраўднага жыцця трэба браць перш за ўсё на буйнейшых новабудовах камунізму, на прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах, навуковых установах, там, дзе ў ходзе стварэння матэрыяльных каштоўнасцей ідзе грандыёзная работа па выхаванні і фарміраванні камуністычнага характару.

Пасля гістарычных рашэнняў XXIV з'езда КПСС і VI з'езда Беларускага літаратараў мінула ўжо больш чым год. Што зроблена нашымі работнікамі літаратурнага фронту ў святле новых патрабаванняў!

Нядаўна ў Цэнтральным Камітэце КПБ было разгледжана пытанне аб рабоце партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР. У прынятай пастанове адзначаецца, што вынікам мэтакіраванай дзейнасці партарганізацыі з'явілася стварэнне ў Саюзе пісьменнікаў абстаноўкі вялікай патрабавальнасці, якая робіць жыццёвы ўплыў на творчы працэс. Дзякуючы гэтай беларускія пісьменнікі стварылі шэраг значных твораў, якія дапамагаюць духоўнаму росту працаўнікоў горада і вёскі і працягваюць лепшыя традыцыі савецкай літаратуры.

Разам з тым, дзейнасць партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў магла быць больш плённай, калі б яна пазбегла ў сваёй рабоце некаторых неда-

хопаў. Усё яшчэ невысокія вынікі работы партарганізацыі і прэзідыума саюза з творчай моладдзю, асабліва ў ідэйным выхаванні і прыцягненні яе да ўдзелу ў грамадскім жыцці. Слаба выкарыстоўваецца вялікі ідэйна-эстэтычны вопыт і веды старэйшага пісьменніцкага пакалення для перадачы яго моладзі.

На абмеркаванні камуністаў рэдка выкасяцца актуальныя ідэйна-творчыя праблемы сучаснага этапу развіцця Беларускай савецкай літаратуры, далейшага павышэння яе ролі ў вырашэнні задач камуністычнага выхавання працоўных. На старонках літаратурна-мастацкіх часопісаў «Полымя», «Неман» і «Маладосць» нярэдка з'яўляюцца бедныя па думцы і невыразныя па форме творы, якім, аднак, не заўсёды даецца прынцыповая ацэнка ў прэзідыуме Саюза пісьменнікаў і партыйнай арганізацыі.

Задача заключаецца ў тым, каб, зыходзячы з рашэнняў XXIV з'езда КПСС, прыняць неадкладныя меры па павышэнні ідэйна-эстэтычнага ўзроўню і прафесійнага майстэрства членаў саюза, па выхаванні ў нашых літаратараў пачуцця высокай адказнасці за сваю працу перад грамадствам, за стварэнне такіх мастацкіх твораў, якія б ярка і праўдзіва адлюстравалі савецкую рэчаіснасць, з вялікай мастацкай сілай усталявалі ідэі камунізму.

Неабходна выкарыстоўваць усе найбольш дзейныя формы і метады прыцягнення ўвагі пісьменнікаў да мастацкага асветлення жыцця рабочага класа і калгаснага сялянства, дабівацца далейшага ўмацавання сувязей пісьменнікаў з жыццём калектываў фабрык, заводаў, калгасаў і саўгасаў, маючы на ўвазе, што глыбокае веданне працэсу фарміравання камуністычнага характару савецкага чалавека,

якія праходзяць у працоўных калектывах, з'яўляецца абавязковай умовай плённай літаратурнай дзейнасці.

Пачэсны абавязак кожнага пісьменніка, кожнага байца літаратурнага фронту—шырока і яскрава адлюстроўваць у літаратурных творах барацьбу савецкага народа за ажыццяўленне рашэнняў XXIV з'езда КПСС, планаў дзесяціпяцігодкі, абавязальнасць працоўных калектываў па дастойнай сустрэчы 50-годдзя ўтварэння ССРСР, трыумф ленінскай нацыянальнай палітыкі, брацкую дружбу народаў нашай шматнацыянальнай краіны.

Пісьменнікі-камуністы павінны заўсёды працягваць авангардную ролю ў ідэйна-творчым жыцці пісьменніцкага калектыву. Партыйнай арганізацыі неабходна ўдасканальваць і паглыбляць выхавальную і арганізатарскую работу, рабіць пастаянны і ўсебаковы ўплыў на творчы працэс, настойліва фарміраваць у пісьменнікаў партыйны, класавы падыход да з'яў грамадскага жыцця, непрымірымых адносін да буржуазнай ідэалогіі. Важнейшы абавязак—весці актыўнае ідэалагічнае наступленне, да канца выкрываць антынародную сутнасць імперыялізму.

Уз'яўшымся магутным поступам крокчыць па нашай краіне юбілейны, 1972 год. З небывалай сілай разгарнуўся масавы патрыятычны рух працоўных калектываў, усіх савецкіх людзей за паспяховае ажыццяўленне велічных планаў камуністычнага будаўніцтва. Гэта—невыварпальная крыніца для творчага натхнення нашых літаратараў, для стварэння новых, высокаідэйных і высокамастацкіх твораў, дастойных вялікаму савецкаму народу.

(«Звязда», 18 чэрвеня 1972 г.)

прайшлі ўжо фестывалі самадзейнага мастацтва. Добрай навіной з'явілася свята духовай музыкі, у заключным этапе якога прыняло ўдзел 18 калектываў—400 аматараў-музыкантаў. Пачаўся агляд-конкурс драматычных калектываў. Кожную нядзелю ў Гомельскім парку адбываюцца справядлівыя канцэрты мастацкай самадзейнасці раёнаў вобласці. Шырока наладжваюцца абменныя канцэрты з

разгорнута спаборніцтва на лепшае абслугоўванне працаўнікоў калгаснай вёскі.

Падводзячы вынікі першых крокаў па падрыхтоўцы да фестывалю самадзейнага мастацтва, прысвечанага 50-годдзю ўтварэння ССРСР, Р. Мачулін звярнуў увагу на неабходнасць больш увагі аддаваць падбору рэпертуару самадзейных калектываў, іх выканаўчай культуры і масавасці.

дамі ў галіне літаратуры і мастацтва. Такіх універсітэтаў у рэспубліцы працавала 36.

За апошнія два гады была ўпарадкавана сетка універсітэтаў культуры. Замест некалькіх невялікіх універсітэтаў, што працавалі ў горадзе або раёне, ствараліся галаўныя універсітэты з філіяламі ў калгасах і саўгасах, на прадпрыемствах. Напрыклад, у Бабруйску раней было шэсць невялікіх універсітэтаў культуры. У выніку рэарганізацыі створаны адзін гарадскі універсітэт з факультэтамі музычнага і тэатральнага мастацтваў і два філіялы—у клубе швейнай фабрыкі імя Дзяржынскага і ў доме культуры фаярера-дрэваапрацоўчага камбіната. Гэта ліквідавала непатрэбны дубляж, стварыла ўмовы для правільнай арганізацыі сеткі універсітэтаў і кантролю за навучным працэсам.

Поспех работы універсітэтаў культуры вызначаюць вучэбна-тэматычныя планы і праграмы. У святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС былі перагледжаны вучэбна-тэматычныя планы па Беларускай літаратуры, музыцы, тэатры, кіно, выяўленчым мастацтвам, выдадзеныя ў 1968 г.

Рэспубліканскі метадычны кабінет культуры абавязвае лепшых універсітэтаў культуры, кляпоціцца пра семінары іх рэктараў. Наладжаны цэнтралізаваны закуп грамплацінак з запісамі твораў рускай і зарубежнай класікі, савецкіх кампазітараў і Беларускай музыкі. Рыхтуецца да друку зборнік «Народныя універсітэты культуры», які раскажа пра лепшыя здабыткі ў іх рабоце. Ужо выйшаў у свет каталог грамзапісаў музычных і літаратурна-драматычных твораў, які паможа лепш наладзіць навучны працэс.

Вялікую дапамогу універсітэтам культуры аказваюць Дзяржаўная бібліятэка БССР імя Леніна, мастацкі музей БССР, Беларускае дзяржаўнае філармонія, кансерваторыя, творчыя

саюзы і іншыя ўстановы і арганізацыі. Лекцыйнае бюро Белдзяржфілармоніі наладжвала лекцыі-канцэрты ў 75 універсітэтах рэспублікі. Навуковыя супрацоўнікі мастацкага музея, напрыклад, вядуць заняткі на факультэтах выяўленчага мастацтва Сяніцкага сельскага універсітэта культуры Мінскага раёна і пры Доме мастацтваў, ва універсітэтах для работнікаў культасветустановаў Мінска і студэнтаў і выкладчыкаў педінстытута замежных моў.

На пасяджэнні секцыі былі таксама заслушаны інфармацыі аб рабоце Сяніцкага, Баранавіцкага, Рэчыцкага і Столінскага універсітэтаў культуры. Адзначалася, што ў Рэчыцы і Століне работнікі культуры не займаліся сваімі універсітэтамі і таму яны працавалі дрэнна.

Вырашана да новых праграм, якія хутка выйдучы ў свет, падрыхтаваць тлумачальную запіску з парадамі, як павысіць ідэйна-эстэтычны ўзровень заняткаў, асаблівую ўвагу звярнуўшы на актыўныя формы работы—семінары, сустрэчы, канферэнцыі і г. д. Больш увагі аддаваць каардынацыі дзейнасці бібліятэкі імя Леніна і Рэспубліканскага метадычнага кабінета культасветработы, умацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы ўстановаў культуры, пры якіх працуюць універсітэты, дамагацца пастаяннага складу слухачоў.

## ВІНШУЕМ

### З ЮБІЛЕЕМ!

За заслугі ў развіцці Беларускага музычнага мастацтва і ў сувязі з шасцідзясяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узначародзіў кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору Беларускай ССР Паліўскага Канстанціна Іосіфавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

## У МІНІСТЭРСТВЕ КУЛЬТУРЫ БССР

пагранічным абласцям Украіны, Рэспубліцы Федэрацыі. Складзен план сумесных мерапрыемстваў з Чарнігаўскім домам народнай творчасці, які прадугледжвае абменныя канцэрты, выстаўкі мастацкай фатаграфіі, семінар на новых абрадах.

На Віцебшчыне аддаецца вялікая ўвага развіццю самадзейнасці ў кожнай сельскай клубнай ўстанове. З гэтай мэтай у абласным упраўленні культуры абмеркаваны пытанні аб шэфстве музычных школ і вучылішчаў над самадзейнасцю, рабоце народных тэатраў, развіцці аматарскіх калектываў у Докшыцкім раёне, рэпертуары самадзейных калектываў у Аршанскім раёне. Праведзены конкурс на лепшую песню аб Леніне, партыі. Радзіме. дванаццаць семінараў кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці па жанрах, у якіх удзельнічала 360 чалавек. Завяршаецца агляд работы раённых дамоў культуры.

У гэтыя дні ў вобласці праводзіцца святыя песні. Традыцый сталі, напрыклад, «Браслаўскія зарніцы». Сёлетня тут выступіць зводны хор у складзе 1500 чалавек, а ў Шаркаўшчыне на свяце песні ў хоры прыме ўдзел тысяча спевакоў. Рыхтуецца вялікае традыцыйнае свята дружбы на мяжы трох рэспублік—Латвіі, РСФСР і Беларусі. У вобласці дзевяць аўтаклубаў і сярод іх таксама

ра метадычнага кабінета культасветработы Міністэрства культуры БССР А. Сурыновіча аб эфектыўнасці навучнага працэсу ва універсітэтах культуры Беларусі. Старшыня секцыі намеснік міністра культуры БССР Р. Мачулін раскажа, як прайшло абмеркаванне яе работы ў Маскве на пасяджэнні савета па універсітэтах культуры Міністэрства культуры СССР.

## АУДЫТОРЫЯ—АМАТАРЫ МАСТАЦТВА

Закончыўся навучны год у 175 народных універсітэтах культуры і мастацтва і 28 іх філіялах. Каля 35 тысяч слухачоў наведвала іх заняткі. Нарадзіліся універсітэты культуры для работнікаў клубных устаноў, бібліятэк, музеяў і паркаў. Іх мэта—пашырыць круггляд работнікаў культасветустановаў, узбагаціць іх ве-

тыста большасць прысутных адразу пазнала як «свайго», як выканаўцу многіх значных роляў на Беларускай сцэне—ён жа быў кулапапец, і іншыя ацэны Малога. Гучалі словы М. Ісакоўскага, М. Шалахава і Я. Еўтушэнікі, мелодыі сучасных кампазітараў, сцэны са спектакляў тэатра.

— Взяём у Маскву незабыўнае—Хатынь, яе цішыню, яе званы... Гэта будзе «слухачы» у самім сабе і праз многа-многа гадоў...  
— Есць у вашым горадзе нешта такое... такое... Ну, калі хочаце, рысы гармоніі і характава. У Мінск хочацца вяртацца. Хоць Свіслач з мялізнамі, але я кінуў у яе капейку. Кажуць, тады абавязкова прыедзеш яшчэ...  
— Раней я здымаўся тут у кінафільмах. Спяшаўся. Не паспяваў як след «ажыцца». Цяпер адчуў цяпло мінчан, іх ветлівасць і нейкую, як бы гэта сказаць, па-славянску прывабную сціпласць. Цяпло прамяняць часцей за ўсё вочы...  
Гэта гаварылі журналістам удзельнікі прэс-канферэнцыі, госці Беларускай сталіцы. Тады, калі ўжо афіцыйная частка (а яна была такой шчырай і хваляючай, што нічога «афіцыйнага» ў ёй не заўважалася) скончылася і надышла пора развітвацца. Але яшчэ хтосьці затрымлівае Ігара Ільініскага, чуюцца знаёмыя назвы—«Карнавальная ноч», «Волга-Волга», знаёмыя імяны—Усевалад Меерхольд, Любоў Арлова... Яшчэ не-

(Заканчэнне на 15 стар.)

## МАЛЫ—У МІНСКУ

вак і іншыя, а таксама работнікі мастацка-пастаноўчай часткі тэатра і прадстаўнікі адміністрацыі. Гасцінныя гаспадары на чале з дырэктарам завода І. Дзёміным паказалі масквічам свой галоўны канвеер па зборцы славуных МАЗаў. На шматлікія пытанні артыстаў аб рабоце канвеера завода давалі тлумачэнні намеснік начальніка галоўнага зборачнага канвеера М. Сячанка, сакратар партарганізацыі цэха М. Раўнаполец. Госці маглі сваімі вачыма убачыць, як хутка нараджаецца на заводзе новалічбына. У пералынку ў памяшканні гэтага ж канвеера адбылася сустрэча артыстаў з рабочымі.

На імправізаваную сцэну, складзеную з двух грузавікоў, падняліся сустрэтыя дружнымі апладысмантамі госці з Масквы. Ад імя славутага тэатральнага калектыву дырэктар тэатра Ф. Шапоровіч перадаў прывітанне і падзяку працоўным Беларускай сталіцы і аднаму з перадавых атрадаў рабочага класа Беларусі—аўтазаводам—за вялікія заслугі перад Радзімай, за баявыя і працоўныя подзвігі. Ён раскажа аб тым, як творчая інтэлігенцыя адзначае свята 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Гаспадары падарылі масквічам прывітальны адрас і эмблема завода, букеты чэрвеньскіх кветак, сувениры. А потым адбыўся канцэрт, у часе якога парадавалі глядачоў высокім мастацтвам Іван Любэзнаў і Яўген Веснін, Міхаіл Навакінын і Раман Філіпаў (дарэчы, гэтага ар-



Намеснік начальніка цэха зборні Мінскага аўтазавода Міхаіл Сячанка рады раскажаць гасцям пра «таёмныя» нараджэнні магутных «МАЗаў».

Зямлю,  
што ўсіх надзліла талентам:  
Паходны маршрут  
і каханне дала нам.

Мне здаецца, што тут, акрамя ўста-  
го, праявілася яшчэ і неразумненне

**С**ВОЙ АРТЫКУЛ аб паэзіі пач-  
ну з водгуку на выступленне  
В. Бечыка і А. Вярцінскага.  
Аўтары закранулі многа важных праб-  
лем—аб грамадзянскім абавязку паэ-  
зіі, аб прыродзе таленту, аб мараль-  
най абязпечанасці пісьменніцкага  
слова і інш.

Паэзія, сапраўды, заўсёды з людзь-  
мі, гэта адна з форм дыялогу народа  
з народам, чалавека з чалавекам. Паэ-  
зія заўсёды са сваім часам, хаця і мае  
багатыя магчымасці распусціць рамкі  
свайго часу, выйсці за яго межы.  
Але ж асноўны клопат «круглага ста-  
ла», за які запрашае нас штотыднёвін,  
не ў тым, каб сцвердзіць яшчэ раз  
агульны і ўсім вядомы ісціны, а каб  
пачуваць, на сучасным узроўні пагавар-  
чыць аб стане нашай сённяшняй паэ-  
зіі, яе здабытках і хібах, аб прычы-  
нах, якія тармозыць яе развіццё.

Сённяшняя беларуская паэзія, асаб-  
ліва многія творы маладых аўтараў,  
на маю думку, не задавальняюць на-  
шы ўзросшыя патрабаванні, часам ма-  
ла гавораць сэрцу і розуму чытачоў,  
не ўзімаюцца да той вяршыні, якая  
стала ўжо для нас эстэтычнай нор-  
май. Асобныя такія вершы і паэмы  
як бы і звязаны са сваім часам, але  
павярхоўна, знешня. Яны аднастай-  
ныя, бедныя на выяўленчыя сродкі, у  
іх не відаць душэўнага багацця сучас-  
нага чалавека. Маладым паэтам трэба  
вучыцца, духоўна, творча расці. Даг-  
туль жа выходзяць у свет цэлыя збор-  
нікі аднастайных, шэрых, малазмяс-  
тоўных вершаў. Аб іх пішуць зрэдку  
і ў «Ліме». Помняцца рэцэнзіі на  
зборнік Хв. Чэрні, на асобныя творы з  
часопіса «Малодосць». А колькі такіх  
твораў застаецца па-за ўвагай крыты-  
кі!

Засмучае не толькі аднастайнасць і  
падобнасць ужо надрукаваных вер-  
шаў, але і спосаб іх аўтараў глядзець  
на рэчы, на людзей,—без здзіўлення,  
цікаўнасці, прагі адкрыцця. Вось як  
піша М. Кусянюк пра маладых дзю-  
чат (зб. «Без прывалу»):

...Да лясное хаціны іду,  
А на ганку —  
Тры дачкі лесніковы,  
Кірапатыя трохкі,  
Між сабою падобны,  
Быццам матрошкі.

І ў другім месцы зборніка гэты ж  
аўтар усклікае:

...О, як не любіць нам  
Шырокую гэту

# ІСЦІ

Марына  
БАРСТОК

спецыфікі паэзіі, асаблівасцей ліры-  
чнага спосабу абагульнення.

Недаацэнка тэорыі, мысліцельнага  
элемента бачна ў творах і выказван-  
нях некаторых старэйшых нашых паэ-  
таў. Вось, напрыклад, што піша А. За-

# ЎПОРАВЕНЫ

рыцкі ў аўтабіяграфіі (зборнік  
«Пяцьдзесят чатыры дарогі»):  
«Для мяне паэты заўсёды дзілілі-  
ся, груба кажучы, на дзве катэгорыі.  
Да першай належаць тыя, твор-  
часць якіх абумоўлена непасрэдна

# З ВЕКАМ

самім жыццём, якія нясуць у паэзію  
жывое народнае слова. Да другой ка-  
тэгорыі належаць тыя, якія сваё на-  
хненне чэрпаюць у асноўным з пра-  
чытаных кніг і карыстаюцца гатовай  
кніжнай мовай. Творы іх заўсёды на-  
поўнены літаратурнымі рэмінісцен-  
цыямі. Такія паэты часта добра вало-  
даюць формай, але калі разабрацца  
па сутнасці, то святло іхняе—святло  
не іхняе, а чужое».

Тут не ўсё дакладна... У наш час  
нельга стаць сапраўдным паэтам, не  
маючы пэўнай кніжнай культуры (бо  
яе ў той ці іншай ступені маюць усе  
чытачы), высокага ўзроўню адукава-  
насці, адкрысцізаванай пры дала-  
мозе філасофскай і эстэтычнай думкі,  
свайго ўласнага погляду на свет, які  
таксама здабываецца не толькі адной  
практыкай. А як жа быць з такімі  
пісьменнікамі, як В. Брэхт і Леся

Украінка? У іх творчасці сустракаю-  
цца тыя самыя «кніжныя» сюжэты і  
вобразы, праз якія гэтыя аўтары ўва-  
ходзяць у шырокі свет сусветнай лі-  
таратуры, распрацоўваючы гэтыя сю-  
жэты з улікам свайго нацыянальнага  
матэрыялу, сучаснага ім узроўню  
грамадскай думкі, ідучы ўпоравень са  
сваім векам. Без свайго ўласнага свят-  
ла пісьменнік не можа існаваць. Гэта  
так, але ж бяспрэчна і тое, што ўласны  
свет пісьменніка збірае, канцэнтруе ў  
сабе ўсё тое новае, што дае яму гра-  
мадства, культура. Якім сусветная  
культура і шырокая філасофская дум-  
ка даюць магчымасць паэту выйсці за  
рамкі свайго часу, калі гэтыя рамкі  
становяцца цеснымі, убачыць тое, ча-  
го не бачыць ці не хоча бачыць чала-  
век, заняты выключна практычнай  
дзеяснасцю, вузкім колам чыста на-  
дзённых патрэб. Не шырэнны, а вуз-  
касць нашай паэзіі бачу ў тым, што  
яна рэдка звяртаецца да вобразаў,  
якія замацаваліся ў сусветнай літар-  
атуры, такіх, як Праметэй, Фаўст,  
Адам, да антычных і біблейскіх мі-  
фаў. Глядзіце, які цікавы і змястоў-  
ны верш напісаў У. Караткевіч, вы-  
карыстаўшы біблейскую легенду пра  
Адама, Адам у вершы У. Караткевіча  
надзелены вялікай здольнасцю пра-  
зарліўцы, ён прадбачыць увесь далей-  
шы шлях чалавецтва, ля вытокаў яко-  
га стаіць. Больш таго, ён бачыць у сне  
—кроў Іліяды, попел Плошчы кветак,  
Рагнеды плач і Хірасімы прах... Яго  
апанавалі сумненні:

Бо лепш у самым чэраве загінуць,  
Чым надарыць нашчадкам гэты шлях.  
А потым:

...Ева падышла і працягнула  
Далоні сонных і плячотных рук,  
І ён з трывогай, з радасцю няпэўнай  
І з мукамі суровай, як праплен,  
Прынік да іх у страці горкай, гнеўнай,  
Бо ён любіў...  
Бо добра помніў сон.

Зварот да падзей і фактаў сусвет-  
най гісторыі, да біяграфіі вядомых  
грамадскіх і культурных дзеячоў так-  
сама сведчыць аб шырыні кругагляду  
аўтара, яго ўменні мысліць эпахальна,  
глядзець на свет цэласна. У гэтай су-  
вязі можна прыгадаць паэму «Агонь  
і кроў» А. Лойкі, прысвечаную  
Г. Дзімітраву, вершы А. Вярцінскага  
«Бурбоны вяртаюцца ў Парыж», «Я  
фільм глядзеў, Там Спартака распі-  
лі і іншыя».

На ўзроўні сусветнай паэзіі можна  
пісаць, кіруючыся сваім, нацыяналь-  
ным матэрыялам. Сапраўды, як казаў  
К. Чорны, ён усё жыццё можа пісаць  
пра Цімавічы і цімаўчан, але ж ён

не проста расказваў нам забаўныя гіс-  
торыі пра сваіх аднаўскоўцаў. Ён уз-  
німаў жыццё і справы цімаўчан да  
праблем агульначалавечага, сусвет-  
нага значэння.

Такімі—рознымі—шляхамі ідуць  
да вышніх сусветнай паэзіі нашы пер-  
шакласныя паэты М. Танк і А. Куля-  
шоў. У паэзіі М. Танка бачым і той і  
другі спосаб паліцыйна далёкага і  
блізкага, канкрэтнага і агульнага, на-  
цыянальнага і агульначалавечага; у  
яго творах мірацца між сабой бунтар-  
ная Нарач і залітая сонцам антычная  
Элада. А ў «Гісторыі вёскі Пількаў-  
шчына» бачым удалую спробу такога  
паліцыйна на малой плошчы, у адным  
вершы. Наколькі блднейшай была б  
яго творчасць і вобразная фактура  
ўсёй нашай паэзіі, каб не было ў ёй  
вершаў пра багіню перамогі Ніку, пра  
старажытнага цара Мідаса, які, згод-  
на з легендай, валодаў здольнасцю пе-  
ратвараць у золата ўсё, да чаго ён да-  
кранаўся. Справа ўсё ў тым, што Ні-  
ка супастаўляецца з беларускай жан-  
чынай гадоў вайны, якая «плакала ці-  
ха ноччу над брацкай магілай» і «па-  
магала салдату раны яго бітваваць»,  
супастаўляюцца каменныя крылы ба-  
гіні і цёплыя, да ўсяго прыдатныя ру-  
кі беларускі, а ў гэтым ужо вялікі  
сэнс. І не проста пра цара Мідаса хо-  
ча нагадаць нам М. Танк у другім  
з названых вершаў. Ён разважае аб  
тым, што ёсць ішчасце, а што траге-  
дыя ў нашым зямным існаванні, дзе  
хлеб надзённы больш патрэбен, чым  
золата. Ён выказвае сваё разуменне  
трагедыі творцы, які ўжо не можа  
жыць непасрэднымі, першаснымі па-  
чуццямі, а ўспрымае звычайныя рэ-  
чы—зямлю, траву, ваду, агонь—толь-  
кі пераўтворанымі, намалёванымі ці  
выказанымі ў слове. Бяднеюць ці ба-  
гацеюць нашы паучыці ў выніку праз-  
мернай цывілізацыі? Шчаслівы ці не  
шчаслівы мастак, які зрабіў сам сябе  
прадметам даследавання і аналізу?  
Такія праблемы стаяцца ў гэтых вер-  
шах.

У творчасці А. Куляшова не відаць  
кніжных і міфалагічных вобразаў, да-  
лёкіх асацыяцый. Але творы паэта  
маюць шырокі эстэтычны гарызонт,  
яны таксама сучасныя сваім свецаад-  
чуваннем. Цікавы і значны адзін з  
апошніх твораў — паэма «Далёка да  
акіяна»... Тут гутарка ідзе не толькі  
пра асобны пісьменніцкі біяграфіі.  
Гутарка ідзе пра пэўны гістарычны  
час, пра 30-я гады, якія выклікалі на  
суд 70-х гадоў. Для маладых чытачоў  
тут многае будзе незразумелым, не-  
раскрытым. У гэтым сэнсе «Маналог»  
таго ж аўтара скажа ім куды больш.  
Але асноўная ідэя паэмы (я тут згод-  
на з Н. Кіслікам) значная, глыбокая.  
Яна выводзіцца з нялёгкага гістарыч-

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

# А ПРАЎДА ПАЧУЦЦЯ?

**Г**АВОРКА, якая пачалася на  
старонках штотыднёвіна аб  
стане нашай паэзіі, своеча-  
савая і больш таго, вельмі ўжо ак-  
туальная. Сапраўды, у апошнія гады  
колькасны склад нашага літаратурна-  
га цэха значна павялічыўся, з'явілася  
шмат новых імёнаў, а вось калі блі-  
жэй пазнаёмімся з кніжкамі некато-  
рых аўтараў, паэтаў — нават розных  
пакаленняў — адчуеш, заўважыш,  
што вельмі ж ужо яны падобныя па-  
між сабой... Аўтары гавораць аб ад-  
ным і тым жа, а ў сапраўднасці — ні  
аб чым. Сентыментальныя разважан-  
ні пра блыт нябёсаў, родную вёску,  
у якую паэт так ірвецца з горада, але  
аніж, бедлага, не можа прамяняць  
камунальныя паслугі на свежае ран-  
не, надмяняюць тую самую паэ-  
зію, якая павінна абуджаць светлыя  
думкі і пачуцці. Рабіць людзей даб-  
рышымі, прыгажэйшымі, лепшымі.

Расул Гамзатаў у адным са сваіх  
вершаў казаў, што «поэты ответствен-  
ны за мир». Тут маецца на ўвазе і ад-  
казнасць за спакой у свеце і адказ-  
насць за самую зямлю, за ўсё тое,  
што акружае нас і чым мы жывём.  
Але ці заўсёды вытрымлівае наша бе-  
ларуская паэзія такія высокія патра-  
баванні? Адказнасць за «мир» — гэта  
высокая грамадзянская і палі-  
тычная публіцыстычнасць, гэта тая вы-  
сокая лінія паэтычнага напружання,  
якое вытрымае не кожны паэт, а толь-  
кі грамадзянін, для якога трывогі ча-  
су — агонь трывогі, і не проста на  
наперы, калі часам удала падабранай  
рыфма замяняе сапраўднае пачуццё,  
а ў сэрцы, душы.

На жаль, у апошні час усё часцей  
даводзіцца назіраць супрацьлеглае.  
У вершы паэт чаго толькі не бярэ на  
свае плечы, ахоплівае гарачыя падзеі  
ў розных краінах і розных стагод-  
дзях... Ажно дзіву даешся, як гэта

можна аб столькім гаварыць, але га-  
варыць суха, без эмоцый, абыякава.  
Магчыма, крыху рэзкавата ўсё сказа-  
на, але што праўда, то праўда. Усё  
гэта часта ў аўтара не набалелае. Гэта  
— уяўная, часам падробленая публі-  
цыстычнасць, наўмыснае асучасна-  
ванне верша.

І такая «хвароба» асабліва ўласці-  
ва творчасці літаратурнай моладзі.  
Пра ваіну, смерць, змаганне ўсё час-  
цей пішуць тыя, хто па свайму ўзро-  
сту гэтага не мог бачыць, не перажыў.  
І вельмі добра, што не перажыў.  
Ды і такое звяртанне пачаткоўцаў  
да тэмы вайны ўвогуле неаблагод.  
Але важна аўтара добра абдумаць  
усё гэта, асвоіць эмацыянальна, па-  
знаёміцца з вопытам іншых, больш  
сталых калег па перу, перш чым пі-  
саць аб святым і дарагім для нас.

Тады не з'явіцца вершы накіптал  
таго, з якім выступіў у калектыўным  
зборніку «Рунь» М. Губернатараў:

Помню: чэрвеньскім ранкам  
росным  
Вызваленне прынеслі салдаты.

«Памятае» паэт, які нарадзіўся ў  
першы пасляваенны год...

Вершы аднадзённы, які і паэзіяй  
назавен не заўсёды, асабліва даволі  
частыя зноў-такі ў пачаткоўцаў. Вос-  
няк, напрыклад, М. Мінчанка выказ-  
вае, так сказаць, сваё жыццёвае кро-  
да:

Мне трэба ў спадчыну вера вялікал  
У сілу жыцця, лго прамяністасць,  
Каб вечно ў дарогу трывожнаю  
клікала  
Будзённасць нялёгкай і ўрачыстасць.

Яно, вядома, куды лягчэй сказаць  
вось так агульна. Не трэба ні асаблі-

вай думкі, ні вялікага пачуцця, рыф-  
муй толькі «збітыя» словы: прамяні-  
стасць — урачыстасць, вялікая — клі-  
кала. Праўда, ніхто і нікому не забар-  
няе практыкавацца ў вершаскла-  
данні. Тут, як кажуць, што хацу, тое  
і раблю. Дзіўна толькі тое, што гэ-  
тыя слабыя вершы выносяцца на  
суд чытача. Праўда, некаторыя па-  
добныя паэты бяруць у аснову рыф-  
мы словы больш «значныя», як  
Б. Ганкін у зборніку «Восходненне».  
Атрымліваецца досыць цікава: «на-  
ступленне», «преодоление», «осто-  
рожность», «невозможность». І ўсё ў  
адной страфе, пры тым, гэтыя радкі  
і адкрываюць зборнік...

У апошні час шмат і слухна гаво-  
рыцца аб інфляцыі паэтычнага сло-  
ва, аб дробнатэм'і, страце грама-  
дзянскасці і публіцыстычнасці. Гэ-  
тыя пытанні закранаюць у дыялогу  
В. Бечык і А. Вярцінскі. Але хоча-  
цца, калі пачалі з гэтага, пагаварыць і  
пра іншую крайнасць: пра голую ры-  
тарычнасць, пра паэтычную позу,  
якая вельмі часта нагадвае не што  
іншае, як скаканне на роўным мес-  
цы. Губляецца праўда пачуцця, а з  
ёй і праўда жыцця.

Дрэва з хворымі карэньнямі ніколі  
не вырасце. Яно або завяне адразу, і  
вятры яго зламаюць, альбо прастаіць  
сухастоем. Ні ў першым, ні ў другім  
выпадку карысці ад яго аніякай. Ана-  
лагічная сітуацыя і ў паэзіі. Яе дрэва  
жывіцца сокамі з карэньняў. А гэта—  
новыя пакаленні, якія прыходзяць у  
літаратуру, якія трэба выходваць, рас-  
ціць.

Прыведзеныя вышэй вытрымкі са  
зборнікаў серыі «Першая кніга па-  
эта». Я ўважліва прачытаў шмат якіх  
зборнікі і адчуў, што многія вершы  
розных аўтараў нагадваюць сабой  
блізнятаў. Не толькі тэмы аднолька-  
выя, але і слабыя месцы. Голая ры-  
тарычнасць і поўная адсутнасць таго,  
што завецца жыццёвай праўдай.

Лётанне ў воблаках, адыход ад на-  
дзённых пытанняў і праблем жы-  
цця—гэта тая хвароба, якая вельмі ад-  
чувальна ва ўсёй прыгаданай па-  
этычнай серыі. Ёй спадарожнічае і  
цёмнасць аўтарскай пазіцыі, невы-  
разнасць выказванняў. І тут прыкла-  
даў больш, чым патрэбна.

Н. Тулупава (зборнік «Станцыя на-  
дзеі») піша:

На плошчы  
вечны гарыць агонь...  
Стаіць жанчына каля яго,  
Лягаюць ластаўкі ўтары,  
Яе ты ластаўкаю зваў.

Мала таго, што верш зусім слабы.  
У ім аўтар паказвае сябе няўважлі-  
вай. Вядома, што ластаўкі не любяць  
шумных месцаў, і ў вялікім горадзе  
іх не часта ўбачыш.

Ул. Фамін (зборнік «Падслухаў  
сэрца») наогул ідзе ўразрез з усімі  
правіламі. Ён бачыць, як хлаліцца  
ў недазволеныя месцы пераходзіць  
праспект. Пастаны супыніў, вядома,  
усе машыны. Паэт не хавае свайго за-  
хаплення: «І ўсе, нібы перад парадам,  
застылі: крочыць чалавек!». Не рада-

нага і чалавечага вопыту. Нельга быць толькі ценом часу, даверлівым рэгістратарам падзей, правадніком чужых думак. Паэт — сахастойны мысліцель, крыніца святла, выразнік духоўнай, маральна-этычнай існасці свайго народа, носьбіт праўды і чалавечнасці. Ён павінен бачыць не толькі верхнія пласты жыцця, але і глыбішны яго плыні, галоўны напрамак прагрэсіўнага руху.

Праблема часу — гісторыі, прыроды, асобнага чалавечага жыцця — адна з важнейшых філасофскіх праблем нашай паэзіі. Яна шырока пастаўлена, напрыклад, у паэме Я. Коласа «Рыбакова хата» і ў яго пасляваенных вершах. Шпучы пра нядаўняе мінулае, П. Броўка таксама пасляваенна і сістэматычна распрацоўвае гэтую філасофскую праблему, надаючы ёй сацыяльны і палітычны характар.

Гістарычны час з'яўляецца раўнапраўнай дзеючай асобай многіх паэм А. Куляшова — «Грозная пушча», «Далёка да акіяна» і інш. «Грозная пушча» так і пачынаецца: «Час імчаў па зямлі, як жалезны вихор, пасылаючы вершы бацькоўскі дакор...»

А ў «Новай кнізе» колькі вершаў пра час, пра гадзіннік, які вымярае кароткі тэрмін чалавечага жыцця на зямлі.

Паэт уступае ў спрэчку з часам, даказвае, што род людскі ў сваёй цэласнасці і бясконцасці вышэй за яго, мацней за яго.

Філасофская лірыка Куляшова ўзнімаецца да верхняй сусветнай паэзіі, становіцца побач з вершамі Гёте, Пушкіна, Міцкевіча.

У савецкай паэзіі гэтай праблемай шмат увагі надае Р. Гамзатаў. Пры гэтым ён разглядае час не толькі як чыста філасофскую катэгорыю, а напайнае яго заўсёды чалавечым зместам, гаворыць аб дзяцінстве, юнацтве, маладосці, старасці, аб асаблівасцях і характэры кожнай пары чалавечага жыцця. Многія яго вершы нам вядомы. А вось паслухаем, што ён гаворыць аб гэтым у сваёй прозе:

«Час складаецца з гадзін і мінут, сведкаю якіх выступае паэт. Ён павінен заманаваць імгненне, адчуць яго глыбіню. Ён павінен умець спыніць імгненне, як горац камя на скаку. Калі ты паэт, ты павінен адчуваць кожны свой дзень як часцінку вечнасці. Ты павінен узбагаціць час сабою. Ты можаш рассуныць рамкі часу сваёй мастацкай пранікнёнасцю. Не раздзімаць малое да аб'ёму вялікага, але зразумець абдызёнае як вечнае».

вацца трэба, а дакараць тых бацькоў, што пакінулі дзіця без нагляду...

Прыкладаў можна прыводзіць яшчэ шмат. Але хопіць і гэтых. Не будзем разглядаць зборнікі гэтай бібліятэкі, тым болей, што амаль на ўсе іх у свой час былі змешчаны грунтоўныя рэцэнзіі, а падумаем лепей, чаму так атрымалася. Лягчэй за ўсё сказаць, што аўтары імкнуліся як мага хутчэй напісаць твораў на сваю першую кніжку. Доля праўды тут ёсць. Але як тады быць з калектыўным зборнікам «Рунь», які выйшаў у 1970 годзе, і ў якім выступілі адразу шэсць маладых аўтараў?

Крытэрыі адбору павінны былі быць, як быццам, строгімі (усяго на некалькі вершаў у кожнага паэта), але, на жаль, кніжка атрымалася вельмі странатай і «рацыянальнага зерня» паэзіі ў ёй вельмі і вельмі мала. Вядома, у пэўнай меры вінаваты і самі рэдактары. Але, на нашу думку, асноўнай прычына іншая.

Гэта вельмі добра, што ў 1968 годзе пачала выдавацца названая серыя. Але распачаўшы яе выпуск-выдавецкія работнікі ўлучылі з-пад увагі адно і істотна важнае, «забыліся», што гэта не проста першая кніжка, а кніжка паэта. Вось чаму, думаецца, у пэўнай ступені пагоня за колькасцю адбываецца на якасці, каб як мага хутчэй надрукавацца, аўтары часам прапаўняюць паэтычную труху і не болей.

Заглянем у суседні літаратурны цэх — празаічны. Там зборнікі выдаюцца куды меней. Аднак маладыя ў большасці сваёй трывала займаюць месца ў літаратуры (А. Кудравец, М. Вышынін, А. Капылюбіч, цікавай абяцае быць першая кніжка А. Жука). Аўтары не спяваюцца друкавацца, яны доўга выношваюць напісанае.

Вядома, ніхто не супраць таго, каб аўтар выступаў з першай кнігай у гадоў дваццаць. Было толькі сваё і, галоўнае, таленавітае. Але, як свед-

«Абдызёнае» ў яго разуменні, гэта не толькі бытавое, гэта не абавязкова дробнае, гэта і сацыяльнае, якому суджана стаць ступенькай на лесвіцы ўзыходжання да большай дасканаласці.

Гаворачы аб тым, як патрэбна нашай сучаснай паэзіі значнасць і глыбіня думкі, грамадзянскі пафас, філасофская заагрунтаванасць, я, вядома, не заклікаю ствараць рацыяналістычную, чыста разумовую паэзію. Думка ў арганічным спалучэнні з жывым трапяткім пачуццём, з чалавечым, душэўным вопытам аўтара, думка як жывы адбітак яго вялікай духоўнай работы дасць выдатны плён. Аб гэтым сведчыць вопыт сусветнай паэзіі.

Будзем глядзець на нашу сённяшняю паэзію больш алтымістычна. Нас вельмі радуе творчая актыўнасць старэйшых паэтаў: П. Броўкі, М. Танка, А. Куляшова. Шкада, што даўнавата ўжо не чуваць шчырага, такога непаўторнага голасу П. Панчанкі. Толькі што выйшлі добрыя паэтычныя кніжкі «Праводзіны лета» В. Віткі і «Жніво» Г. Бураўкіна. Цікава прадуе ў паэзіі Я. Сіпакоў. Шпарка расце Ю. Свірка, аб чым сведчаць яго вершы ў перыёдыцы, а таксама зборнік «Крэўнасць». Наступіла добрая пара сталасці ў Р. Барадзіна, А. Вярцінскага, П. Макаля, С. Гаўрусёва, Н. Гілевіча, Е. Лось, Д. Віцэль-Загіетавай.

Крытык А. Яскевіч не так даўно пісаў аб саракагадовых, што ім трэба спяшацца ў сваім паэтычным росце, бо ім «дыхае ў патыліцу» наступнае пакаленне паэтаў. Яно го дыхае, але гэта, на вялікі жаль, дыханне не такое ўжо магутнае, каб толькі ад яго трэба было прыспешваць крок. І самая большая заклапочанасць наша ў тым, што слаба расце маладая змена, тыя восемнаццацігадовыя, да якіх звяртаўся Н. Гілевіч, сцірджаючы:

Пакуль паэты будзь пець,—  
Не быць Радзіме безыменнай.  
Зямлі бацькоў не анямець!

Набліжаецца вялікае свята савецкіх народаў — 50 год СССР. Гэта будзе і свята нашай шматнацыянальнай савецкай літаратуры, свята нашай паэзіі, якая далёка пайшла па ўсёй краіне, перакладаецца на ўсе нацыянальныя мовы і дастойна прадстаўляе нашу літаратуру за мяжой. Многія такі шырокі рэзананс у Краіне Саветаў і ў свеце, наша паэзія не мае права быць правінцыяльнай, бяздумнай, малазмястоўнай. Яна павінна трымаць ужо знойдзеную вышыню, памятаючы, што паняцце вышыні ў наш час бязмежнае.

чаць жыццёвыя прыклады, больш познія зборнікі часта з'яўляюцца сапраўднай падазеяй ў літаратурным жыцці. Успомнім заўчасна памёршага паэта Сымона Благана. Ён дэбютаваў у серыі «Першая кніжка паэта». І было аўтару ўжо за трыццаць. Друкаваўся ён шмат, у тым ліку і ў тоўстых часопісах, але кнігу не спяшаўся выдаваць. Затое ціпер, калі чытаеш яго два зборнікі (адзін пасмяротны), адчуваеш, што гэта сапраўдная паэзія.

Калі ўжо пайшла размова пра літаратурную моладзь, нельга не ўпусціць і такога важнага звязна, як газетны друк, і ў першую чаргу раённы. Усе, або амаль усе, паэты ўпершыню друкаваліся ў раёнцы. Атмасфера тут заўсёды творчая, але буда, што ўся гэтая творчасць разумеецца неакнабакова. Калі друкаваць — дык паболей, часта не заўважаючы слабасці твораў, не адрозніваючы сапраўдную паэзію ад падробак да яе. Але ж літаратура — гэта не вытворчасць. Тут плана не дасі, вал, вядома, можа быць, калі заплюшчыць на ўсё вочы. Але ён ператворыцца ў паток шэраці, безгустоўшчыны, уяўнай паэтычнасці, і для пачаткоўцаў зробіць блугую паслугу. Убачыўшы аднойчы ў газеце сваё прозвішча, яны ў далейшым будучы глядзець на паэзію, як на лёгкаю справу.

Старая ісціна: паэзія можа ўзнікнуць толькі тады, калі ёсць на гэта душэўная патрэба. Чалавек жорсткі і чэрствы не можа палюбіць паэзію, зрабіцца паэтам, чалавек, абыякавы да жыцця, да прыгажосці, не напіша ніводнага радка, які б застаўся ў сэрцы іншых. Калі пісанне вершаў для паэта стане ўсвядомленай неабходнасцю, без якой ён не зможа жыць, толькі тады, відаць, яго творы прынясуць карысць людзям, будучы адвадаць высокаму грамадзянскому прызначэнню.

г. Слуцк.



І. ЛЕВІТАН. Весна. Вялікая вада.

**З** АЯЗДРОСНЫ лёс лепшых твораў мастакоў, членаў Таварыства перасоўных выставаў. Народжаныя за ўмоваў жорсткай барацьбы з анадэмичным мастацтвам, яны і цяпер хваляюць пачуцці нашага сучасніка, яго уяўленне, служаць прыкладам арганічнага адзінства імкненняў мастака з думкамі і спадзяваннямі народа.

Перасоўнікам былі ўласцівыя гарачая любоў да простага народа, глыбокая вера ў яго творчыя сілы, высокае пачуццё грамадзянскага абавязку, непарыўная сувязь з эстэтычным і асноваў асноў і іх мастацтва, настойлівае імкненне вывучаць рэальнае жыццё. У сваіх адносінах да творчай спадчыны старэйшых майстроў да творчасці сучаснікаў перасоўнікі кіраваліся высокімі грамадскімі ідэаламі. Не вузкая прафесійным інтарэсам, а менавіта грамадскаму ідэалу падпарадкоўвалі яны сваё мастацтва. Рапін гаварыў: «Прыгажосць — справа густу. Да мяне яна ўся ў праўдзе». Пераймаючы гэты прыклад, перасоўнікі не толькі ставілі, але і вырашалі складаныя творчыя і сацыяльныя праблемы.

Перасоўнікі дачэзалі, што мастацтва мёртвае, калі яно не саргэта душой мастака. І сёння мастацтва перасоўнікаў — жывы здытак духоўнага свету савецкіх людзей. Яно вучыць павязе ла чалавеча, выхоўвае патрыятызм, развівае ўменне бачыць сапраўдную прыгажосць жыцця.

У гэтым яшчэ раз пераканваешся, калі знайдзеш з выстаўнай «Пейзажны жывапіс перасоўнікаў», разгорнутай у залах Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. Лепшыя пейзажы перасоўнікаў са збору Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі, Дзяржаўнага Рускага музея і Кіеўскага музея рускага мастацтва ў экспазіцыі гэтай выстаўкі.

На выстаўцы шмат работ нашых любімых мастакоў, нашых старых і добрых знаёмых. Вось І. Шышкін — надзвычай разнастайны, які знайшоў у сваіх работах, паводле слоў І. Крамскога, менавіта тую «струнку», якая ператварылася ў песню. У яго работах «Жыта» (1878), «Раніца ў сасновым лесе» (1889), «Сосны, асветленыя сонцам» (1886), «Лясныя далі» (1884) мы адчуваем «шум і музыку ў прыродзе», да якіх такі адчуваць вельмі былі выдатны майстар пейзажа, які мог данесці да гледача з такой паўнастой і тонкасцю.

Настомныя пошукі вобраза нацыянальнай прыроды мы бачым у работах А. Саўрасава, які адыграў вялікую ролю ў развіцці рускага пейзаж-

нага жывапісу канца XIX стагоддзя. А. Саўрасаў умеў адчуць прыроду, умеў улавіць яе жыццёвы пульс, здзіўляюча тонкую ўнутраную трапятлівасць. Менавіта гэта душэўная чуласць дала вялікае жыццё пейзажу «Гракі прыляцелі» (1871). У ім мы не толькі бачым вонравую прыгажосць прыроды, але і адчуваем яе глыбокі сэнс. У адлюстраванні звычайнага і тыповага А. Саўрасаў здолеў раскрыць і блізка кінаму рускаму чалавеку перажыванні. Гэта не толькі вобраз вясні, але і адлюстраванне прыроды, якое наса на сабе сляды пастанальных сувязей з жыццём і дзейнасцю людзей, прыроды, якую людзі абжылі, змянілі сваёй працай.

Калі бачыш творы Ф. Васільева, адчуваеш перананасць мастака ў тым, што пейзажны жывапіс можа актыўна ўздзейнічаць на ўнутранага чалавеча, на лад яго думак і пачуццяў. Мастак больш тонка, чым яго старэйшыя сучаснікі, адчуваў колер, багацце яго нюансаў, надаваў вялікае значэнне колераваму і светлавому раўнаўню карцін. Яго шчыры і залучаны «Мокры луг» (1872) даносіць да нас усхваляванасць мастака, яго страшнае ўлюбненасць у жыццё, ўменне перадаць у пейзажы жывую рухомасць прыроды. Горача ўлюблены ў мастацтва і прыроду, надзелены асаблівай чуласцю да яе галасоў, Ф. Васільеў сваімі работамі паказаў, што пейзаж немагчымы без чалавеча. Без яго жыцця, галоўнае ў яго творах — сугучны пачуццям чалавеча агульны настрой карціны.

В. Паленаў, які знайшоў сваё прызвание ў пейзажна-бытавым жанры, прадстаўлен на выстаўцы работамі «Маскоўскі дворык» (1873), «Бабульчын сад» (1878) і шэрагам іншых. Мастак любіў прыроду светлую, юную. Яго творы прасякнуты думкай аб тым, што «мастацтва павінна дарыць шчасце і радасць, бо ў жыцці так многа гора, так многа пошласці і бруды... Яго работы, у нечым блізкія да карцін А. Саўрасава і Ф. Васільева, прыцягваюць вяснасцю і гармоніяй. У кожным творы ўтульная абжытая прырода натуральна звязваецца з размераным штодзённым жыццём людзей.

«Маскоўскі дворык» вабіць вока насычанасцю сонцам, паветрам, яркай чысцінай колеру. Галоўная вартасць гэтай карціны не толькі ў тым, што яна дакладна пера-

дае стыль жыцця старой Масквы, але і ў тым, што яна, паводле выразу П. Траццякова: «Прыгожа напісана».

Амаль цэлая зала музея аддадзена І. Левітану, мастаку, які завяршыў развіццё рускага пейзажнага жывапісу XIX стагоддзя.

І. Левітан валодаў незвычайнай чуласцю да самога працэсу жыцця прыроды, да жывой рухомасці яе стану, з якім вельмі тонка зліваюцца чалавечыя пачуцці. Праз пейзажныя вобразы ён здолеў перадаваць і сацыяльныя праблемы, якія яго хвалявалі, і глыбокі філасофскі роздум аб жыцці.

Калі стаіш перад левітанаваскай «Уладзімірская» (1892), — не пакідае пачуццё глыбокага смутку, навялага сумнай бясконцасцю пыльнай дарогі, што працягнулася праз усю карціну да гарызонта. Адчуванне смярцеласці і прыгнечанасці выклікаюць сумныя пейзажы і змрочныя вобразы. Глыбокага задума мастака ўвасоблена з выдатным маляўнічым майстэрствам. Разуменчы грамадскую значнасць свайго пейзажа, І. Левітан падараваў яго Траццякоўскай галерэі, калі ў 1894 годзе яе збіральнік перадаў сваю калекцыю Маскве.

А побач — грацыёзная ў сваёй чысціні «Вясна», «Вялікая вада», радасны мажорны «Сакавін». У гэтых карцінах перад намі адкрываецца прыгажосць абуджэння прыроды, яе жыццёвыя сілы, якія б'юць крыніцай — усяго таго, што сведчыць аб трыумфе жыцця.

«Жывапіс не пратакол, а тлумачэнне прыроды маляўнічымі сродкамі», — гаварыў І. Левітан. Таму для яго былі важныя кожны элемент мовы жывапісу — колер, тон.

На выстаўцы можна ўбачыць і здзіўляючы па глыбіні вобраза пейзаж В. Сярова «Настрычкі». Даматканавы (1895).

Не менш гучныя пейзажы мастакоў, якія працягваюць і развіваюць левітановую і сярэвін традыцыі: В. Бяліннікава-Бірулі, А. Сцяпанавы, С. Жукоўскага і іншых. У творах гэтага маладога пакалення перасоўнікаў прыкметны тонка перадача стану прыроды, яе прыгажосці, лёгкасці і сонечнасці, свабоднае залоданне тэхнічнай магна. Пачуццё захапленасці зачараванасці прыгажосцю прыроды, незвычайна тонкая перадача яе стану напаяўняюць творы гэтых аўтараў.

Выстаўка пейзажа перасоўнікаў — вялікая і значная падзея ў культурным жыцці Мінска.

Р. БАДЗІН.

**БОЛДЗІНСКАЯ ВОСЕНЬ.** «По-ра літаратурных твораў» Болдзіна. «Обитель дальня туд і чыстых нег».

Сапраўды дальняя, далёкая. Для Пушкіна — у прасторы. Для нас — і ў часе.

За дальнасцю і за даўнасцю яно, гэтае сяло, было — для мяне асабіста, у прыватнасці — нечым амаль нерэальным, абстрактным. Так, каму невядома, што лёс закінуў Пушкіна ў яго радавы маёнтак Болдзіна, што тут ён марыў аб сваім шлюбе з юнай прыгажуняй Наталлі Ганчаровай, іраўся да яе, але яго трымаў карантынны палон, і паэт — няма ліха без добра — вымушаны быў пісаць і стварыць за тры месяцы шмат выдатных твораў, якія ўвайшлі ў залаты фонд рускай і ўсёй сусветнай літаратуры... Каму гэта невядома? Але гэта разам са школьным урокам адыходзіць у мінулае і робіцца далёкім, як паданне. І калі ты верыш у Міхайлаўскае і Ясную Палану, то вера твая ў Болдзіна толькі на гэтым паданні і трымаецца. Дзе ты — Болдзіна? У якім кутку неабдымнай зямлі рускай? Якое ты, калі ты ўсё ж існуеш у сапраўднасці?

Болдзіна адгукаецца, Болдзіна дае пра сябе знаць. Самым сучасным, самым рэальным, самым звычайным спосабам. З Болдзінскага музея-запаведніка А. С. Пушкіна (жыве Болдзіна, ёсць такі музей!) прыходзіць у Саюз пісьменнікаў запрашэнне прыняць удзел у юбілейных урачыстасцях. Пушкінскае Болдзіна запрашае ў госці і мы з Петрусём Магалём выпраўляемся ў шлях.

«Если ехать вам случится...» Ляцім да Масквы самалётам, адтуль, другім самалётам, да Горкага. А з Горкага дабіраемся да сяла Вялікае Болдзіна (у адрозненне ад другой назвы — Малае Болдзіна). Нездзе на паўдарозе пачынаеш памалу адчуваць не зусім звычайнае трывожна-шчымлівае хваляванне — хваляванне паломніка. Яно звязана ў падсвядомасці з адчуваннем, што ты пераадоляееш не толькі прастору, але і рухаеся ў часе. Пачынае наогул змяшчацца ўвядзенне аб часе. Упершыню я перажыў такое адчуванне, калі на ведаў Жалудок у пошуках слядоў Валерыя Урублеўскага. Цяпер яно зноў было ў душы. І яно, па меры набліжэння, усё мацней і мацней забірае сэрца. І ўзмацнялася яшчэ тым, што я ўзяў з сабой у дарогу томік пісьм Пушкіна, і мы іх перачыталі... «Я адвяджаю ў Ніжні, не ведаючы, што мяне чакае ў будучым... Восень падыходзіць. Гэта любімы мой час — здароўе мае звычайна мацней — пара маіх літаратурных турбот — а я павінен клапаціцца пра пасаг ды пра вяцелле, якое згуляем бог ведае калі... Еду ў вёску, бог ведае ці буду там мець час

займацца і душэўны спакой, без якога нічога не зробіш, акрамя эпіграм на Качаноўскага... Мая дарагая, мая мілая Наталля Мікалаеўна, я ля вашых ног, каб падзякаваць вам і прасіць даравання за прычынены вам турботы... Даношу табе, майму уладару, што сёлетняя восень была дзетароднай, і што калі твой пакарны васал не здохне ад сарацінскага паморку, халерай названага і занесенага нам крыжовымі воінамі, гэта значыць бурлакамі, то ў замку тваім, «Літаратурнай газете», песні трубадураў не змоўкнуць круглы год... Што за цуд тутэйшая вёска! Уяві: стэп ды стэп; суседзяў ні душы; ездзі вярхом колькі табе хочацца, пішы дома колькі ўздумаецца, ніхто не перашкодзіць... Я жыву ў вёсцы як на востраве, акружаны каранцінам...»

Гулі маторы, пагойдваўся самалёт, транспарт быў самы што ні ёсць су-

падання, прывёз з Урала і пасадзіў сам Пушкін. І гэтая агромістасць, з яўнымі адзнакамі свайго ўзросту вярба, на рахунку якой каля двухсот год. У гэтым краі прырода шчодрая на час, на даўгалецце. І не толькі ў дачыненні да дрэваў. Больш за сто год жыў і бярог памяць пра паэта яго сучаснік болдзінскі селянін Міхей Сівохін. Столькі ж жыла другая яго сучасніца, прыгажуня, дачка мясцовага пчаляра Фяўронія Вілянава, якая пранесла праз гады і перадала патомкам сказаныя Пушкіным перад ад'ездам словы: «Якія вы мае падданія, — я ваш падданы». Шматгадовым захавальнікам болдзінскай старыны быў унук пушкінскага пісара Іван Кірзеў... Наогул тут, у Болдзіне, павявае, як здаровым стэпавым прасторам, доўгажывучасцю. Дзякуючы сапраўдным музеем-запаведнікам мы сустрэлі-

якая будзе весці да яго помніка і якую ён трапіў назваў «народнай». У дужках прыгадаю, што, як гэта і заўсёды бывае ў жыцці, не абыходзіцца тут і без камічных момантаў. Артыст аднаго з горкаўскіх тэатраў А. Палеес, які выконвае ў некаторых фільмах ролю Пушкіна (ён знешне вельмі падобны на паэта) раскаваў нам: «Здымалі фільм «І зноў восень...». Я ехаў вярхом на кані, выглянула з хаты бабулька, убачыла мяне, пляснула рукамі: «Батюшкі, барин воскрес!»

Беларускія пісьменнікі былі на свяце ў Болдзіне ўпершыню, мы былі самымі далёкімі гасцямі, і нас вельмі цёпла прымалі. На вечары паэзіі, які адбыўся ў першы дзень прыезду ў раённы Дом культуры (Болдзіна зараз раённы цэнтр) мы чыталі свае пераклады з Пушкіна. А потым нам было прыемна пачуць верш горкаўскага паэта Юрыя Адрыянава, прысвечаны Беларусі:

Как молчат твои чащи веющие,  
Как бездонна рассветов стынь!  
Душу жжет твою углем тлеющим  
Деревенка лесная Хатынь.

Хваляючае пачуццё блізкасці часоў і людзей перажывалі мы асабліва, калі слухалі выступленне другога горкаўскага паэта, па паходжанню беларуса Генадзя Вядняева, які чытаў пранікнёныя радкі аб роднай Віцебшчыне.

На наступны дзень свята адбылося народнае гуляння ў малаўнічым гаі Лучынінкі (так называў гэта месца, паводле падання, сам Пушкін). І тут, на ўлонні чароўнай прыроды, апетай вялікім паэтам, мы мелі шчаслівую магчымасць зведаць чалавечы давер і добрабычлівасць. Да нас падыходзілі людзі — адны таму, што іх жыццё ў свой час было звязана з беларускай зямлёй, другія проста так, каб сказаць добрыя словы, запрасіць у госці. Запомнілася тая зацікаўленасць, з якой гутарылі з намі аб сённяшняй літаратуры, аб яе дарозе да сэрца чытача педагог А. Кальякова, інжынер Л. Кастрэміна...

Прыемна было бачыць і той энтузіязм, тую любоў, з якімі імкнуцца ахоўваць і панажача памяць паэта, паводліваць кола сямейнага Болдзінскага музея-запаведніка яго дырэктар Ю. Левіна, супрацоўнікі Л. Часнова, Л. Малышкіна. Мы перадалі ім падарункі нашай пісьменніцкай бібліятэкі — творы Пушкіна на беларускай мове, кнігі Купалы і Коласа, аўтографы уласных перакладаў пушкінскіх вершаў. Мы выказалі ім сваю ўдзячнасць за запрашэнне, за магчымасць адкрыць для сябе на нова Болдзіна — знамяціты куток рускай зямлі, у якім жыве светлы вобраз паэта-гуманіста.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

## У ПУШКІНА

Штогод, на пачатку лета, у слаўных рускіх сёлах Міхайлаўскае і Болдзіна, з якімі непарыўна звязана імя вялікага Пушкіна, праводзіцца ў гонар дня яго нараджэння свята паэзіі. Стаў ужо добрай традыцыяй удзел у гэтым свяце беларускіх пісьменнікаў. Сёлета ва ўрачыстасцях, якія праходзілі ў Міхайлаўскім, прымаў удзел Васіль Зуёнак, у Болдзіна ездзілі Анатоль Вярцінскі і Пятрусь Магаль. А Вярцінскі расказаў аб сваіх болдзінскіх уражаннях.

часны, але ў той час гучалі словы Пушкіна, за імі чуўся яго такі натуральны — то ўзрушаны, то пшчотны, то іранічны, то жартаўлівы — голас, мы ліцелі да яго ў госці, і сцены часу бурліліся, падалі... Знаёмае паломнікам адчуванне.

«Стэп ды стэп...» Як толькі мы, прыехаўшы, аглянуліся, мы адразу яго убачылі, убачылі вакоц раздольную раўніну, з невялікімі ўзгоркамі і пералескамі. Тут жыў, тут быў, тут тварыў Пушкін... Шмат змянілася з тых часоў, шмат вады сплыло ў мясцовай рачуліцы Азаныцы, на якой стаіць сяло Болдзіна, але засталася гэтае зялёнае поле, гэтыя ўзгоркі, гэтыя гаі, гэтая дарога, па якой паэт любіў ездзіць вярхом на кані. І гэты востраў драўляны дом, да ганку якога падняццю са званочкам шмат год назад упершыню «малады пан» і дзе зараз знаходзіцца музей-запаведнік. І гэты парк, гэты сад, гэтыя зеленаватыя адбросні сажалкі, гэтыя грачыны гнезды і неспіханы грачыны граі. І гэтая стаўліца-сяцігадовая, з засохлай верхавінай, лісцевініца, якую, паводле

ся з народным хорам сяла Болдзіна. У гэтым хоры спяваюць жанчыны, адной з якіх, самай маладой, пяцьдзесят з нечым год, а астатнім ад сямідзесяці і больш. Самай старэйшай восемдзесят чатыры гады. Яна сядзела за сталом насупраць мяне (сустрэча адбывалася ў хаце адной з удзельніц хору, з застоллем, з самаварам). Ёй падлівалі час ад часу, паміж песнямі, гарэлкі, яна выпвала, выцірала рот суханькай старэйшай жменькай і пела зноў — моцна, звонка, залівста.

Па дарозе ў Болдзіна змяшчэнне ў часе было ілюзорным. Тут жа сувязь часоў была па дзіва адчувальнай, рэальна ўвасобленай. Проста не верылася, што вась так жыве ў сяле памяць пра паэта. Памяць не літаратурна-кніжная, не музейная, а жывая, чалавечая, сапраўды народная, памяць, якая ашчадна перадаецца з пакалення ў пакаленне. Хор спяваў цэлы вечар песні. Акрамя іншых (якое выкананне!) гучалі і тыя, якія ўжо спяваліся ў часы Пушкіна і запісаліся ім («Цешчанька», «Белая блрозанька»), раманыся на словы паэта. Песні перапыніліся размовамі, расказаў, успамінамі. Пра Пушкіна гаварылі, як пра чалавека, які нядаўна быў у гэтай хаце, як звычайна на сяле гавораць пра блізкага ўсім чалавека, які адсутнічае, але памяць пра якога трывала жыве ў сэрцы. Такія сапраўды народная любоў да свайго паэта не магла не хваляваць, не магла не ўспомніцца зноў яго прарочаныя словы пра сцэжку,

НА ЗДЫМАЧНЫХ ПЛЯЦОУКАХ

## ГАЛОЎНЫЯ ГЕРОІ—ГОРАДАБУДАЎНІКІ

На студыі «Беларусь-фільм» пачаліся здымкі мастацкай кінакарціны «Вуліца без канца», прысвечанай нашым сучаснікам, тым самым, якія легенду робяць былію, героям-будаўнікам, што за некалькі гадоў узвялі Наваполацк і іншыя маладыя гарады-прыгажуні ў нашай рэспубліцы. У цэнтры фільма лёс членаў будаўнічай брыгады Сяргея Русанова і яго дачкі Вольгі. Самога брыгадзіра ўжо няма ў жывых. Калі лопнуў трос на часовым мосце, ён першы кінуўся ў раз'юшаную раку мацаваць пантоны, ратаваць доўгачаканыя будаўнічыя грузы і загінуў. Але памяць аб ім жыве. Дзецярам раскаваюць пра яго на піянерскіх зборах, вуліцу назвалі яго імем...

Ставіць фільм лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Ігар Дабралюбаў, кінааператар — заслужаны дзеяч мас-

тацтваў БССР Рыгор Масальскі, мастак — лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Уладзімір Дзяменцеў. Нас чакае новая сустрэча на экране з народнай артысткай СССР Аляксандрай Клімавай, заслужанымі артыстамі РСФСР Аленай Казяльковай, Юрыем Гарабцом, заслужаным артыстам БССР Барысам Кудраўцавым. У ролі Вольгі здымаецца вучэніца 2-й мінскай школы Ірына Браздоўка (мы памятаем яе па фільмах «Іду шукаць» і «Іван Машанавіч»). У масавых сценах прымаюць удзел жыхары Наваполацка і Мінска.

— Сучасная тэма, гаворыць рэжысёр Ігар Дабралюбаў, — мяне цікавіла заўжды. Разумею, што тэма гэтая вельмі адказная. Каб бліжэй пазнаёміцца з будучымі героямі нашага фільма я разам з кінадраматургамі Іосіфам Герасімавым,

Аляксеем Ляонцевым прыехаў у Наваполацк. Мы доўга жылі ў гэтым горадзе, сустракаліся з архітэктарамі і будаўніцтвамі, студэнтамі і нафтавікамі, з партыйнымі і камсамольскімі работнікамі. Магнітафонныя стужкі, на якой запісаны гутаркі з гэтымі людзьмі памогуць нам у далейшай рабоце над фільмам. Наваполацк прыцягнуў увагу здымачнай групы менавіта таму, што гэта горад новага тыпу, сучаснай архітэктуры, горад навукі і працы... Гэта інтэрнацыянальны горад. Пасланцы амаль усіх рэспублік нашай краіны лічаць яго сваёй другой радзімай. Першыя будаўнікі Наваполацка сталі ўжо высокакваліфікаванымі хімікамі і нафтавікамі. Ёсць у горадзе абеліск першай палатцы, і ў фільме вы яго убачыце — каля абеліска ў строгім, маўклівым страі будуць праходзіць будучыя салдаты, хлопцы, якія

ідуць служыць у армію. Сцэны ў кабінце героя фільма, галоўнага інжы-

нера Кавалеўскага будуць здымацца ў кабінце галоўнага інжынера Наваполацка хімікабіната. Гэтак жа будуць здымацца многія іншыя эпізоды. Нам не трэба

было выдумваць сваіх герояў. Гарком партыі, гарсавет, камсамольцы Наваполацка ахвотна дапамагаюць нам ствараць пра іх фільм.

І. РЭЗНІК.



Здымаецца адзін з першых кадраў мастацкага фільма «Вуліца без канца». Каля кінакамеры рэжысёр Ігар Дабралюбаў і аператар Рыгор Масальскі.

Фота Г. СТЭФАНСКАГА.

ПРАВЕРЦЕ ЦІ ПАДОУЖАНА У ВАС ПАДПІСКА НА ШТОТЫДНЁВІК

## «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

НА ДРУГУЮ ПАЛОВУ 1972 ГОДА

**П**ЕРШ ЗА УСЕ пра героя п'есы і спектакля хочацца сказаць — сучаснік. І такое вызначэнне характару і паводзін металурга па прызыванні і арганізатара вытворчасці па цяперашняй яго пасадзе Аляксея Чашкова будзе правільным. Ён чалавек сённяшняга дня. Такім, якім яго паказвае драматург, не былі ні Гай у «Майм другу» М. Пагодзіна, ні Сцяпану ў «Дырэктары» С. Алёшына. А яны таксама, здаецца, выраслі тым ж праблемай, і таксама «наводзілі» парадок у буйных вытворчых калектывах, і ім выпадала адначасова паглыбляцца ў маральныя канфлікты. Больш таго, і Аляксей Чашкоў, па прыкладзе сваіх папярэднікаў у драматургіі і на тэатры, часцей за ўсё выглядае начальнікам вальным, напорыстым, непахісным. Калісьці на такіх кіраўнікоў і ў прамысловасці, і ў сельскай гаспадарцы ўскладаліся ўсе надзеі — яны «вывеадуць», «выцягнуць» і ўсіх расставяць па сваіх месцах.

## ЧАЛАВЕКУ



Народны артыст БССР Р. Янкоўскі — Чашкоў.

Але на гэтым падабенства Аляксея Чашкова да знаёмых нам абліччаў і сцэнічных партрэтаў і канчаецца. Калі чытаеш п'есу, здагадваешся, што драматург паставіў перад тэатрам складаную задачу. Рэжысура ж і выканаўцы могуць, як кажуць, спыніцца на знешнім пласце адлюстраваных у п'есе падзей і носьбітаў пэўных устойлівых рысаў — зацяты бюрократ, палахлівы перастрахоўшчык, нар'ерыст, наватар і г. д. А тут жыццё «схоплена» на новым узроўні. Тут дзейнічае дух і патрабаванні 70-х гадоў, калі не ад аднаго, хай сабе і вельмі таленавітага і вальявага, кіраўніка залежыць поспех справы, калі за не адназвае калектыву. І сам Аляксей Чашкоў, калі да яго прыгледзецца уважліва, — фігура неадназначная.

Што паказвае Рускі тэатр БССР імя М. Горкага ў спектаклі? Ці здолеў ён па-творчы «прабіцца» праз знешні пласт даволі знаёмых сітуацый і персанажаў да таго новага, што дае сваёй п'есай І. Дварэцкі? Між іншым, заўважым, што ў Мінску «Чалавек з боку» наставілі тады, калі п'еса ўжо ставіцца ў кожным трэцім тэатры краіны і мае розныя рэжысёрска-пастаноўчыя рэдакцыі, аб якіх выказаўся крытыка. Крытыка не аднаддушная ў сваіх сімпатых, скажам, да таго, што раскрывае ў Маскве рэжысёр А. Эфрас на сцэне тэатра на Малой Броннай. І што падкрэслівае рэжысёр І. Уладзіміраў у Ленінградзе ў тэатры імя Ленсавета.

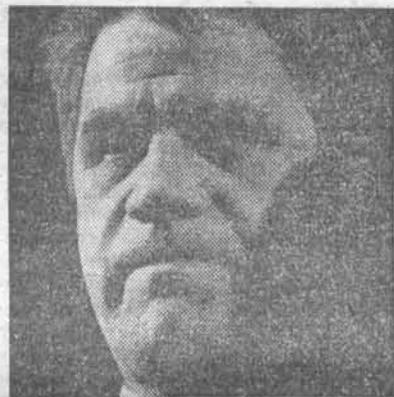
Адказ на пытанне — што паказваюць мінчане? — ёсць ужо ў тым факце, што роля Аляксея Чашкова ў нас даручана артысту Р. Янкоўскаму. Абаяльнаму, імпазантнаму, як бы народжанаму іграць «герояў». Як і ў п'есе, гэты Аляксей Чашкоў супрацьпастаўлены асяроддзю людзей, у прыватным жыцці добрых і мілых, якія пераносіць пэўную сяброўскую сентыментальнасць і ў службовыя ўзаемаадносіны. Для іх даражэй за ўсё тое, што калектыву яны дружны, што завод мае свае традыцыі, умее «выдаваць» план, хай сабе часам і не зусім сумленнымі вытворчымі паказчыкамі.

Герой Р. Янкоўскага ўсімі сваімі паводзінамі, раізінамі і загадамі гаворыць ім рашучае — не! Не, дайце спачатку станем сумленнымі ў сваіх грамадскіх і службовых абавязках, дайце спачатку наладзім працу так, як гэтага вымагае час навукова-тэхнічнага ўздыму, а пасля ўжо мы можам, ведаючы, хто чаго варты, палюбіць адін аднаго. Гэта перададзена артыстам паслядоўна і па-акцэнтна з вялікай унутранай перакананасцю ў адзіна справядлівым і паспраўданым чыравым шляху, якім ідзе да ітты Аляксей Чашкоў, інжынер новай фармацыі, дасведчаны знаўца сучаснага стану тэхнікі. І глядач адчувае ў ім цылінасць натуры, калі, спытаем Р. Янкоўскі амаль ме-

ханічна, але і сур'эзна пытаецца, чаму тут, на гэтым прадпрыемстве, у начальнікаў, такіх старых сакратаршых, «У нас іх каля сотні і ўсе ў гадах», — чус ён у адказ, «А стэнаграфавальнік хоча ўмеюць?» — гэта ўжо зусім дзелавае пытанне. «Бач, чаго захаче!» — гавораць Чашкоў. І мы здагадваемся, што, шануючы сталасць заслужаных пенсіянераў, ён усё ж даб'ецца, каб у яго былі сакратары маладыя, каб яны умелі стэнаграфавальнік, разумеючы тое, што запісваюць. «Памяць лепшая... Маладую навучыць лягчэй...» — кажа ён, не звяртаючы ўвагу на з'едлівы доціп суб'седніка: «Гледзячы чаму...»

Чашкоў Р. Янкоўскага спакойна слухае словы гаспадары вытворчасці (артысты І. Камароў і Ю. Сідараў па-рознаму, але з аднолькавым націскам на гэты «гаспадарскі» і акасіянылы ў звычцы камандаваць з дапамогай вальных прыёмаў характар іграючы ролю Плужына): «Упершыню Нераж давярае такую пасаду трыццацігадоваму чалавеку, ды яшчэ з першага проку... Пяцёра намеснікаў будзе ў вас, дзвесце чалавек інжынерна-тэхнічнага персанала...» Яго такім размахам не здзівіш. І тут як бы «чытаецца» біяграфія маладога спецыяліста: яго вучылі ў інстытуце, рыхтавалі для справы сапраўднай, і даючы зроду ехаць у Нераж, Аляксей Георгіевіч ведаў, што яго чакае. Дасведчаны спецыяліст, такі Чашкоў на авантуры не пойдзе. Гэта адчуваеш у напружаным палдынку, які іграюць Р. Янкоўскі і І. Камароў з Ю. Сідаравым па чарзе, у першым знаёмстве Чаш-

## РАШАЦЬ



Артыст Ю. Ступакоў — Рабінін.

«ЧАЛАВЕК З БОКУ»  
І. ДВАРЭЦКАГА У РУСКІМ  
ТЭАТРЫ БССР імя М. ГОРКАГА

кова з Плужыным. Плужын прывык да таго, што яго падначаленыя, якіх ён па-своіму шануе і нават любіць (ёсць жа такая прымаўка — зраўмець азначае дараваць, а дараваць азначае палюбіць), не могуць без авантury. І выкананне планаў яго калектывам раней часта было якраз авантuryрай, калі за лічбамі «агульнага» падліку хавалася і звычайная хлуся.

Ды толькі таго ж Аляксея Чашкова не сыграеш, як ты яго сам разумееш, па-за межамі рэжысёрскай інтэрпрэтацыі. Цяжка сказаць, хто тут быў больш уплывовы, — настаноўчык спектакля Ф. Шэйн ці сам Р. Янкоўскі, але Чашкоў на мінскай сцэне выглядае аднастайным. Ён усё ведае за гэтага. Добра сыграўшы чалавека, апантанага прагрэсіўнай ідэяй перабудовы парадку на Неражскім прадпрыемстве, добраахвотна асуджанага на пэўную (у межах сцэнічнай дзеі на кароткі тэрмін) адзіноту, артыст Р. Янкоўскі на працягу амаль усяго спектакля іграе толькі гэтага. Мабыць, і рэжысёр, спадзеючыся на сцэнічную эфектнасць акцёра, — ці то наўмысна, ці то выпадкова, — пакінуў у характары Чашкова штучную сухаватасць, абмежаваўся прасталінейным вырашэннем вобраза.

Калі чытаеш п'есу, адчуваеш у Чашкове то журботную насцярожанасць, то прасветлены сум, то зацікаўленасць, то недаўменне. Ён жа для нас, глядачоў, сапраўды чалавечы амаль у кожнай праліе свайго аблічча, хоць для астатніх дзейных асоб часам і выглядае прасталінейным. У спектаклі ўсе надварот: жанчыны здагадаюцца, што Чашкоў не такі шахмурны, што ён бывае замкнёным у сабе, але сэрца ў яго добрае, а мужчыны вераць у мабільнасць гэтай натуры. На сцэне Р. Янкоўскі таксама быццам бы «заціснуты» ў задзены характар. «Заціснуты», калі яму трэба быць «сабраным», зася-

роджаным на пейкай галоўнай для героя ў задзены момант думчы-настроі.

Прыклады? Калі ласка. Сяпернік і па службе, і ў кахачні Манарагаў (артыст В. Шур) гаворыць Чашкоў: «Мне не падабаецца ваш настрой...» А перамен у настроі Чашкова — Янкоўскага ніліх не было: ён увесь час у адным настроі. Глядач павінен верыць толькі словам Манарагаў аб тым, што ў героя спектакля можа мяняцца духоўны стан.

І яшчэ. Абедзве выканаўцы ролі Ніны Шчогалявай, жанчыны, якая спачатку згаджаецца быць побач з Чашковым, «пануль яму гэта будзе патрэбным», а потым сапраўды закаханай у гэтага знешне сухаватага, але для яе «ідэальнага» мужчыны (напрыклад з Манарагам быў і для яе урокам на ўсё жыццё), іграюць арыгінальна. Калі Л. Былінская ўспрымаеца як натура на дзіва шырыя, якая кожны рух сваёй душы можа выказаць адным словам або пытаннем-перапытаннем, і ле Шчогалева — жанчына рацыяналістычна, часам на мяккі інтэлектуальнага снеспісу (яна дазваляе сабе і самаіронію), то Б. Масумян хутчэй за ўсё даражыць у сваёй Шчогалявай ле запаленым чаканнем сустрэчы, якая даецца адзін раз у жыцці і дэля якой герайн гатова і на дзёрнасць, і на плячоту.

Унутраны рух душыных перажыванняў Шчогалявай (і Л. Былінскай, і Б. Масумян), мабыць, адцяляюць пэўную аднапланавасць Чашкова. З жанчынамі гэты чалавек мог бы і не «трымацца» аднойчы абранай лініі паводзін. А так словы героя аб тым, што Ніна Шчогалева, якая будзе яго жонкай, «раўнапраўя чакаць не павіна», гучаць не жартам, а пагражай: маўляў, я жартануся Чашковым і ў піжаме... Ці не спрашчаецца такім чынам вобраз? Калі Р. Янкоўскі разам з Ф. Шэйнам перачыталі б п'есу не як гісторыю «вальявога кіраўніка», а як сцэнічны расказ пра маладога спецыяліста 1940 года нараджэння, скончыўшага Баўманскае вучылішча ў канцы 60-х гадоў, тады, мабыць, яны адмовіліся б ад некаторых адкрыта «лабавых» і нават плакатных раізінаў, часткова апраўда-

## НАДЗЁННАЕ



Народны артыст СССР П. Малчанаў — Граматкін.

ных дзей таго ж «Майго друга» М. Пагодзіна...

Ды толькі драматург зрабіў яшчэ адну «пастку» для тэатра. Ён побач з адкрыта зацятым кар'ерыстам Плужыным наставіў... хама. Так, ён і сам сябе называе «хамам», гэты намеснік дырэктара Глеб Рабінін. Здаецца, у такога Чашкова, якім ён атрымаўся ў Р. Янкоўскага, і калега-саюзнік. Вось гэтага, дыялектычнага, па сутнасці, «раздвэння» ў вобразе Рабініна, якога іграе артыст Ю. Ступакоў, і не адчуваеш. Спачатку ён — і гэта па-акцэнтна перадаецца вельмі саравіта, стрымана і ўнутрана насычана, — толькі праціўнік наогул «маладога» і наогул «наватарскага» Чашкова з яго жаданнем працаваць, увогуле, «па-новому». Гэтка манументальная фігура «хама», якога, здаецца, і не паважаць нельга, у прыватнасці, у Неражы. Але...

Гэта самае вялікае здзіўленне, якое вынікае спектакль Рускага тэатра імя М. Горкага. Раптам (менавіта — раптам!) той жа самы Глеб Рабінін, для сабе застачыўшы рэжым, наб'ывае аўтахарантарны «хама», робіць паварот на 180 градусаў, — ужо выступае цалкам аднадушным Чашкова. Асабліва ў апошніх сцэнах, тады, калі мяняецца яго службовая становішча: з намесніка Плужына ён становіцца сакратаром партыйнай арганізацыі прадпрыемства. Лагічна гэта яшчэ зразумець можна — дзелавы, знаўца сваёй справы, ён на грамадскай пасадзе перастае быць «хамам» і вядзе перад «уладу» Плужына. Дык жа таному Рабініну не было чаго чакаць «з'яўлення» Чашкова! Прынамсі Ю. Ступакоў іграе яго чалавечым, які і раней, без «дапамогі» ў выглядзе трыццацігадовага інжынера, мог і павінен быў выступіць супраць «плужыншчыны».

Мо таму ў другой частцы спек-

такля Ю. Ступакоў не так «жыве ў вобразе», як рацыянальна будзе пакрычасты ўнутраны шлях свайго героя, прымушае сябе амаль нарочыта падкрэсліваць «святло» і «цені», націскаючы на «святло». А «хамства» застаецца, бо так напісана роля. І акцёр не ведае, як пагадзіць адно з другім, як апраўдаць рэкамендацыю «такога» Рабініна на пасаду сакратара партарганізацыі.

Нашы прэтэнзіі адрасуюцца акцёру. А мог бы рэжысёр у задзеным выпадку памагчы яму стварыць больш акрэслены і апраўданы ў кожным сцэнічным штрыку вобраз Рабініна? Наўрад ці такое магчыма. Роля і напісана, што называецца, з падводнымі рыфамі. Мабыць, усё ж Рабінін — ніліх не «хам», гэта было толькі маскай сумленнага чалавека, зручнай да часу для яго ва ўмовах паказанага І. Дварэцкім Неража. Калі б з гэтага зыходзіў Ф. Шэйн, то і Ю. Ступакоў іграў бы «нешта» не тое. Але гэтага не здарылася.

І яшчэ адзін не зусім абгрунтаваны рэжысурай спектакля «адыход» ад твора І. Дварэцкага, драматург настойліва сцвярджае думку аб тым, што толькі ў сферы сапраўды рэальных спраў (з улікам і навуковым аналізам рэальных магчымасцей-рэзерваў і вытворчасці, і людзей) такія, як Чашкоў, раскрываюць свае ідэяна-маральныя якасці. Для такіх, як ён, сабрамі-аднадумцамі могуць быць бязлітасна сумленныя супрацоўнікі-саслужыўцы. У Неражы ўсё яшчэ толькі набліжаецца да такой атмасферы. (Плужын застаецца ў крэсле і мае магчымасць спісваць за кошт дзяржавы выдаткі!). А на сцэне рэжысёр ставіць фінал як ідылічны (хэй энд) вынік вальявога ўмішальніцтва ў мясцовыя справы «чалавека з боку», і Р. Янкоўскі бадзёрным тонам аддае «правільныя» загады, якія ўжо цяпер будуць правільна выконвацца. Артыст іграе перамогу Чашкова над усімі. У п'есе ж герой толькі заваяваў права змагацца за свае метады кіравання. І драматург дае магчымасць глядачам падумаць аб тым, як далей будзе развівацца са-дзужнасць Чашкова, Рабініна і Плужына...

Затое гранічна данкладным быў рэжысёр у сваіх заданых выканаўцам роляў Граматкіна (П. Малчанаў), Палуэктава (В. Шрамчанка), Палюбоўнікава (А. Кляшнер), Рымы (Л. Арцабасав), Крукава (К. Шышкін), Сонечні (Г. Абуховіч)... Што ж, гэта пералік акцёраў: шнада, памер артыкула не дазваляе нам прывесці доказы таго, што яны далі сапраўды жыццёвы тыпы. Толькі зробім выключэнне для П. Малчанава, які ўпершыню выступіў на рускай сцэне ў Мінску. Філігранная работа і майстэрства артыста як бы памножана на яго жыццёвы вопыт, які і дазволіў П. Малчанава быць чалавечым і строгім да сябе, знайсці тонкія нюансы ў мімічнай ігры і ў інтанацыйных голасу, хоць на сцэне яго Граматкін затрымліваецца не больш як на дзесці хвілін.

Да гонару рэжысуры трэба аднесці графічна-выразны малюнак дэкарацыйнага афармлення спектакля (мастак Б. Герлаван) і манітабную па гучанні музыку А. Янчанкі, якая не «выпірае», а тактоўна падкрэслівае напружанне маральных сутыкненняў паміж героямі п'есы. Тут Ф. Шэйн паказаў сябе ўдумлівым інтэрпрэтарам сучаснага драматургічнага твора на так званую «вытворчую тэматыку». Умоўныя прыёмы перамены месц дзеі ўспрымаюцца як адзіна магчымая і па-мастаку абгрунтаваная ў задзеным выпадку літаратурнай першакрыніцай тэатральнага відовішча.

Здаецца, чым бы маглі ўвагу глядача зацікавіць пытанні чыста вытворчыя — пра сабекошт вуглеродзістага ліцця, пра серыйнасць і пескамёты, пра адліўныя блокі і гаспадарчы эффект... Пра гэта гавораць і гораха дыскусуюць героі спектакля. Але нас цалкам захапляе тое, што адбываецца на сцэне. Нават тады, калі мы ў вобразе Аляксея Чашкова або ў Плужыне ці Рабініне пазнаем нешта знаёмое нам па даўнейшых сцэнічных творах. Ёсць у спектаклі той мастацкі нерв, які перадае напал і сутнасць некаторых істотных канфліктаў сённяшняга дня.

Таму «Чалавек з боку», паказаны Рускаму тэатру БССР напярэдадні летніх гастроляў, быў сустрэты мінчанамі як цікавы і прынцыпова новы ў рэпертуары гэтага калектыву спектакль.

Алесь МАЖЭЙКА.

## ШАБЛЯ ДУНАЕВА

Сёлета спаўняецца 30 гадоў з дня гераічнай смерці легендарнага партызанскага камандзіра Дунаева (Тараховіча Івана Мікалаевіча).

Маладое пакаленне вельмі мала ведае пра Дунаева, бо аб ім яшчэ амаль нічога не напісана. Праўда, у кніжках аб партызанскім руху і ў дакументах часоў вайны часта ўпамінаецца Дунаеў, але ўсюды аб ім гаворыцца мімаходзь.

Між тым, у 1942—1943 гадах імя Дунаева на Слуцчыне і ў некаторых іншых раёнах Беларусі было вельмі папулярным.

У 1943 годзе ў атрадзе я чуў песню пра Дунаева, складзеную партызанам Лукінскім. Вось урыўкі з яе, што мне запомніліся:

*У ціхі лес крыйшоў ён першым,  
Партызанам стаў.  
Браў сынаў ён стойкіх, верных,  
Так атрад ствараў.  
Біўся наш Дунай бяспрашна...*

Працяг песні я забыў. Ведаю толькі, што аўтар гэтай няхітрай песні быў інжынерам па спецыяльнасці. Ён загінуў.

У пасляваенны час, да ўзбуйнення адзін з калгасаў Капыльскага раёна насіў імя Дунаева.

Жыццё і баявая дзейнасць Дунаева — яскравы прыклад бязмежнага патрыятызму і гарачай любові да Радзімы. Я не займаюся спецыяльна вывучэннем яго біяграфіі. Проста хачу расказаць тое, што ведаю пра яго, пра сваю сустрэчу з ім, пра яго гераічную смерць. Будзем спадзявацца, што былыя партызаны і сваякі Тараховіча дапоўняць мае нататкі сваімі ўспамінамі.

Вясною 1942 года па Слуцчыне і Капыльшчыне прайшлі чуткі пра Дунаева, бяспрашнага народнага месціцу. У пародзе хадзілі легенды аб ім, аб яго баявой дзейнасці.

Раннім вясной 1942 года ў мястэчку Кралімонты Капыльскага раёна партызаны ўзялі для сваіх копей некалькі махоў аўса і пакінулі расліску: «Многа, старыёны Варахавым з пачага корпуса Дунаева, узятая мяшкоў аўса». Расліску клапаціўчы перадаў акупацыйным уладам у Капыль і расказаў пра яе людзям. Змест расліскі выклікаў паніку сярод акупантаў і іх паслугачоў і радасць сярод насельніцтва. Ад сяла да сяла перадаваліся расказы пра казачы корпус Дунаева, які быццам бы прайшоў па тылах ворага. Знаходзіліся людзі, якія «на свае вочы» бачылі гэты корпус. Яны расказвалі: «Усе на белых конях, апрануты добра...»

Слава Дунаева намяткава замацавалася, калі ён у сакавіку 1942 года са сваім невялікім атрадам зрабіў дзёркі налет на горад

Слуцк, дзе размяшчаліся акупацыйныя ўстановы і моцны нямецка-паліцэйскі гарнізон.

За гады акупацыі партызаны разграмілі шмат нямецка-паліцэйскіх гарнізонаў у сёлах, мястэчках і райцэнтрах Беларусі, але налеты на такія параўнальна буйныя гарады, як Слуцк, рабіліся рэдка. Тым больш, у 1942 годзе — у пачатковы перыяд развіцця партызанскага руху.

Вось што піша А. Грыцкевіч у кнізе «Слуцк» пра гэту аперацыю атрада Дунаева:

## Р. РОДЧАНКА

# ТОЕ, ШТО НЕ ЗАБЫВАЕЦА

### ЗАПІСКІ ПАРТЫЗАНА

Даўно адшумела ваеннае ліхалецце. Загаіліся на зямлі раны — параслі хмызамі варонкі, зацянупіліся, згладзіліся брустверы акупаў, па сцілах былых траншэй — чырвонымі кропкамі гараць суніцы...

Ды толькі памяць людская больш трывалая. Не так проста сцерці з яе тое, што назаўсёды ўрэзалася болей, нянавісцю, горам.

Гэтыя невялічкія былі, якія запісаў настаўнік са Слуцка Рыгор Родчанка са слоў былых партызан, — дакумент, што данёс да нас праз гады яшчэ адно сведчанне пра гераізм, пра подзвіг у імя свабоды і шчасця людзей.

«Зімою 1941—1942 гг. Мінскае партызанскае злучэнне правяло вялікі рэйд па абласцях Беларусі. Маршрут рэйду ў сакавіку праходзіў і праз тэрыторыю Слуцкага раёна. Да падыходу да Слуцка партызаны ліквідавалі нямецкі гарнізон Грэска. Пасля гэтага партызанскі атрад пад камандаваннем І. М. Тараховіча («Дунаева») зрабіў налет на горад Слуцк.

Смелыя дзеянні партызан выклікалі паніку сярод фашыстаў, выкарыстаўшы якую, народныя месціцы вызвалілі савецкіх ваенна-

палонных, разграмілі банк, захапілі ўсе каштоўнасці і пакінулі горад. Гітлераўцы панеслі вялікія страты. Партызаны перадалі захопленыя сродкі на будаўніцтва самалёта «Партызан Слуцка».

Упершыню я ўбачыў славутага Дунаева ў другой палове жніўня 1942 года, калі ўступіў у партызанскі атрад. Вось як гэта было. У атрад я прыйшоў без зброі. Паўстала пытанне: дзе ўзяць вінтоўку? Ёсць такая руская прымаўка: «Голь на выдумку хитра». Вядома, што і я знайшоў выйсце. Я ўспомніў — мой сябра Коля Мікалаевіч хваліўся мне, што ў яго ёсць вінтоўка, шабля і наган, якія ён забраў ад забітага нашага афіцэра-кавалерыста ў 1941 годзе. Пра гэта я расказаў свайму бацьку, палітруку роты атрада імя Суворава.

— Зброя твайму сябру не патрэбна, а нам прыгадзіцца. З'ездзі і забірм яе, — сказаў бацька.

Неяк пад вечар мы селі на падводу і паехалі ў Лешню, дзе жыў Коля. Але хлопец заўпарціўся, маўляў, няма ў яго ніякай зброі, ды і годзе. Доўга ўпрошвалі, нарэшце Коля здаўся:

— Вінтоўкі і нагана ў мяне няма. Ёсць толькі шабля.

(На самай справе ў Коля былі вінтоўка і наган. Гэтай зброй ён пазней узброіў свайго старэйшага брата, калі той пайшоў у партызаны).

— Давай шаблю, — сказаў бацька.

Я стаў каля плота і назіраў за вуліцаю і сцяною «перагавораў». Коля падняў дошку ганка і выпянуў з-пад яе загорнутую ў анучу афіцэрскаю шаблю.

Мы забралі шаблю і паехалі ў Раўсінскі лес. Настрой быў сумны: шабля не зброя ў сучаснай вайне.

Славутага камандзіра мы знайшлі на лінейцы сярод буданоў яго атрада. На ім быў накінуты напалітні генеральскі шыньель, а з-пад шыньеля віднеліся чырвоныя лампасы на сніх казацкіх галіфэ. На галаве ў Дунаева была фуражка марскога афіцэра з цэпкаю.

Так я ўпершыню ўбачыў жывога Дунаева, пра якога шмат чуў. Да 1939 года, пакуль не пачаўся вызваленчы паход у Заходнюю Беларусь, Тараховіч І. М. служыў у казачым палку, які дыслацыраваўся ў вёсцы Капоці Слуцкага раёна. У гэтым палку служыў на звыштрэмнавай службе муж сястры майго бацькі, старшыня Якаў Краўцоў. Тараховіч і Краўцоў жылі ў адным доме, служылі ў адным палку, сябравалі. Цераз сваю сястру мой бацька быў знаёмы з Тараховічам. Дарэчы, у казачым палку да вайны служыў падпалкоўнік Дуна-

еў, былы партызан грамадзянскай вайны. Адсюль, мусіць, псеўданім Тараховіча — Дунаеў.

Мой бацька ведаў, што Тараховіча, былога казака, шабля зацікавіць, але бацьку камуністу і палітруку, няёмка было казаць, што мы прыйшлі мяняць шаблю на вінтоўку, і ён сказаў Дунаеву:

— Иван Мікалаевіч, мой таварыш хоча з табою пагаварыць. (Бацька мяне жартам называў «сваім таварышам»). Дунаеў адразу здагадаўся, аб чым я хачу з ім гаварыць: у руках у мяне была шабля.

— А ну, пакажы, — сказаў ён і ўзяў у мяне з рук шаблю. Выцягнуў яе з ножаў, пакруціў і сказаў: — Добрая штука. Што ты за яе хочаш?

— Вінтоўку.

— Што ж, згодзен, хадзем.

Мы пайшлі за Дунаевым. Ён падаў мне да кучы трафейных нямецкіх вінтовак.

— Выбрай любую, — сказаў камандзір.

Я выбраў карабін. Дунаеў нагось паклікаў (мусіць, старшыню роты) і загадаў яму выдаць мне пяцьдзесят патронаў.

Сустрэкаў я на дарогах вайны Дунаева яшчэ некалькі разоў, але гаварыць з ім больш не давялося.

Помню, як партызаны святкавалі 25-ю гадавіну Вялікага Кастрычніка. Іграла духавая музыка. Была зроблена трыбуна. У гонар свята брыгада збіралася правесці парад і разграміць нямецка-паліцэйскі гарнізон у Капыль. Брыгада стаяла ў лясах пад Старыцай і Вялешынам. Старыцкім гарнізонам камандаваў Дунаеў. Але не драмаў і вораг. К 6 лістапада 1942 года вораг сканцэнтраван да 7 тысяч пяхоты. — з танкамі, гарматамі і мінамётамі. Усё гэта было кінута супраць Старыцкага гарнізона. Вораг меў перавагу ў чатырнаццаць разоў.

На святанні 7 лістапада 1942 года грывнуў бой. Гітлераўцы, аблітаўшы танкі, рынуліся ўперад. Партызаны падпусцілі варожыя танкі з дэсантам на 200 метраў і адкрылі агонь. Трапным агнём партызанскія артылерысты падпалі галоўны танк. Партызанскія стралкі, кулямётчыкі, мінамётчыкі і аўтаматычныя знішчальнікі і рассялі танкавы дэсант. Атака была адбіта.

Фашысты зноў і зноў кідаліся ў атакі. Бой цягнуўся да вечара. Дунаеў з'яўляўся на самых небяспечных участках абароны і асабістым прыкладам усяляў веру ў перамогу над ворагам. У час адной з контратак варожая куля абарвала яго жывіць. Байцы аднеслі цела любімага камандзіра ў глыб лесу і часта прыкрылі галём. Яны спадзяваліся, што пасля бою пахаваюць

## БУХ-БУХ-БУХ!!!

Зноў падаюць снарады. Цяжкімі выбухамі калоцяць зямлю, трасуць таўшчэзныя сцены краснасных казематаў. Снарады лажацца недзе непадалёку. Раз-пораз у цёмны падвал урываюцца пругкія хвалі паветра з густым перагарам дыму і растружанай цэглай.

Ад едкага пылу, што хвалямі ходзіць у гэтым сутаронні, Нюра забілася пад нейкія дашчаныя нары, заплісчыла вочы.

Але і тут не схавашся ад голаду, смагі. Яны неадступна даюць пра сябе знаць. Нават і ў кароткія хвіліны сну дзлужыцца здаецца, што перад ёю плешчыцца цэлы акіян вады, якую п'е-п'е, а наталіць смагу не можа. Перад вачыма мроіцца шырокае поле, дзе на кожнай сцябіліцы звисаюць пульхныя буханкі хлеба. Нюра бяжыць да іх, хоча дацягнуцца рукамі, ды нікч не можа. Прачынаецца дзівучынка яшчэ больш стомленая, разбітая цяжкім сном.

Нюры цяпер можна было б з'есці кавалачак цукру, які ўжо трэція суткі ляжыць у санітарнай сумцы, але без вады ён нібы той пыл, заб'е горла, пачнецца страшны кашаль.

«Якая была дурыца, вады балялася...» — Яна ўспомніла, як да вайны, калі аднойчы вярталася са школы, ліў вялізны дождж і яго давялося перачакаць пад густым лісцем каштана. Тады з ёй ад дажджу схаваліся і Ліда Несцярчук і Валодзя Казьмін. З Лідай у адным класе вучылася. Жыла Ліда там, за Мухаўцом, Дзе цяпер яна, школьная сяброўка? Дзе цяпер выхаванец 44-га стралковага палка, танклявы, вясёлы Валодзя?

Нюра не ведала, што ў гэтыя мінулыя Ліда знаходзіцца ў крэпасці. Ля ўсходніх валаў Кобрынскага ўмацавання вядзе бой яе бацька, старшы палітрук Несцярчук. Лідзіны мама і дванаццацігадовы брат Клім таксама тут, дапамагаюць абаронцам, перавязваюць іх раны.

Па загадзе камандавання Лідзе, яе маме і брату, усім жанчынам і дзецям трэба пакідаць Кобрынскае ўмацаванне.

— Гэта мы павінны зрабіць у імя сваіх дзя-

Алесь  
МАХНАЧ

# ДЗЕЦІ КРЭПАСЦІ

УРЫВАК З ДОКУМЕНТАЛЬНАЙ АПОВЕСЦІ

27 чэрвеня спаўняецца 50 гадоў пісьменніку Алесю Махначу. Праўленне СП БССР накіравала яму ў сувязі з юбілеем прывітальны адрас: «Дарагі Алесь Іванавіч!

Шчыра, сардэчна віншуюем Вас, нашага сябра і таварыша па перу, з нагоды Вашага 50-годдзя з дня нараджэння.

У мінулыя гады Вы мужна змагаліся з ворагам, былі ўдзельнікам гераічнай абароны Брэсцкай крэпасці.

Літаратурную творчасць пачалі з вершаў, а пасля сталі працаваць і ў жанры драматургіі. Прыемна адзначыць, што Вашы аднаактовыя п'есы трывалі ўвайшлі ў рэпертуар самадзейных драматычных калектываў.

Юныя глядачы з цікавасцю сустралі Вашы п'есы «Шпалочы» і народных тэатрах рэспублікі і «Гаўрошы Брэсцкай крэпасці», якая застаўлена тэатрамі Беларусі, РСФСР, Украіны.

Вы з'яўляецеся аўтарам і шэрагу нарысаў, якія пераважна прысвечаны паказу гераічных подзвігаў юных герояў у дні Вялікай Айчыннай вайны.

Ад усёй душы жадаем Вам, дарагі сябра, доўгіх год жыцця, цудоўнага настрою, творчых радасцей».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» таксама віншуюе юбіляра і жадае яму, былому лімаўцу, творчых поспехаў, што камандзір паранены, — успамінала дзлужынка бацькавыя словы.

Лідзін бацька быў з жартаўлівай усмешкай на твары, стараўся не выдаць страданы боль ад тых вострых асколкаў, якія глыбока заселі ў ранах і п'якучым агнём рэзалі цела. Пра ўсё гэта не павінны былі ведаць ні родная дачка, ні байцы. Старшы палітрук — камандзір, камуніст, з яго брані прыклад.

Такім назаўсёды ў памяці Ліды застаўся яе бацька, якога яна ў крэпасці бачыла ў апошні раз.

□ На Кобрынскім умацаванні, тут, непадалёку ад Ліды, ва Усходнім форце, быў і Валодзя Казьмін, жывы, ні куляў, ні асколкам не краўты.

Камандзір палка маёр Гаўрылаў на трэці дзень вайны загадаў хлопчыку:

— Пойдзеш, Валодзя, да начальніка лазарэта... у памочнікі...

Гаўрылаў думаў, што ў падвалах, дзе знаходзіцца параненыя, выхаванцу палка зацішней: туды не так далятаюць кулі, асколі. Там усё такі хлапчук будзе пад наглядом жанчыны. А тут не заўсёды ўгледзіш за гэтым жвавым падрустанам, які ўсюды стараецца паспець за чырвонаармейцамі.



хаў. Разам з тым прапануем чытачам урывак з дакументальнай аповесці.

яго з усімі вайсковымі пашанамі.  
Скончыліся патроны, спарады,  
міны. Пад націскам ворага атрады  
Старыцкага гарнізона адышлі ў  
Вялешанскі лес.

Вораг страціў у гэтым баі цэлы  
танк, два лёгкія, дзве бронемашы-  
ны, 16 аўтамашы, некалькі мата-  
цыклаў і сотні забітымі і паранены-  
мі.

Цела Дунаева фашысты знайшлі,  
забралі з сабою і выдавалі яго ў  
Слуцку за забітага партызанскага  
генерала.

Што ж, фашысты, бадай, не па-  
мыліліся. Лейтэнант інтэрданцкай  
службы Іван Мікалаевіч Тараховіч,  
па сутнасці, і быў слугі парты-  
занскім генералам.

## ПАЛЯСОУШЧЫК

### КУЗЬМА ПУПКЕВІЧ

У партызанскіх справах і  
натрапіў на такі запіс: «З 23 па 24  
жніўня 1942 года. Партызанская  
група на чале з І. В. Арастовічам  
знішчыла 6 мастоў на дарозе  
Асіпавічы — Бабоўня, знішчыла  
чыгуначны мост на ўчастку  
Слуцк — Урэчча, вывела са строю  
млын і дэсанілку ў вёсцы Кучына.  
З 13 па 17 верасня гэтага года  
група знішчыла 8 мастоў на рэках  
Случ і Вясейка, разграміла палі-  
цэйскі гарнізон у вёсцы Амговічы  
і знішчыла маслазавод. У гэтых  
операцыях удзельнічалі Іван Арцём-  
авіч Траян, Павел Анісімавіч  
Гаўрылавіч, Кузьма Іванавіч Пу-  
пкевіч і іншыя».

Звычайная справаздача аб бая-  
вых дзеяннях партызанскай групы.  
Чытаючы яе, я ўспомніў пра по-  
двiг палясоўшчыка Кузьмы Івана-  
віча Пупкевіча, імя якога ўпаміна-  
ецца ў гэтым дакуменце.

Да вайны Кузьма Пупкевіч пра-  
цаваў лесніком (палясоўшчыкам).  
Калі наш раён акупіравалі фашы-  
сты, Кузьма Пупкевіч стаў дапама-  
гаць партызанам: быў іх сувязным,  
разведчыкам. Нехта данёс пра су-  
вязі яго з партызанамі. Кузьму,  
яго жонку і трынаццацігадовага  
сына акупанты арыштавалі і завез-  
лі ў гарнізон.

Шмат перадумаў Кузьма Пу-  
пкевіч, сядзячы ў камеры! Здавала-  
ся — выйсці няма. І сын здагадаў-  
ся, што іх чакае.

— Тата, нас паб'юць? — пытаў-  
ся ён бацьку.

— Не бойся, сыноч. Я тут, не-  
шта ж будзе. — супакойваў Кузь-  
ма сына.

Калі на світанні расчыніліся  
дзверы камеры і Пупкевічу з сы-  
нам загадалі выходзіць. Кузьма  
зразумеў, што настаў яго апошні  
бой і што трэба дзейнічаць.

Нямецкі салдат, які вёў Пу-  
пкевіча і яго сына, сказаў Кузьму  
ўзяць рыдлёўку. А вывешы ары-

штаваных за хлеў, загадаў капаць  
яму.

— Тата, нас паб'юць, — плакаў  
сын.

— Не плач, сыноч, я тут, — га-  
варыў Кузьма, капаючы яму.

Салдат стаў непадалёку з піста-  
летам у руцэ.

«Капаю я, а сам думаю: бiнь  
трэба па пераносію, — успамінаў  
пасля Пупкевіч. — Зямлю сымлю  
бліжэй да ямы. Калі скончыў ка-  
паць, паказаў салдату, каб пады-  
шоў і паглядзеў ці хопіць, ці глы-  
бока. Калі той падышоў, з усяго  
размаху храснуў яго рыдлёўкай па  
пераносію. Як меціль, так і пагра-  
піў. Салдат, як снап, таваліўся на  
зямлю. Б'яжым, сыноч, кажу. А  
ён — «не магу, ногі не ідуць».

Тады Кузьма ўзваліў сына на  
плечы і кінуўся ў кусты, а потым  
у лес.

Калі фашысты аглядзеліся, было  
позна: Кузьмы і след прастыў.

Я чуў, што Кузьма Пупкевіч па-  
зней загінуў. Сын яго быў адпраў-  
лены за лінію фронту лядыцца.  
Пасля вызвалення Беларусі малод-  
шы Пупкевіч вярнуўся ў родныя  
мясціны.

Мне нехта казаў, што ён жыве ў  
вёсцы Урэчча Любанскага раёна.

## МІКАЛАЙ І ВЕРА

Акупацыйная паліцыя і СД 5  
чэрвеня 1942 года паведамілі  
сваім вышэйшым органам: «У гор-  
Слуцку былі павешаны 30 парты-  
зан і 38 заложнікаў расстраля-  
ны...»

Я прачытаў гэтыя радкі Надзеі  
Дзмітрыеўне Краўцовай, якая пра-  
жывала ў Слуцку ў той час. Вось  
што яна расказала:

«Было гэта 17 ці 18 красавіка  
1942 года. Я на ўсё жыццё запом-  
ніла гэты жудасны дзень. Раптам  
да мяне заехаў Юзiк Жаўрык,  
які працаваў шафёрам у Цімкаў-  
скім працягу. «Надзя, — сказаў,  
ён, — я чуў, што сёння будучы  
вешаць у горадзе нейкіх людзей». У  
хуткім часе словы Жаўрыка па-  
цвердзіла мясцовае радыё. Недзе  
ў сярэдзіне дня па радыё акупан-  
ты загадалі ўсім жыхарам выйсці  
на цэнтральную вуліцу, дзе будучы  
вешаць партызан і іх памочнікаў.  
Я аправулася і пайшла да тур-  
мы.

У турме сядзела малая знаёмая  
Вера Рачоўская. Мне хацелася да-  
ведацца, які яе напатак лёс, ці не  
трапіла і яна ў лiк тых, каго бу-  
дучы вешаць.

Калі я падыйшла да натоўпу, які  
сбраўся каля турмы, з варот тур-  
мы выводзілі пад моцным канвоем  
каля сямідзесяці арыштваных  
мужчын, жанчын і дзяўчат. Больш-  
шасць арыштваных быў мужчы-  
ны.

[Заканчэнне на 11-й стар.]



Вольга Шутава.



Тамара Рацуская.

З поспехам прайшлі  
канцэрты майстроў бела-  
рускай эстрады ў Мін-  
скім палацы спорту,  
прысвечаныя 50-годдзю  
ўтварэння СССР. На гэ-  
тых здымках вы бачыце  
некаторых удзельнікаў  
канцэрта.

Фота Ул. КРУКА.



Марына Дабарская.



Анатоль Падгайснi.



Мікалай Шышкін.



Віктар Сінаітскі.



«Рускі сувенир» выконваюць Любоў Ліпская,  
Лёля Краліна, Расцэлаў Ліпскі.

Аднак маёр памыліўся. Памочнікаў у началь-  
ніка лазарэта пампфельчара Раісы Абакумавай  
было хоць адбаўляй.

— Лешч ідзі адпачні, — сказала яна, — гле-  
дзячы на стомленыя хударлявыя твары хлопчыкаў.

— А калі прынесці ляду? — у галаве Валодзі  
мільганула выратавальная думка. — Ён жа там, у  
лядоўні, ля былога будынка санітарнай часці.  
Можа цяпер гэта самае надзейнае лякарства...

Яшчэ ўчора кавалачкі ляду Валодзі даваў па-  
раненым. Людзі гаварылі, што гэтае «лякарства»  
знімае пакутлівыя болі, гарачку, спыняе трызне-  
не, надае сілы...

— І хлопчук праз якую-небудзь гаўзіну ўжо бе-  
ражліва трымаў перад Раісай Іванавічам апраўд-  
ваўся.

— Ён растаў... на дарозе...

— Дзе быў? — грозна спытала ваенфельчар. —  
У лядоўні?!

Выхаванец палка маўчаў, здагадаўся — ма-  
быць, хваліць за гэта не стануць.

— Хочаш галаву сваю дарэмна злажыць?..

Вечарам дзесьці далёка загрымелі цяжкія гар-  
маты. Спарады няшчадна пачалі малаціць па крэ-  
пасці. Дымам і пылам ахутала ўсё. Валодзя ка-  
роткімі перабегамі, ад варонкі да варонкі, не-  
налыні разоў наспеў дабрацца да лядоўні і прыне-  
сці адтуль незвычайнае «лякарства».

Толькі пад раніцу начальнік лазарэта даведа-  
лася пра самастойную баявую аперацыю свайго  
«памочніка». Раіса Іванавіча павінна была пас-  
рэчыцца на ўпачынку, ды не змагла. У адным з ка-  
заўцаў яна ўбачыла вільныя каваля і ляду. Яны  
плавалі ў тазах, місках, лёд быў порысты, хутка  
раставаў. А хлопчук беражліва зліваў ваду ў бі-  
лагі, бутэлькі.

— Схадзі да маёра, далажы, што ты нас выру-  
чыў. — нейк само з палёгкай вырвалася ў Раісы  
Іванавічы. — Схадзі! — урачыста дадала яна і ла-  
скава, нібы маці, пацалавала Валодзію.

□

Цэлы тыдзень ужо фашысты ля сцен Брэсц-  
кай крэпасці, ды не могуць яе ўзяць.

Гітлераўскі генерал раз'юшаны: загадвае сцер-  
ці ў партыю Усходні фронт, дзе кіруе боем адваж-  
ныя савецкія маёры і яго камісары: можа гэта нагоніць  
страх на астатніх абаронцаў пагранічнай крэ-  
пасці...

Вораг надцягнуў сюды сваю новую звынмагут-

ную гармату. Навёў яе на ўмацаванні форта, па-  
чаў стральня спарады і вагой у дзве тысячы дзве-  
це вілаграмаў кожны.

Стрэлалі доўга. Здавалася: у форце ўсё пахава-  
на пад абломкамі цэглы і каменя, што там нікога  
ў жывых не засталася.

Неўзабаве фашысты пайшлі на форт. А ў ім,  
адкуль ні вазьміш, савецкі салдаты, нават кінулі-  
ся на гітлераўскія аўтаматчыны і штыкавую.  
Завязаліся рукапашныя баі на лесвіцах і дахах  
будынкаў, земляных валах і ў казематах. Фашы-  
сты не вытрымалі штыкавога націску і кінуліся  
ўцякаць.

На наступны дзень гітлераўскі генерал выклі-  
каў самалёты. Пасляцелі яны, нібы грубанцы на Ус-  
ходні фронт, пасыпаліся на нашых абаронцаў бо-  
мбы. Загаманіла варожая артылерыя, танкі. Бам-  
бiнь фашысты форт, б'юць па ім з гарматаў. Толь-  
кі, бывае, на хвіліну другую ўтаймоўцаць: каб  
праз радыёўстаноўку паслаць свае пагрозы...

Маёр Гаўрылаў, яго намеснік на палітычнай  
частцы палітрук Скрыпнік і начальнік штаба капі-  
тан Касаткін вырашылі склікаць адкрыты партый-  
ны сход. Прышоў на сход і выхаванец палка Ва-  
лодзя Казымін.

Перад пустымі скрынкамі ад патронаў сеў прэ-  
зідыум сходу. Газоўка, зробленая з пустой гільзы  
артылерыйскага снарада, цмяна асвятляла зму-  
чаныя страшнага голада, смагай і цяжкімі баямі  
хударлявыя твары людзей.

— Узяў слова маёр.

— Таварышы Дарагія героі, — гаварыў ён. —  
Мы, воіны Чырвонай Арміі, ішчэ ў мірныя дні  
прысягалі сваіму народу і роднай партыі быць  
заўжды гатовымі выступіць на абарону Радзімы,  
якляся абараняць яе мужна, стойка і, калі гэта  
спатрэбіцца, не панідаваць уласнага жыцця ў  
імя поўнай перамогі над ворагам. І мы сваю клят-  
ву не парушым, будзем выконваць яе да канца,  
выконваць, як камуністы...

Гаўрылаў далажыў сходу пра цяжкасці нашай  
абароны, а закончыў сваю прамову словамі:

— Камуністы застануцца ў крэпасці да канца!  
Будучы тут змагацца супраць ворага да апошняга  
патрона, да апошняй гранаты, да апошняй кроплі  
крыві! Так думаю я. А што скажаце вы, тавары-  
шы камсамольцы і беспартыйныя воіны?

Адрозу пачуліся галасы:

— Застаемся з вамі!

— Прыміце нас у партыю!

— На скрынку перад прэзідыумам сходу пачалі  
класці зялёныя...

Хацелася і Валодзі напісаць такую заяву, каб  
і яго лічылі камуністам. Ды, на жаль, гадамі не  
выйшаў...

□

У крэпасць прабраліся фашысцкія агнямёт-  
чыкі...

Нават дзяўчынкі ўзялі вінтаўкі і разам з хлоп-  
чыкамі дзяжуралі ля вузенькіх акон-амбразур,  
што выходзіць з падвалаў.

Абаронцы рытууюцца да новага бою. Сядзіць і  
Колюшка ля кулямэта, просіцца ў пагранічні-  
ка Ерамеева:

— Таварыш афрэйтар, вазьмі мяне ў свой раз-  
лік.

— Не магу. Ты яшчэ малы. І лейтэнант Кіка-  
ватаў не дазволіць, — адказвае кулямётчык.

— Дарма, што малы... Вунь Пецьку Васільева  
вс таў? — пытае Коля. — Ён сягоння на другім па-  
версе клуба адзін з кулямэта застаўся. Адзін  
абарону трымаў. А яго ж у падвал таксама гналі...  
А Пецька вунь быў сапраўдны Гаўрош Брэсцкай  
крэпасці...

Праўда, Пеця Васільеў быў крыху старэйшы за  
Колю, ён і ростам вызначаўся сярод сваіх адна-  
годкаў. Пеця часта хадзіў у контратант на фашы-  
стаў. І ўсё ж, разы са два лейтэнант Санін  
адпраўляў выхаванца ў падвал. Тады Пеця пера-  
ходзіў да лейтэнанта Кіжаватава альбо другога  
камандзіра. У час апошняга бою хлопчук удзель-  
нічаў у вызваленні будынка клуба. У рукапашнай  
нашай воіны выбілі фашыстаў, ды толькі ненадоў-  
га. Вораг уварваўся сюды зноў, заняў першы па-  
верх. На другім — застаўся апошнім у жывых вы-  
хаванец палка Пеця. Ён лёг за станкавы кулямёт,  
выпусціў усе патроны, пачаў кідаць гранаты. На  
вылучку герою пайшлі нашы воіны. Калі ачысцілі  
ад фашыстаў будынак клуба, там ля кулямэта і  
знайшлі смяротна параненага выхаванца 333-га  
стралковага палка Пецю Васільева. Так загінуў  
юны герой.



развіваць умненне бацьчы, і цавуцаць грамаце. Трэба і адукаваць будучага мастака, і адкрыць яго творчую індывідуальнасць... Без індывідуальнасці — не мастацтва, а рамяство. Веданне ж заканамернасцей мастацкай творчасці памагае індывідуальнасці раскрыцца. Усе жывапісцы пішучь па-свойму, але ёсць агульныя для ўсіх законы ўспрыняцця кампазіцыі, малюнка, каларыту, рытму. На іх творчым засваенні грунтуецца талент...

пругкіх галінак квітнеючай яблынькі — кволая жанчына, якая чакае дзіця. Гэта яшчэ не партрэт. Хутчэй — сімвал цвіцення, вясны, чакання. Меладыйны рытм. Гарманічны колеры. І ўсё ж прыгожае дэкаратыўнае палатно — не больш.

Пазней Вацчанка напісаў твор «Двое». Фігуры маці і дачкі — нерухомыя. Але ў іх угадваеш: людзі гэтыя — у хвілю ўнутранага сутыкнення. Разумееш: у іх — незалежныя, моцныя і розныя характары. Жыццёвыя назіранні падказалі мастаку тэму складанасці ўзаемаадносін блізкіх людзей, якія і любяць адно аднаго, але не заўсёды могуць палазіць. На жаль, увагу ад гэтага двойнога

ха (прынамсі, у беларускім жывапісе) вертыкальнае — адно над другой — размяшчэнне частак дадзена ўпершыню. І — невыпадкова, а згодна задуме. Тут бетон — у дзвюх катэгорыях: як сіла, здольная існаваць і дзеля чалавека, і супраць яго. У ніжняй частцы («Мужнасць») герой падняўся супраць непрыстуннага, як скалы, бетону, за якім — смерць. Чалавек гатовы аддаць жыццё ў імя таго, каб іншы жыў і зноў будаваў з мірнага бетону дамы, заводы, плаціны, атамныя станцыі. Кампазіцыйна твор пабудаваны так, што верхняя частка дыптыха («Стварэнне») разгортваецца ўглыб, а ніжняя — усімі сваімі ламанымі лініямі, вострымі вугламі, узры-

## УГЛЯДАЮЧЫСЯ ў ЖЫЦЦЁ

**СТАЯЛІ ЛЯ КАРЦІНЫ** два крытыкі. Аднаму яна падабалася, другому — не.

— Можа, лепш, калі б выказаў прэсуд кібернетычнай машына? — спыталася я ў аўтара карціны.

— Не, што вы! — не згадзіўся аўтар. — Раўнадушнасць горш за усё. І калі не хваляць, дык няхай ужо ганяць. Абгрунтавана, канечне. Гэта ва ўсіх выпадках лепш, незалежна ад таго, пагодзіцца ты з выказанымі меркаваннямі ці застанешся пры сваіх думках. Для мастака раўнадушнасць да яго твораў — горш за самую жорсткую крытыку...

Прыкладна такая гаворка адбылася ў мяне з Гаўрылам Харытонавічам Вацчанкам.

Каля яго твораў раўнадушных не бывае.

— Ён — манументаліст. Займаецца станковым жывапісам. Піша акварэлі. Выкладае. Вядзе невялікую грамадскую работу. На выкладанне — асноўная частка рабочага часу: Вацчанка кіруе манументальным аддзяленнем у Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце ўжо дзесяць гадоў.

Выхаванне творчай моладзі — справа адказная, і таму нас цікавіць уласны вопыт мастака, якому гэтая справа даручана.

— Цяпер такі час, — дзеліцца думкамі Гаўрыла Харытонавіч, — калі накоплены і асасаваны дастатковы вопыт мастацкага выхавання і ў нас у рэспубліцы. Смела можна сказаць: школа стабілізуецца. Мы, як і кожная мастацкая навучальная ўстанова, павінны і

Для студэнтаў самі работы педагога, звычайна, не менш пераказальныя, чым тэатрычныя партыі.

**У САДРУЖНАСЦІ** з У. Стальмашонкам ён распісаў актывую залу Беларускага тэхналагічнага інстытута, стварыў вітраж «Космас» і пано «Лета» і «Мара» для Мінскага палаца піянераў, разаліты «Мастацтва» і «Праца», мазаіку «Палёт» для Палаца культуры Мінскага камвольнага камбіната. Разам з А. Кішчанкам стварыў картон для рэліефу на тэму Вялікага Кастрычніка. Гэты картон экспанаваліся на Усесаюзнай выстаўцы твораў манументальнага мастацтва ў Маскве і станюча ацэнены крытыкай. Ёсць у майстэрні мастака эскізы іншых манументальных работ.

Ва ўсіх гэтых творах прасочваецца поўная эвалюцыя: з чыста знешняй дэкаратыўнасці акцэнт пераносіцца на лірыка-філасофскае паглыбленне ў тэму.

Аналагічная эвалюцыя — і ў станковым жывапісе Вацчанкі.

— Ён — удзельнік шматлікіх рэспубліканскіх і ўсесаюзных выставак. Яго работы экспанаваліся ў Англіі, Польшчы, Францыі, Чэхаславакіі, на Кубе.

Мастак вядзе пошукі ў розных жанрах: піша пейзажы, партрэты, паціорморты, стварае складаныя кампазіцыі. Нельга сказаць, што талент яго развіваецца роўна. Гэта відаць, напрыклад, у створаных ім партрэтах.

Вось «Яблынька». Прыгожае па колерах, вытрыманае ў блакітна-серабрыстай гаме палатно. Сярод

партрэта ў палатне адцягваюць вялікія кветкі бэзу на ярка-сінім фоне акна. Унутраны свет дваіх акрэслены мастаком не так выразна, як прыгажосць бэзу, напісаная сапраўды па-майстэрску.

Былі і яшчэ партрэты.

А зусім нядаўна Вацчанка напісаў партрэт мастака Міхася Савіцкага. Вобраз адрознівае прыцягвае ўвагу нязвыкласцю трактоўкі. Для большасці, хто ведае М. Савіцкага, ён — увасабленне стрыманасці, лагічнасці, ураўнаважанасці. А тут раптам — сумненні, неспакой, нешта нават падобнае на разгубленасць, безабароннасць. Такая нязвыкласць вобраза бянтэжыць. Не паверыць аўтару быццам бы і нельга — партрэт вабіць аўтарскай шчырасцю, усхваляванасцю. І ўсё ж нешта перашкаджае цалкам прыняць яго. Здзіўляюць і некалькі змененыя рысы надбродка, імба. Я сказала б, што ад іх пачынаецца ва ўспрыняцці глядача не працэс пазнання, працывання, а... разгадкавання. І гэта замінае адгукнуцца на цікавае, што ўсё ж удалося аўтару расказаць у партрэце пра чалавека.

**БЕЗУМОУНА**, кожны бачыць па-свойму. І прывязанасці ў кожнага свае. Амбіцыйная катэгорыянасць у ацэнках твора — непрымальна. Бо сапраўдны твор, як і змястоўны чалавек, патрабуе доўгага знаёмства, пакуль дастаткова глыбока спазнаеш яго. Вось і дыптых Вацчанкі «Бетон» — твор, які нямала нясе ў сабе, крытыка, на мой погляд, успрыняла залішне халодна...

І назва, і нязвыклае для дыпты-

ваючыся, імкліва перакрываецца на глядача, але салдат, які кінуўся ўперад, быццам прыкрывае нас. Па кантрасце з жорсткім, механічным, аморфным нагруваным бетону постаць салдата акрэслена пругкімі, плаўнымі лініямі: у ім — жывая сіла. Гэта жыццё абарванае, але — не згаслае. Смерць у імя жыцця. І — перамога. На змену «хаосу» ніжняй часткі дыптыха ідзе гармонія верхняй. Паслухмяны чалавек-стваральнік бетон тут — то манументальны, то лёгкі. І няхай формам яго на пряднім плане могуць і не выклікаць асацыяцый з трыумфальнымі аркамі. І няхай канструкцыі ўверсе не кожным успрымаюцца як помнік салдату, што абараніў жыццё. Але ўсё гэта — сімвал перамогі мірнага бетону над тым, што нясе разбурэнне. Увесь твор вытрыманы ў халоднавата-шэраватай з пераходам у сіняву гаме, якая літаральна звінніць.

**УСЁ, ХТО ЗНАЕМЫ** з творчасцю Вацчанкі, не маглі не заўважыць, што ў яго часта паўтараюцца матывы з бусламі.

Гаўрыла Харытонавіч — палішук з Гомельшчыны. І, мабыць, вобраз гэтай прыгожай, звыклай для беларускага пейзажу птушкі, уабраны ў душу мастаком з самага дзіцінства, а таму такі дарагі яму і прывабны. Яны, буслы, — у палатне «Палеская песня», у мазаіцы «Палёт», што ў танцавальнай зале Мінскага камвольнага камбіната, дзе дэкаратыўнасць мазаікі, заснаваная на перадачы імкліваасці палёту буслоў, так арганіч-

## ГУЧАЦЬ ТРУБЫ НАД БРЭСТЧЫНАЙ

Духавы аркестр валодае чудаўнымі якасцямі: ён можа выступаць на любой пляцоўцы, у любое надвор'е, іграць па нотах і без нот, на месцы і ў час руху.

Зараз у Беларусі толькі па лініі Міністэрства культуры налічваецца 323 духавыя аркестры. У нас у рэспубліцы для развіцця духавой музыкі робіцца многае як па лініі Міністэрства культуры, так і па лініі прафсаюзаў: праводзяцца фестывалі, аглянды, конкурсы, зборы кіраўнікоў і г. д. Днямі адбылося вялікае свята духавой музыкі ў г. Брэсце, прысвечанае 50-годдзю ўтварэння СССР. Спаворнічалі паміж сабой больш як 20 аркестраў.

Па ўмовах конкурсу кожны аркестр павінен быў выканаць абавязковую праграму, куды ўваходзілі Гімны СССР, БССР, «Інтэрнацыянал» і адзін стралявы марш. Трэба было праісці па горадзе ў так званым «марш-парадзе». Аркестры ўдзельнічалі таксама ў

музычным афармленні юбілейнага свята піянераў вобласці, на якім прысутнічала вялікая група харцэраў з Польскай Народнай Рэспублікі.

Пераможцам конкурсу духавых аркестраў былі ўручаны пераходныя кубкі, стужкі чэмпіёнаў і іншыя ўзнагароды. Падводзячы вынікі конкурсу, журы адзначыла агульны рост майстэрства як музыкантаў, так і кіраўнікоў аркестраў. 550 самадзейных музыкантаў прыняло ўдзел у конкурсе, з іх пераважная большасць моладзь, школьнікі ад 10 да 18 гадоў.

Калі ішоў канцэрт, усе звярнулі ўвагу на аднаго з аркестрантаў. Хлопчык з захваленнем іграў на кларнеце, а калі адлічваў такты нагой, ніяк не мог дастаць да падлогі. Гэта быў дзесяцігадовы Коля Ярашэнка, які іграе ў аркестры разам з двума братамі.

Прыемна таксама адзначыць, што амаль усе аркестры прыехалі ў форме — у адных гэта

проста аднолькавыя касцюмы, у другіх — нацыянальныя беларускія сарочкі і г. д. Інструменты начышчаны да бляску, і ўдзельнікі гавораць, што ехалі на аглед, як на вялікае свята.

Першае месца па сельскіх аркестрах заняў аркестр калгаса «Савецкая Беларусь» Камлянецкага раёна. Гэты аркестр па многіх паказчыках не ўступае аркестрам раённых дамоў культуры, а па асобных нават стаіць вышэй.

Другое месца было прысуджана аркестру калгаса імя Шчарбакова Столінскага раёна.

На трэцім месцы — аркестр баваўнянага камбіната.

Сярод пераможцаў аркестраў раённых дамоў культуры — аркестры г. Бярозы, г. п. Ганцавічы, г. Пінска, г. Івацэвічы.

Конкурс выявіў і недахопы. Кіраўнікі некаторых аркестраў мала ўвагі ўдзяляюць ладу, іншым музычным патрабаванням, і таму аркестры гучаць менш выразна. Рэпертуар іх яшчэ бедны, у сувязі з гэтым хочацца напярэдняе нашых кампазітараў, якія вельмі мала пішучь для духавых аркестраў. Хочацца, каб такія конкурсы сталі традыцыяй.

Ул. МАРТЫНАУ,  
заслужаны артыст  
БССР.

**МЕЛАМАНЫ** ўжо добра ведаюць гэтага зртыста. Яго сольныя вечары і выступленні ў ансамблях прыцягваюць да сябе ўвагу слухачоў. Скрыпач Раман Нодэль захвотна ўключае ў праграмы творы беларускіх кампазітараў П. Падкавырава, Э. Тырманд, Я. Глебава, Д. Смольскага, Д. Камінскага, а таксама віртуозных п'есы сусветна вядомых аўтараў.

Варта адзначыць, што ў праграмах Р. Нодэля не бывае пустых, нецікавых мясцін, «белых плямаў». Скрыпач аддае выкананню ўсяго сябе ад першай да апошняй ноты. Яго ігра вызначаецца тэмпераментам, напорам, прыгажосцю. Канцэрт, які адбыўся нядаўна ў зале філармоніі, адкрыў новыя, прывабныя рысы ў творчым абліччы артыста:

## АД ПЕРШАЙ ДА

выкананне стала больш цікавым, гучанне больш разнастайным, інтэрпрэтацыя твораў больш стройнай і прадуманай. Усё гэта дае магчымасць меркаваць, што скрыпач уступае ў пару творчай сталасці.

Звычайна, у кожным удалым канцэрце бывае твор, які робіць найбольшае ўражанне на слухачоў і застаецца надоўга ў памяці. На канцэрце, пра які мы пішам, такім творам з'явілася «Крыжарава саната» Бетховена, твор надзвычай цяжкі, маштабны, пазбаўлены знешніх эфектаў, поўны драматызму і магутнай страснасці. Гэта «сім-

фонія для двух інструментаў», паводле вобразнага выразу Ж. Сірэці, была сыграная з вялікім унутраным напружаннем і сілай. Не чужыя скрыпачу трапятка ўсхваляванасць і высакародная стрыманасць. У прафесійных адносінах Р. Нодэль паказваў сябе ў гэтай сапраць, як сталы музыкант. Адточанасць штрыхоў, напоўненасць гучання, велізарны дынамічны дыяпазон, ад ніжэйшага піянісіма да магутнага фарцісіма — вось з чаго складаецца майстэрства скрыпача.

Другая грань таленту Р. Нодэля праявілася пры выкананні музыкі кампазітараў XX стагод-

## З ПОШТЫ І МА ПЕСНЯ ў ДАРОЗЕ

Вядучы аб'явіла: — Выступае калектыў мастацкай самадзейнасці Саматэвіцкага сельскага клуба.

На сцене прасіцца, за кудзелай сядзіць пажылы жанчына. Гэта самадзейная артыстка, тэхнічна саматэвіцкай школы Ганна Гаўрылаўна Кавалёва. Журботна льецца песня «Спіцца прэмецца пад кудзелю». Яна пераносіць глядачоў у мінулае. Цяпер кудзелю і днём з агнём не знойдзеш. Але Г. Кавалёва здолела песняй расказаць аб цяжкім лёсе

жанчыны — сялянкі ў далёкія гады. З Ганнай Гаўрылаўнай мы пагутарылі пасля яе выступлення. Гаварыла, жыццядарасная, яна, як кажуць, за словам у кішэню не лезе. У размоўе — дасціпная.

— Не могу без песні, — прызнаецца жанчына — прывыкла, напэўна. Дзе мы толькі не выступалі! Вось выклікаюць у Мар'ілію. Але наша мара — паехаць са сваімі песнямі ў Маскву.

Такім жа жаданнем гараць і астатнія ўдзельнікі Саматэвіцкага сельскага клуба: тэхнічна школы Праксоды Кавунова, работніца дзіцячага сада Ірына Чыркова, Антаніна Шорнікава, загадчыца прадуктовага магазіна Лілія Баханова, экспедытар п'якарні Мікола Шорнікаў, сакратар сельскага Савета Лідзія Захаранка.

Папулярнасцю ў глядачоў карыстаюцца таксама выступленні павара дзіцячага сада Зой Рубанавай, настаў-

# ТОЕ, ШТО НЕ ЗАБЫВАЕЦЦА

[Званчэнне. Пачаток на 8-й стар.]

на вяжачца з інтэр'ерам. І ў зусім нядаўняй рабоце мастака — вялікай карціне «Маё Палесце», паказанай на зональнай выстаўцы ў Маскве, — буслы ў лёгкіх палёце. Гэтая дэталёўка ў кампазіцыі памагае адчуць сувязь паказаных тут людзей з неабсяжымі прасторамі Палесся.

У палатне пануе пачуццё прасторы і спакою. Гэта роздум аб радзіме і людзях. Прыгажосць колераў — залацістай, жаўтавата-зялёна-карычневай гамы — так пасуе настрою нетаропкай палескай восені. Удалечыні — рачныя берагі, шырокі прастор, пушкі... Ля краю палатна, бліжэй да нас, група людзей. Яны розныя, гэтыя людзі, але іх аднае агульнасць інтэрэсаў, агульнасць душэўнага парывання, сімвалізаваная мастаком у вобразе прасторы і мудрага спакою роднай зямлі.

Аднак, мне здаецца, карціна прайграе з-за адсутнасці адзінага сэнсавага і кампазіцыйнага цэнтру. **Т О Е, Ш Т О М А С Т А К** займаецца і манументальным, і станковым жывапісам, яна на карысць яго таленту. Ён ставіць перад сабой усё больш складаныя задачы.

Да 900-годдзя Мінска Вашчанка напісаў «Старую Нямігу». Ён адлюстравіў яе з вышыні моста, нібыта разгарнуўшы перад гледачом, каб даць яму магчымасць усё убачыць, зразумець. Гэта і ўспамін аб крываваых бітвах на Нямізе ў старадаўнія часы, і аб жахлівым гэта апошняй вайны, і роздум аб пераўтварэнні старога...

Пра чалавека мастак думае, працуючы над кожным творам. Пра чалавека — і яго націрмарты. Тут прадметы і жывыя сваім жыццём, і праўляюць той ці іншы характар, сваю індывідуальнасць, сутыкаючыся з чалавекам.

Вось «Цыкламен», поўны жыццёвых сіл, пругкі, святочны.

Вось «Хляб» — нешматлоўнае палатно, але так многа ў ім сказана аб высокай годнасці сялянскай працы...

А вось націрморт «Шыяны». Цёмны фон з невялікім светлым прарывам. На падлозе — плечыні з лазы і саломкі званы для зерня. Жыва перададзена непасрэднасць рэчаў, як адлюстраванне непасрэднасці тых, хто іх зрабіў, хто іхні гаспадар... Шыяны захоўваюць цэльнасць рук чалавечых...

Трывожна ўсхваляваны ў Вашчанкі «Белыя калы». Трапяткі, паўнакроўныя малюнак. «Вашчанкаўская» лінія контура. Магутныя акорды выразных белых, чорных, жоўтых, зялёных тонаў успрыма-

юцца як глыбока драматычныя. І калі дазволіць сабе прадоўжыць музычныя аналогіі, можна сказаць: Вашчанка скарыстоўвае ў сваёй творчасці ўсю разнастайнасць гучанняў — ад сімфанічнай (так мне ўяўляюцца яго лепшыя манументальныя творы) да пачотнай лірычнай мелодыі (акварэль).

**Ё Н В І Р Т У О З** акварэльнай тэхнікі. У яго акварэлях — гары, вёсачкі, лясныя сцяжынікі Палесся, сонечная Малдова, высокаягорны Дагестан і іншыя мясціны, дзе пабываў мастак.

Гаўрыла Харытонавіч усхвалявана расказавае, як ён упершыню фізічна адчуў, наколькі вялікая наша краіна. Гэта было ўлетку 1966, калі ён з іншымі мастакамі падарожнічаў па Енісеі.

— Незабыўнае ўражанне пакінулі левіцкія мясціны. Шушанскае. Пасля мы праплылі да Дыксана, за 68 паралель. Усё хацелася замаляваць, запомніць. І Енісей, і тундры... Дарэчы, тундра пакінула вельмі незвычайнае ўражанне — уся зялёная і ўся засыпаная вялікімі рамонкамі... А між імі — азёры надзвычайнай чысціні... Спакоі веку мастакі выпраўляліся на поўдзень, каб прасвятліць палітру. Але такой чысціні колеру, як у тундры, я дагэтуль не бачыў... Неба на гарызонце — чысцейшы ультрамарын...

У выніку гэтай паездкі ў Вашчанкі з'явіліся паэтычныя акварэлі, прысвечаныя левіцкім мясцінам, напісаныя ў серабрыстых, перламутравых тонах. З'явіліся таксама велічныя «Краснаарыскія рытмы», дзе пластычнаму малюнку гор утарыць рытм пралётаў моста. Мастак з захваленнем замалявае першае жылло жыхароў Дзіўнагорска...

У акварэлях Вашчанкі — уладцавае мастаку майстэрства каларыста і кампазітара. Напрыклад, у лісце «9 мая», напісаным нядаўна, мастак перадае і значнасць падзей, і глыбіню пачуццяў. Празрыстае колеру. Варыяны дрыў нібыта злучаюцца ў вышыні, ствараючы настрой яснасці, свежасці вясны, неадольнасці жыцця, у імя якога аддалі жыццё ў змаганні героі, тыя, чыю памяць сёння святая шануюць нашчадкі... Сапраўды эпічны твор!

**Г А У Р Ы Л А Х А Р Ы Т О Н А В І Ч** Вашчанка — мастак, які ўмее назіраць жыццё, аналізаваць, абагульняць. Ён умее шмат, напружана, хоць, здаецца, і нетаропка працаваць. **Эмілія АРАВА.**

## АПОШНЯЯ НОТА...

дзя. Цікавыя каларыстычныя знаходкі, прадуманасць дэталёў і прыгажосць аддзелкі вызначалі выкананне гэтых твораў. Трэба падкрэсліць і цудоўнае пачуццё формы ў такіх творах, якія складаюцца з мноства рознахарактарных эпізодаў, як «Паэма» Э. Тырманд і Пятая саната для скрыпкі сола Э. Ізаі (дарэчы, якая даволі рэдка выконваецца). Музыкант нібы «лепіць форму» на вачах у слухачоў, аб'ядноўваючы эцюды, ствараючы стройнае цэлае. Найбольш поўна ўсе якасці, аб якіх гаварылася, праявіліся, бадай,

пры выкананні «Іспанскай народнай сюіты» М. дэ Фалы.

У аснове гэтага твора ляжаць вакальныя мініяцюры, якія апрацаваў для скрыпкі вядомы польскі скрыпач П. Качанскі. Нодэль дакладна адчувае гэту вакальную першаснасць, тонка ўлоўлівае і ўвасабляе з вялікім майстэрствам характар кожнай з мініячур: ціхую задумлівасць «Калыханкі», прасветленасць «Песні», страснасць і трагічнасць «Пола», непазбежнасць «Астурнаны», танцавальную апантанасць «Хоты», «Выпісваю-

чы» кожную мініяцюру, скрыпач не забывае аб гэтых месцы і значэнні ў агульнай форме твора. Расквечаная свежымі і дакладнымі фарбамі «Сюіта» выконваецца на адзіным дыханні. Бадай, творы такога плана найбольш блізкія індывідуальнасці скрыпача.

Гаворачы аб канцэртах Рамана Нодэля, нельга не сказаць аб росце майстэрства яго партнёра — піяністкі Ніны Цёмкінай, дыпламанткі Усеагульнага конкурсу. Цяпер выканаўцы складаюць ансамбль, якому пад сілу вырашаць самыя складаныя творчыя задачы, і аматары музыкі яшчэ будуць сведкамі іх новых дасягненняў.

**В. ЗЯЛЕНІН.**

ніка Уладзіміра Уртова, якія выконваюць песні савецкіх кампазітараў і народныя песні.

У кожнага з самадзейных артыстаў ёсць асноўная работа, багата і сямейных клопатаў. Але энтузіясты знаходзяць час і для выступлення на сцэне.

Дзе яны толькі ні пабывалі! Даюць канцэрты ў вёсках свайго саўгаса «Саматэвічы». Знаёмыя ім дарогі і да суседніх саўгасаў «Дуброва», «Печанек». Асабліва моцная дружба з рускімі суседзямі — самадзейнымі артыстамі калгаса імя Чапаева Краснагорскага раёна. Выступалі там перад хлебарабамі вёскі Нядзведзі. А потым суседзі прыязджалі ў Саматэвічы з канцэртам.

Ярка свеціцца па вечарах вокны сельскага клубу. Гучаць тут музыка, песні. Дзе чарговая рэпетыцыя. Рытм уцяца новал канцэртнай праграма. **Г. ЗАХАРЭНКА.**

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пазту Міколу Аўрамчыну з прычыны напаткаўшага яго вліцкага гора — смерці маці.

Калектыў Рэспубліканскага тэатра юнага гледача глыбока смутны з прычыны заўчаснай смерці артыста аркестра Зіліта Кірылы Мацвеевіча і выказвае спачуванне сям'і нябожчыка.

З аднаго боку арыштаваных ішлі немцы, а з другога паліцэйскія. Арыштаваных вывелі на цэнтральную вуліцу і павярнулі ў бок Бабруйска.

На рагу вуліцы Манахава і Пралетарскай (цяпер вуліца Леніна) калона спынілася.

Паліцай Ермаліцкі забраў са строю мужчыну сярэдніх гадоў і яго дачку гадоў 18-19, падвёў іх да слупа і накінуў ім на шыі петлі. Потым пачалі вешаць бацьку з 17-18-гадовага дачкою. Дзяўчына плакала, а бацька ёй сказаў: «Не плач, дачушка, людзі за нас адпомсцяць».

Расказвалі, што гэты чалавек быў з вёскі Вялікая Раеўка Капыльскага раёна. Працаваў ён на малаказаводзе.

На кожным слупе акупанты вешалі па два-чатыры чалавекі. Людзі, сцяпушы зубы, назіралі за чорнай «працай» здраднікаў. Немцы самі не вешалі. Яны даручылі рабіць гэта сваім намагатым паліцаям. Многія не маглі глядзець на гэтую жудасную карціну.

Калі павесілі 6 ці 8 чалавек, адзін з натоўпу арыштаваных кінуўся ўцякаць. Нямецкі аўтаматчык забіў яго ў раёне цяперашняга кінатэатра «Беларусь». Сумная працэсія рухалася ў бок млына «Усход». Паводле разлікаў акупантаў, каля гэтага млына яны павіны былі накінуць петлю на шыю апошняга 68 сваёй ахвяры. Але здарылася непрадбачанае.

Калі накінулі петлю на шыю 17-18-гадоваму юнаку Мікалаю, ён схопіўся вышэй сябе за вярочку і, забраўшыся па вярочцы ўверх, з петлёю на шыі звярнуўся з правай да жыхароў горада. Мікалаі сказаў: «Таварышы, смела глядзіце смерці ў вочы. Усіх нас не перавешаюць. Нас мільёны. Нашы верніца і ўсіх іх перавешаюць. Вы застаецеся народнымі месцюцамі. Помсціце ворагам. Не давайце ім супакою ні днём, ні ноччу...»

Са скамянелымі тварамі жыхары горада слухалі прамову юнака. У натоўпе закрычала нейкая жанчына і ўпала, страціўшы прытомнасць. Фашысты разгубіліся. Нарэшце здраднік Марозаў, узабраўшыся па слупе ўверх, схопіў Міка-

лая за ногі. Пятля абарвала прамову героя.

Натоўп загуў і захвалываўся. Фашысты зразумелі, што павешанне выклікала не той эфект, на які яны разлічвалі.

Пасля прамовы Мікалая павешанне спынілі. Астатніх 38 чалавек паліцэйскія ноччу вывезлі ва ўрочышча Гаравыху і ўсіх там расстралілі. Сярод расстреляных 38 патрыётаў была і мая знаёмая Вера Рачэўская. Паліцэйскі Іван Рублеўскі, які канваіраваў да месца расстрэлу гэтых 38 чалавек і які, магчыма, прымаў удзел у іх расстрэле, тады расказаў: «Гых, што ўчора недавешалі, на святанні мы вазілі ў Гаравыху. Уразіла мяне Вера Рачэўская. Неваторыя, калі ім загадалі раздзявацца, крычалі, плакалі, кідаліся бегчы, а яна, зняўшы кофтачку і астатнія адзенне і кінуўшы яго ў кучу, сказала: «Такога жыцця, якое цяпер, не шкода, але хацелася б дажыць і паглядзець, чым усё гэта скончыцца. Нашы ж усё роўна прыйдуць»...

Хто ж быў Мікалаі, які ў прамым сэнсе з петлёю на шыі звярнуўся з патрыятычнай прамовай да слухачоў? Хто такая Вера Рачэўская?

Да гэтага часу асоба Мікалая не зусім высветлена. У момант пакарання смерцю, якую ён сустрэў як героі, Мікалаі быў апрачаны ў сінюю касаваротку і штаны на выпуск. На ім былі хромавыя боты...

Расказваюць, што Мікалаі быў выхаванцам дзіцячага дома. Працаваў ён на электрастанцыі. Павесілі яго быццам бы за тое, што ён спусціў пад адхон вузлакалейны цягнік, на якім акупанты падвозілі паліва да электрастанцыі з торфазавода Радзічава. Есць і другая версія: Мікалаі быў недзе з Чырвонаслабодскага раёна.

Больш падрабязных звестак пра жыццё і баявую дзейнасць Мікалая пакуль што няма.

Мала пакуль што ўдалося сабраць звестак і пра Веру Рачэўскую. Вядома толькі, што яна была звязана з Мікалаем Відзвіншым, савецкім лётчыкам, які вёў падпольную работу ў Слуцку.

Сын Веры Рачэўскай пасля вайны скончыў Сувораўскае вучылішча. Пражывае ён недзе ў Мінску. Пошук працягваецца.

## ВІЦЕБСКАЕ МУЗЫЧНАЕ ВУЧЫЛІШЧА

АБ'ЯВЛЯЕ ПРЫЁМ НАВУЧЭНЦАУ НА 1972/73 НАВУЧАЛЬНЫ ГОД НА ДЗЕННАЕ І ЗАВОЧНАЕ АДДЗЯЛЕННІ ПА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЯХ:

1. Фартэпіяна.
2. Струныныя інструменты (скрыпка, віяланчэль, альт, кантрабас).
3. Народныя інструменты (баян, акордэон, домра, цымбалы, балалайка, гітара).
4. Духавыя інструменты (флейта, фагот, габой, кларнет, труба, туба, валторна, трамбон, ударныя інструменты).
5. Харавое дырыжыраванне.
6. Спевы (толькі на дзённае аддзяленне).
7. Тэорыя музыкі (толькі на дзённае аддзяленне).

Вучылішча рытуе выкладчыкаў дзіцячых музычных школ, артыстаў аркестра і хору, кіраўніоў самадзейнага духавога аркестра, аркестра народных інструментаў, дырыжораў хору, выкладчыкаў спеваў у агульнаадукацыйнай школе.

Ва вучылішча прымаюцца грамадзяне абодвух полаў да 30-гадовага ўзросту — на дзённае аддзяленне, на навучанне без адрыву ад вытворчасці — без абмежавання ўзросту, якія паспяхова здадуць уступныя экзамены.

На дзённае і завочнае аддзяленні прыём на базе няпоўнай сярэдняй і сярэдняй школы.

Па спецыяльнасці спевы пр'ём з 17-гадовага ўзросту.

На завочнае аддзяленне прымаюцца толькі асобы, якія працуюць па спецыяльнасці.

Залпы аб прыёме падаюцца на імя дырэктара вучылішча з указаннем выбранай спецыяльнасці.

Да залпы прыкладаюцца: дакумент аб адукацыі (арыгінал), медыцынская даведка (форма 286), 4 фатаграфіі (здымкі без галаўнога ўбору, памер 3×4 см).

Асобы, якія паступаюць на завочнае аддзяленне, а таксама на дзённае аддзяленне, і маюць стаж практычнай работы не менш двух гадоў, пры падчы залпы прад'яўляюць выпіску з працоўнай кніжкі, завераную кіраўніком прадпрыемства або ўстановы, калгаснікі — выпіску з калгаснай кніжкі, завераную праўленнем калгаса.

Пасведчанне аб нараджэнні або пашпарт, ваенны білет або прыпісное пасведчанне (для ваеннаабавязаных і асоб прызыўнога ўзросту) прад'яўляюцца асабіста.

Пры зняў на дзённае і завочнае аддзяленні — з 1 па 30 чэрвеня.

Уступныя экзамены на дзённае і завочнае аддзяленні — з 1 па 20 ліпеня.

Паступаючыя у вучылішча на базе няпоўнай сярэдняй школы здаюць уступныя экзамены па спецыяльнасці, сальфеджыю, музычнай грамаце, рускай мове (дыктант), рускай мове і літаратуры (вусна);

на базе сярэдняй школы — па спецыяльнасці, сальфеджыю, музычнай грамаце, рускай мове і літаратуры (сачыненне), гісторыі СССР (вусна).

Кансультацыі для паступаючых з 26 чэрвеня.

ЛУКА НА ЭКЗАМЕНІ ПА ВЫКЛІКУ ВУЧЫЛІШЧА.

Навучэнцы забеспечваюцца стыпендыяй на агульных падставах.

Адрас вучылішча: г. ВІЦЕБСК, САВЕЦКАЯ, 23-а.

ЧАС УСЕ БОЛЬШ аддае нас ад суровых дзён Вялікай Айчыннай вайны. У памяці згаджаюцца многія дэталі. І як добра, што знаходзяцца людзі, якія, паварушыўшы паліцы архіваў, пагутарыўшы з жывымі сведкамі таго часу, разгортваюць перад чытачом яшчэ адну старонку гераічнага летапісу. На гэты раз і зусім малавядомую.

Я маю на ўвазе кнігу Аляксандра Лебедзева «Бітва нябачнага фронту». Яна пра тое, як шло ў гады вайны змаганне супраць фашыскай ідэалогіі на нябачным фронце — у эфіры. Вераломна напаўшы на нашу краіну, акупіраваўшы часова Беларусь, частку Украіны, Малдавію, Прыбалтыку, Гітлер адразу ж паставіў задачу палітычна і маральна абязброіць насельніцтва, якое трапіла пад акупацыю.

З раніцы да позняй ночы гітлераўская прапаганда за паданяла эфір мужным патокам хлусні, паклёпаў, дэзінфармацыі. На службе ў Гітлера апынулася пазадзе беларускай нацыі, якое не мела за душой нічога святага і за няменскую марку гатова была спраўна служыць ворагу, памагаць яму ў яго крывавак справах, скарыстоўваючы для гэтага роднае слова.

Вядома, што нашай партыі трэба было прымаць неадкладныя меры, каб у глыбокі тыл ворага, на беларускую зямлю, да сваіх братоў і сясцёр, што апынуліся ў вялікай бядзе, дайшло патрыячнае слова бальшавіцкай праўды.

1 студзеня 1942 года ў біт-

А. Лебедзеў. «Бітва нябачнага фронту». Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1972.

ву супраць фашызму ўступіў беларускі атрад савецкіх радыёжурналістаў. І ў эфіры прагучалі пазыўныя радыёстанцыі «Савецкая Беларусь», звернутыя да беларускага народа, да шматпакутнай зямлі Беларусі. Рэдакцыя радыёстанцыі прытуліла Усесаюзнае радыё, прадаставіўшы беларускім журналістам памяшканні і тэхнічныя

М. Рымар, А. Рокаш і інш. Сюды вярта дадаць шырокі аўтарскі актыў. На радыё спышаліся з публіцыстычным словам і вершам Я. Купала і Я. Колас, К. Крапіва і М. Лынькоў, П. Броўка і К. Чорны, П. Глебка і А. Куляшоў, М. Танк і П. Панчанка... Сюды прыходзілі мужныя сыны беларускага народа — воіны-франтавікі і партызаны, што выконвалі служ-

сярод якіх былі і беларускія пісьменнікі. Цікавыя тыя старонкі кнігі, дзе аўтар, абпіраючыся на архіўныя матэрыялы і ўспаміны, былых суірацоўнікаў радыёстанцыі, раскрывае даволі падрабязна публіцыстычную дзейнасць выдатнага майстра слова Кузьмы Чорнага — аўтара палымяных палітычных памфлетаў.

Контрпрапаганда радыё-

некалі ў эфір і не засведчаным падчас на паперы. Наны архіўныя работнікі, мне здаецца, зрабілі непараўнальную памылку, растасаваўшы архівы радыёстанцыі «Савецкая Беларусь» па агульных тэматычных раздзелах, а многіяе знішчыўшы, што на іх думку не мае гістарычнай каштоўнасці. Уявіць цяпер, як быў арганізаваны кожны вышчальны дзень у дні вайны, проста немагчыма. Як немагчыма даследаваць жанравыя і выяўленчыя сродкі радыёжурналістыкі.

Між іншым, тое самае робіцца і цяпер. Архівы Беларускага тэлебачання і радыёзахоўваюцца выбарачна. Кожны дзень выяшчання ў эфір — гэта ж летапіс жыцця рэспублікі, падчас вельмі цікавага прадстаўлення. І вярта было б стварыць спецыяльны архіў радыё і тэлебачання, дзе захоўваць усе мікрафонныя матэрыялы з прыкладаннем да іх магнітафонных запісаў.

Горкі вопыт негаспадарчага абыходжання з архівамі радыёстанцыі «Савецкая Беларусь» павінен навучыць нас больш ашчадна ставіцца да жывога летапісу народных спраў. Гісторыя толькі падзякуе нам.

Аўтар кнігі А. Лебедзеў здолеў сабраць багаты фактычны матэрыял, сістэматызаваць яго. Чаго нестae кнізе, дык гэта глыбіні навуковага асэнсавання асобных фактаў. Але гэта справа ўжо навукі. Журналіст сваю місію выканаў спраўна, дзякуючы да чытача хваляючы старонкі напружанага бітвы нябачнага, ідэалагічнага фронту, якую вялі беларускія радыёжурналісты ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Уладзімір ЮРЭВІЧ.

## СЛОВА-ЗБРОЯ

сродкі, а яшчэ сардэчную дружбу і творчую ўзаемадапамогу.

Кніга А. Лебедзева ўваскрэшае даволі жывую карціну напружанай работы рэдакцыі беларускай радыёстанцыі, якая несла ў эфір праўду пра ўсенароднае змаганне з ворагам, што вялі савецкія ўзброеныя сілы і партызаны. Звесткі з фронту, з партызанскіх атрадаў, загады Вярхоўнага Галоўнакамандуючага, шырокая інфармацыя аб працоўных справах савецкага тылу, выступленні кіраўнікоў партыі і ўрада Беларускай ССР, жывое слова пісьменнікаў, нацыянальная музыка складалі асноўны змест беларускага радыёвяшчання з Масквы.

Спачатку 4—5 разоў на суткі, а пасля, з восні 1943 года, і сем разоў, выходзіла радыёстанцыя «Савецкая Беларусь» у эфір. Даволі вялікі аб'ём рэдакцыйнай работы выконваў невялікі калектыў беларускіх пісьменнікаў і журналістаў — С. Майхровіч, В. Палескі, Ф. Руцік, К. Губарэвіч, В. Бурносаў, М. Машара, А. Бярозкін,

бу сувязі з Цэнтральным штабам партызанскага руху.

Аўтар кнігі прасачыў ідэйна-тэматычны абсяг перадач радыёстанцыі «Савецкая Беларусь», скіраваных як на шырокае асвятленне ваенных дзеянняў на франтах, барацьбы беларускага народа супраць іямецка-фашысцкіх захопнікаў, так і на становішча ў акупіраванай Беларусі. Шкада, што вельмі скупа раскрыты ў кнізе жанравыя і выяўленчыя сродкі радыёвяшчання таго часу.

Спецыяльны раздзел кнігі аведзён паказу таго, як акупанты, выкарыстоўваючы Мінскую і Баранавіцкую радыёстанцыі, ваенныя радыё, трансляцыйныя радыёвузлы ў гарадах, спрабавалі «раслабіць, зламаць волю савецкіх людзей у барацьбе за сваю свабоду і незалежнасць» і як з гэтага нічога не выйшла. Бо ў самыя глухія куці Беларусі, побач з савецкімі газетамі і лістоўкамі, далятала сказанае на беларуску слова бальшавіцкай праўды. Камуністычная партыя Беларусі звярталася да свайго народа праз сваіх нястомных прапагандыстаў,

станцыі «Савецкая Беларусь» была скіравана на выкрыццё «новага парадку», які намагаўся ўсталяваць на Беларусі Гітлер. «Сярод паслугаў акупантаў, — значае аўтар кнігі, — аказаліся старыя ворагі беларускага народа... Беларускія буржуазныя нацыяналісты, з'явіўшыся ў 1941 годзе ў Беларусі з новымі сваімі гаспадарамі — германскімі мілітарэстамі, спрабавалі зноў, як і многа год таму назад, аднавіць уклад капіталістаў і памешчыкаў». Савецкія радыёжурналісты вялі ў эфіры «няспынае наступленне супраць воражэй ідэалогіі», «рабілі ўсё для таго, каб кожная гадзіна радыёвяшчання, насычаная ўсёперамагаючымі марсісцка-ленінскімі ідэямі, павялічвала энцігальную сілу сабецкай зброі».

Кніга «Бітва нябачнага фронту» належыць да першых спрабаў стварыць хоць бы кароткі нарыс савецкага радыёвяшчання на Беларусі. Спраба не з лёгкіх, калі ўявіць тую акалічнасць, што аўтар мае тут справу з вусным словам, выпушчаным

„СЕРЫЙ не помніл, как очутился подле Суржикова: «Костя, Костя!». А когда поднял голову, лейтенанта в окопе не оказалось. Тяжело подтягивая негнущуюся ногу, открытый солнцу и вражьем глазу, Тюрин уползал навстречу танку, и было при нем две связки гранат и одна янзиль».

Унутраная сабранасць, дзелавая, стрыманая фраза і разам з тым высокая напружанасць рытму — такія характэрныя асаблівасці творчай манеры М. Кругавых у яго новай кнізе «Дарога ў мужнасць». У полі зроку аўтара — адзін ваенны год: цяжкі, пераломны год Вялікай Айчыннай вайны: лета 1942 — лета 1943. Дзеянне адбываецца ў адной з тылавых часцей, абмяжоўваецца маштабамі адной батарэй. Тут жывуць, рыхтуючыся да цяжкіх выпрабаванняў, героі кнігі. Апаўднёванне пачынаецца нетаропца, грунтоўна. Чытач знаёміцца з героямі, паступова ўваходзіць у іх унутраны свет, разбярэцца ў абставінах. Гэта яшчэ не бой, не змаганне, але ўжо барацьба, ужо дарога ў мужнасць. На цяжкіх ваенных дарогах, у выпрабаваннях жыццём і смерцю, героі, пераважна навабранцы, па-новаму пачынаюць асэнсавваць сваё мінулае і ацэньваць сучаснае.

Своеасаблівая кампазіцыя твора: аўтар рэдка ўмештваецца ў падзеі, палкам давяраючы самім удзельнікам падзей. Ніцэ апаўднёванне лёгка і натуральна пераходзіць ад аднаго персанажа да другога, аднак расказ вядзецца не ад першай асобы, а з пункту гледжання то аднаго героя, то другога. Такім чынам, прыніповае, структурнае

значэнне набывае нліўласна-простая мова, што дазваляе пісьменніку псіхалагічна дакладна і ёміста раскрыць характары. Кнізе ўласціва спавядальна-інтанацыя. Але спавядальнасць, вырашаная не ў лоб, усюсна, праз няўласна-простую мову, асабліва прыцягвае шчырасцю і непасрэднасцю.

## ЧАС АЎТАРА,

Так мы спавяля знаёмімсл з Сяргеем Краўцовым, з камандзірам чацвёртай гарматы Бандарэвічам, старшынёй Мазурэнкам, Чуркіным, Жэнем, Варварай... Унутраны маналог перапыняецца ўспамінамі, успаміны — назіраннямі, назіранні — адносінамі да аналяючага, нярэдка выказанымі ў дыялогу. Варта адзначыць, што аўтар нават дыялогі (а яны ў кнізе займаюць шмат месца) рэдка перадае непасрэдна ад сабе, а часцей з пункту гледжання таго ці іншага героя. Ствараецца складаная, але чоткая кампазіцыя — у перакрываванні розных пунктаў погляду акрэсліваецца праўда кожнага характэру, лёс кожнага персанажа.

Калі нікалі ўнутраны маналог героя пераходзіць у маналог самога аўтара, і тады нараджаюцца дакладныя, амаль афарыстычныя фразы. Асабліва гэта характэрна для такіх герояў, як Бандарэвіч і Чуркін.

Аўтару аднолькава дарагія ўсе персанажы, але розная ступень іхняй маральнай і баявой сталасці, і таму выканаць свой ідэал ён давярае нямногім. У кнізе скрупулёзна і ярка паказан ваенны побыт, будні вайны. Аднак рэчавасць і эрэквасць быту не засланяюць сабой духоўнага

свету людзей. Усе героі М. Кругавых — у якойсьці ступені філосафы. Ім уласціва разважаць аб вайне, паднімаючыся над ёю. І таму чытача не здзіўляе тая акалічнасць, што напярэдадні смяртэльнага бою малады сяржант Бандарэвіч думае аб формуле: «Кожнаму — сваё, а ўсім —

## ЧАС ГЕРОЯ

свету людзей. Усе героі М. Кругавых — у якойсьці ступені філосафы. Ім уласціва разважаць аб вайне, паднімаючыся над ёю. І таму чытача не здзіўляе тая акалічнасць, што напярэдадні смяртэльнага бою малады сяржант Бандарэвіч думае аб формуле: «Кожнаму — сваё, а ўсім —

агульнае». Ход думак Бандарэвіча натуральна прыводзіць яго да высновы, пад якой, безумоўна, падпісаўся б і сам аўтар: «...свое, оно-то — у кождого, только у одного — маленькое, у другого — побольше, у третьего — огромное. И лишь тот, чье свое равно всеобщему (разбўна М. Кругавых), тот, душа кого открыта страданию и болям всего народа, — только такой человек способен самоотверженно превратиться в смертоносный снаряд, как офицер Гастелло, принять в грудь сто смертей, как солдат Матросов».

Неабходна адзначыць, што кніга М. Кругавых, названая пісьменнікам раманам, мае ўсе жанравыя якасці аповесці. Яна абмежавана пазўным месцам і часам дзеяння, колькасцю героўў і нешматлікасцю падзей. У ёй няма шматпланаваасці і шматграннасці рамана. Калі ў палірадным рамане пісьменніка «Гоним ярма не прымае» дзеянне разгортваецца шырока, захопліваючы жыццё занявольных, але не пастаўленых на казені іххароў адной вёскі, лагера ворагаў, паліцаў, уцягваючы ў свой калаўрот

розныя характары, то ў апошнім творы, дзе размова ідзе па сутнасці, аб жыцці адной батарэй, наўрад ці можна ўлавіць прыкметы рамана. З недакладным жанравым вызначэннем, відаць, звязаны і некаторыя іншыя пралікі аўтара. На старонках кнігі нярэдка ўзнікаюць эпизадныя персанажы, толькі названыя, але не раскрытыя, што перагружае тэкст, слабаляе нашу ўвагу. Складваецца ўражанне, што героі часова вырваліся з-пад улады нябачнай сілы аўтара, і пункт гледжання іх на акаляючы свет самавольны. Гэтыя «дробязей» можна было б пазбегнуць, і тады час аўтара і час герояў, не сунадаючы, перасякліся б у стройным кампазіцыйным адзінстве аповесці.

Зразумела, сказанае амаль не адносіцца да ўсіх без выключэння эпизадных персанажаў. Так, натуральна, жывуць і дзейнічаюць у творы жанчына-мастачка і яе дачка. Іх паяўленне кароткае, але неабходнае. У гэтым эпизоде адзін з галоўных герояў, Канстанцін Суржыкаў, прадстае перад намі ў новым і, магчыма, самым бліжкім святле. Цікава, што мастак Г. Паплаўскі, які ілюстраву кнігу, з усіх эпизадных асоб выбраў менавіта гэтыя.

Прыемна адзначыць, што кніга ўвогуле аформлена з вялікім тактам і разуменнем сутнасці эстэтыкі пісьменніка. Ілюстрацыі не проста «следуют букве», яны адлюстроўваюць і ўнутраную метафарозу герояў. Задуманасць змяняецца трагічнасцю, самапаглыбленасцю — дзейнасцю. У афармленні кнігі знайшла адлюстраванне змена рытмаў — рытм салдацкіх будняў змяняецца рытмам бою. Ілюстрацыі Г. Паплаўскага, гэтак жа, як і тэкст рамана, амаль не маюць «незапоўненых» месц, у іх уся прастора густа насычана дэталямі, фігурамі, нягледзячы на ўмоўнасць таго і другога), і ў іх, гэтак жа, як і ў аповесці, змест перадаецца не прамалінейна, а ўскосна — суадноснай фігуры і дэталі, размяшчэннем саміх фігур, позы, жэстам.

У рамане М. Кругавых няма галоўнага героя. Усе яго персанажы роўныя, і ім адмерана роўная колькасць часу. Гэта кніга таксама аб выхаванні пачуццяў, але не аднаго выбранага, а тых многіх, непадобных і розных, надзеленых адным ваенным лёсам. Імя іхнім — народ.

Твар аўтара ў аповесці не прыкметны, але ад гэтага не менш значны. Адаючы шмат увагі кожнаму персанажу, не выдзяляючы і не прыніжаючы яго, аўтар строга ўважліва да ўсіх герояў кнігі. Паказваючы гісторыю, пісьменнік імінецца перш за ўсё паказаць чалавека па ўсёй яго паўнаце і багасці, бо, як вядома, гісторыя пачынаецца з чалавека. У фінале М. Кругавых зноў вяртаецца да Сяргея Краўцова, з пункту гледжання якога чытач быў упяршыню ўведзены ў мастацкі свет рамана. Сяргей, самы незадачлівы з байцоў батэрэй, сам становіцца камандзірам зенітнай гарматы. З гарматнага разліку жывым ён застаўся адзін. І такі канец кнігі сімвалічны — дарога ў мужнасць бясконца, эстафета падхоплена...

Г. ЕГАРЭНКАВА.

**У ВУСНА - ПЛЭ-ТЫЧНАЙ** творчасці беларускага народа ёсць нямала выдатных твораў, якія перажылі цэлыя эпохі, і заўсёды вызначаюцца сваёй мудрасцю, ідэйнай глыбінёй і высокім мастацтвам.

Вусная народная творчасць з самага пачатку свайго існавання адлюстроўвае жыццёвы вопыт працоўных, іх багату фантазію, кемлівасць, дасціпны розум, а таксама ўсе ступені развіцця грамадства, гераічную барацьбу з прыгнатылікамі, запавстанымі мары і спадзяваннямі людзей.

Паўплёненне і развіццё разнастайных жанраў вусна-паэтычнай творчасці, сярод якіх вылучыліся і адмыслова-хітрыя загадкі, з'явілася свайго роду вынікам абагульнення з'яў навакольнага свету.

І хоць загадкі — адзін з старажытных жанраў фальклору, але ў параўнанні з іншымі відамі вуснай паэзіі першыя публікацыі іх пазвалі даволі позна, у першай палавіне XIX ст.

Пачынаючы з другой палавіны XIX ст., загадкі ўсе больш прыцягваюць увагу збіральных беларускага фальклору і ўсе часцей трапляюць на старонкі перыядычнага друку, а пасля — у фальклорныя і фальклорна-этнографічныя зборнікі.

Да найбольш ранніх публікацый адносяцца запісы загадак С. Мікуцкага і І. Юркевіча, а пасля — П. Гільтэбранта, І. Насовіча, П. Чубінекага і інш.

Самы багаты збор беларускіх народных загадак належыць выдатнаму этнографу і фальклорысту Е. Раманаву. Ён было надрукавана каля 800 загадак.

Народныя загадкі захапляюць і П. Шэйна, Н. Нікіфароўскага, М. Федароўскага і шмат іншых вядомых збіральных беларускай вусна-паэтычнай творчасці.

У фальклорна-этнографічных зборніках дасягчы часу загадкі звычайна падаваліся ў алфавітным парадку, па адгадак або зусім бесістэмна, акрамя зборніка П. Нікіфароўскага, які ўпершыню зрабіў спробу класіфікаваць загадкі па тэматычных групах. Аднак класіфі-

кацыя П. Нікіфароўскага аказалася далёка недасканалай. Яна назбайлена і гістарычнай паслядоўнасці.

Яшчэ ў меншай ступені загадка даследавана. І да цяперашняга часу няма спецыяльных прац, прысвечаных беларускай загадцы.

Як бачым, у беларускай фальклорыстыцы мы не маем ні поўнага збору загадак, ні грунтоўных даследаванняў гэтага жанру.

Чарговы зборнік шматтомнага акадэмічнага выдання беларускага фальклору — том «Загадкі», складзены М. Грыблатам і мною, ужо знаходзіцца ў наборы. Такі поўны збор загадак у беларускай фальклорыстыцы выдаецца ўпер-

шыню. У яго ўвайшлі ўсе лепшыя ўзоры загадак з фальклорна-этнографічных зборнікаў і перыядычнага друку дасягчы часу, а таксама запісы супрацоўнікаў і дапаможнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Усяго ў зборніку змешчана каля 3500 запісаў. Тэксты загадак падаюцца ў дакладным запісе народнай лексікі з захаваннем важнейшых асаблівасцей мясцовых гаворак.

У тэме прадстаўлены загадкі самыя разнастайныя па змесце і форме. У аснову класіфікацыі іх пакладзены гісторыка-тэматычныя прыкметы. Такая класіфікацыя, на наш погляд, з'яўляецца

найбольш паслядоўнай і зручнай пры карыстанні зборнікам.

Па сваім ідэйна-тэматычным змесце ўсе загадкі ў тэме падзяляюцца на шэсць асноўных раздзелаў, у кожным з якіх выдзяляецца шмат тэматычных груп.

Загадкі, таксама як прыказкі, прымаўкі, казкі, быліны, песні, стагоддзямі складаліся народна-стагоддзямі яны вялі самастойнае жыццё. Іншасказальна, вобразная форма выражэння, асабліва ўласцівасць загадкі развівацца і ўспрымацца ўсё новае выклікае да яе нязменную цікавасць і робіць загадкі адным з любімых жанраў вуснай народнай творчасці.

А. ГУРСКИ.

З ГЛЫБІНЬ  
НАРОДНЫХ

# АДГАДАЕМ ЗАГАДКІ, АДГАДАЕМ

## ПРЫРОДА І ЧАЛАВЕК

Сіняя дзяружка ўвесь свет пакрыла.  
Неба.

Глянеш — заплачаш, а ўсе яму рады.  
Сонца.

З высокай дарогі глядзіць бычок крutarогі.  
Месяц.

Поле не змерана, быдла не злічана, пастух рагаты.  
Неба, зоркі, месці.

Усіх нас корміць, а сама есці не просіць.  
Зямля.

Рыкнуў вол на сто гор, на сто пекчак, на сто рэчак, на сто розных гарадоў.  
Гром.

Нахмурыцца, насупіцца, у слёзы ўдарыцца, нічога не застанецца.  
Навальніца.

Шуміць, гудзіць цэлы век, а не чалавек.  
Вецер.

Ішоў даўгавяз, у сырую зямлю ўвяз.  
Дождж.

Рознакаляровае карамысла праз рэчку павісла.  
Вясёлка.

Ляціць — маўчыць, ляжыць — маўчыць, а як памрэ, дык зараве.  
Снег.

Гаспадар багаты, ды смуцён, гаспадыня бела, ды бедна.  
Восень і зіма.

Раніцою ходзіць на чатырох, днём ходзіць на двух, а вечарам — на трох.  
Чалавек у розным узросце.

Гаршчок вумён, сем дырачак у ём.  
Галава.

Адзін голасна чытае, двое ў кніжку паглядае, двое трэціх слухае, а чацверты — нюхае.  
Рот, вочы, вушы і нос.

## ГАСПАДАРКА

### І МАТЭРЫЯЛЬНЫ БЫТ

Не мора, а хвалюецца.  
Ніва.

Тысяча братаў адным поясам падпаясаны.  
Сноп.

Драўляны нос у зямлю ўрос.  
Саха.

Ішло хлопцаў дваццаць пяць, пасля зімы сляды знаць.  
Барана.

Дзве сініцы ненасытны: што ні дадуць, то і з'ядуць.  
Жорны.

Стаяць каровы ў хляве, а рогі на дварэ.  
Кроковы.

Кабыла бела ўсе дровы паела.  
Печ.

Матка таўстуха, дачка краснуха, а сын Хвядос пайшоў да нябёс.  
Печ, агонь, дым.

На страсе сядзіць і люльку курыць.  
Комін.

Поле шкляное, а межы дзеравяныя.  
Акно.

Цыганка-паганка па золаце скача.  
Каларга.

Ніхто не такоў, як Іванька Дуракоў, сеў на конь, паехаў у агонь.  
Гаршчок.

Сам худ, а галава з пуд.  
Бязмен.

У жываце — баня, у носе — рэшата, на галаве — пупок, адна рука і тая на спіне.  
Чайнік.

Туды ідзе скачучы, а назад плачучы.  
Вядро ў студні.

У лес ідзе — дамоў глядзіць, дамоў ідзе — у лес глядзіць.  
Сякера за поясам.

Сама, як шчэпка, дзяцей, як молі.  
Піла.

Чатыры чатыраначкі пабеглі на

палыначкі, ухвацілі вутачку, пасадзілі ў закутачку.  
Воз, поле, снапы, гумно.

## ГРАМАДСКІ

### І СЯМЕЙНЫ БЫТ

Мядзведзь, не мядзведзь, а пчол абдзірае.  
Пан, поп.

Трое жывуць, скуру дзяруць, голымі пускаюць.  
Пан, поп, староста.

Два браты, а адзін з іх мой дзядзька. Хто другі?  
Бацька.

Ішоў чалавек дарогай, ажно ўдваіх сена грабуць.  
— Калі брат з сястрою — уцешна, калі муж з жаною — уцешна.

— Не брат з сястрою, не муж з жаною; мая матка яе матцы свякроўка была.  
Бацька з дачкою.

Што за звярох: па хаце ходзіць, ніхто яму не шкодзіць, усякі яго паважае, дарогу саступае.  
Дзіця.

Увесь свет пітае, а на сталі не бывае.  
Грудзі маці.

Ёсць на свеце адно і для ўсіх яно нужно.  
Імя.

## КУЛЬТУРА

Ноччу маўчыць, удзень гамоніць, — маці другая, дзяцей навучае.  
Школа.

Не куст, а з лісточкамі, не рубашка, а сшыта, не чалавек, а расказвае.  
Кніга.

Кінь аб камень, не разаб'ецца, кінь на воду — расплывецца.  
Папера.

Без крылляў, а ляціць, без языка, а гаворыць.  
Пісьмо.

Заўсёды я тонкая і худая, ды ў тым мая сіла, што п'ю я чарніла.  
Прамакатка.

Ляжыць паленца, а ў сярэдзіне сэрца.  
Аловак.

З выгляду — мячык на восі стаячай, а сіла такая — усю зямлю трымае.  
Глобус.

Гадавы кусточак кожны дзень губляе лісточак, год пройдзе — увесь ліст адойдзе.  
Календар.

## ЗАГАДКІ-ЖАРТЫ, ЗАГАДКІ-ЗАДАЧЫ

Што гарыць без полымя!  
Сонца, зорка.

Чаго на свеце багацей няма!  
Зямлі.

Што бяжыць без повада!  
Вада.

Што без слёз плача!  
Скрыпка.

Ад чаго гусь плавае!  
Ад берагу.

Што пасярэдзіне Кіева стаіць!  
Літарга «Е».

Як і цапу, так і лапу, выбілі капу без сараку, без пятаку, без пятаццаці снапоў. Колькі яны змалацілі!  
Нічога.

Ляцела два статкі гусей. Першае статка гаворыць:  
— Дайце нам адну гусь, тады ў нас будзе пароўну.

А другое статка гаворыць:  
— Дайце вы нам адну гусь, тады у нас будзе ў два разы больш.

Колькі было гусей у адным і другім статку!  
Пяць і сем.

## ЗАГАДКІ

### САВЕЦКАГА ЧАСУ

Што чалавеку самае дарагое!  
Радзіма.

Хто ўвесь век жыве маладым!  
Камсамол.

Не агонь, а чырвоным колерам гарыць; не птушка, а ў паднябессе ўзлятае; не ліхтар, а ўсім людзям шлях асвятляе.  
Крамлёўская зорка.

Чырвоным колерам гарыць, над галавамі ўецца, заўсёды ўперадзе ідзе, як завецца!  
Сцяг.

Языка хоць і не мае, на ўсіх мовах размаўляе. Хочаш — песню заспявае, хочаш — весела зайграе.  
Радыё.

На страсе жораў сядзіць, у хаце на сталі скрыпка стаіць, у пакоі святло патушана, а ўвесь свет відаць.  
Тэлевізар.

У грудзях агонь гарыць, у жываце вар кіпіць, дымам дыхціць, парам пыхціць, хуценька бяжыць.  
Паравоз.

Не авадзень, а гудзе; не птушка, а ляціць; есці — не есць, а п'е ваду, што гарыць.  
Самалёт.

Жалезны конь, у жываце агонь, есці не просіць, арэ, жне і косіць.  
Трактар.

Што гэта за жняя ўвішная: толькі сярпком пасядзе — у прыполе зерне трымае.  
Камбай.



«Вясёлыя балалайкі» — так называецца ваяльна-інструментальны ансамбль Дома культуры чыгуначнікаў Магілёва. Часта выступае ён у сельскіх клубах, на станцыях Магілёўскага аддзялення дарогі. У рэпертуары

артыстаў — беларускія і рускія народныя песні. Толькі за апошні год ансамбль даў 80 канцэртаў, лінія паглядзела больш 15 тысяч гледачоў. На здымках: удзельнікі ансамбля «Вясёлыя балалайкі» і іх кіраўнік

Анатоль Афанасьевіч Мошчанка; салістка ансамбля студэнтка будаўнічага тэхнікума камсамолка Раіса Кушнярова.

Фота М. ЖАЛУДОВІЧА. (БЕЛТА).

**П**РАЗ сон Блажэна пачула ша-  
лены сабачы брэх пад акном.  
Брахаў Брок. Што робіцца з  
сабакам? Брэх не канчаў-  
ся. І Вацлаў устаў, не запальваю-  
чы святла, каб даведацца, што зда-  
рылася. Тут моцна застудзілі ў дзверы.  
Да скавытанні Брока далучыліся  
распачлівыя крыкі, на галку загупалі;  
нехта ботам ударыў у дзверы, нейка-  
я рука нечакана запаліла святло, і  
пакой раптам запоўніўся салдатамі.  
Блажэна ўзяла галаву з па-  
душкі, нічога не разумеючы; потым  
сярдзіта, з абурэннем націгнула коў-  
дру на галаву і адварнула да сцяны.  
Ёй здалося, што гэта быў толькі  
страшны сон. Абшуквалі ж іх ужо ра-  
ней.

Салдацкія рукі сцягнулі з Блажэ-  
ны коўдру. Яна перападохалася і  
страшэнна збянтэжылася, апынуўшы-  
ся перад мужчынамі ў начной сароч-  
цы ў кветачкі, саскочыла на падлогу,  
разгублена схапілася за абразок бо-  
скай маці, які яна з дзяцінства на-  
сла на ланцужку на шыі, і накінула ха-  
лат.

— Не хвалюйся, Вацлаў, —  
крыкнула яна мужу.

Малады вальцоўшчык, убачыўшы,  
як гэтыя ілгоднікі абыходзяцца з  
жонкай, пачырванеў, на ілбе ў яго  
набухлі жылы. Ён сціснуў кулак і  
ўжо мерыўся кінуцца на салдата, які  
сцягнуў коўдру з яго Блажэны. Яна  
жахнула, думала, што Вацлаў ча-  
го-небудзь наробиць і яму ж будзе  
горш.

— Нічога, нічога, не хвалюйся! —  
зноў крыкнула яна мужу, стараючыся  
надаць голасу спакой, каб паказаць,  
што яна не баіцца, бо нічога бллага  
не зрабіла. — Зараз усё высветліцца.

— Alles wird erklärt werden,  
— злавесна ўсміхнуўшыся, пераклаў  
салдатам чалавек з азызлым тварам,  
апануты ў цывільнае. Ён расставіў  
ногі, насуніў бровы і сказаў малада-  
жонам па-чэшску з атідным судзіцкім  
акцэнтам:

— Вы, вядома, ведаеце, што зда-  
рылася, у чым вы вінаваты?

— А што мы зрабілі?

За гэтае пытанне салдат так уцяў  
яго прыкладам, што ў вальцоўшчыка  
пасыпаліся іскры з вачэй.

У Блажэны заняла сэрца ад страху  
за Вацлава, і яна засланіла твар ру-  
камі.

— Потым даведаешся, — неяк  
дзіўна ўхмыльнуўся цывільны. —  
Збярэйцеся і рыхтуйцеся да адказу.  
Даю вам дзесяць мінут. Пойдзце  
на допыт у школьны будынак. Гро-  
шы, каштоўнасці возьміце з сабой. —  
дадаў ён з пыхлівай абыякавасцю, —  
тады мы тут нічога не будзем шу-  
каць. Дзе ў вас ашчадныя кніжкі?

А салдат ужо шарыў у шуфлядах.  
— Дзе схаваны прадукты?

У пакоі Блажэны не было нават  
сухой снарыні — Блажэна гатавала  
ў маці. І ў душы яна пажадала грубі-  
яну прыліпнуць сваім пангамым мун-  
дзірам да буфета, толькі што пакры-  
тага лакам.

Вымаючы паліто з шафы, якая  
стаяла ў прасценку паміж вокнамі,  
Блажэна заўважыла, што ў суседзю  
насупраць гарыць святло і салдаты  
выкідваюць у расчыненае акно блі-  
зну. «Рабуюць», — падумала яна ме-  
навіта гэтым словам, і страх пака-  
ленняў, стары гістарычны страх чэ-  
хаў перад пагрозай з боку Брандэн-  
бурга, ахапіў яе.

Іх усіх ужо выводзілі з дому: Вац-  
лава і Блажэну, маладых закаханых,  
якія так ілдуна разам любаваліся  
зоркамі, шахцёра-бацьку і заклапоча-  
ную маці, сястрычку Вену, чатырна-  
цацігадовую дзючынку, у якой зубы  
студалі ад страху, і рэўматычную ба-  
бульку, у якой адняліся ногі. Але яна  
павінна была ісці з усімі. Яе пасадзі-  
лі на стул і вынеслі з дому. Калі гэ-  
тая дзіўная працэсія пераступіла па-  
рог, Брок неяк нязвычайна завуў,  
захлібнуўся выцём і скочыў проста на  
твар аднаму з салдат. Пачуўся карот-  
кі стрэл; жанчыны крыкнулі, лапы  
ў сабакі абмяклі, ён сплюў набок, і  
яго зычны, сярдзіты бас перайшоў у

жаласны, перарывісты віск, які пас-  
тупова слабеў і нарэшце сціх.

— Брочак, — запалакала Веніка

— Мой залаты Брочак!

Перападоханых людзей сагналі на  
плошчу. Панаўдзетыя, аглушаныя  
ўдарамі ў дзверы, накінуўшы на сябе  
што трапіла над руку, людзі шлі, ні-  
чога не разумеючы, і ўсё яшчэ нібыта  
не верылі, што гэта не зданы, а жах-  
лівая сапраўднасць. У шэрым святле  
досвітку яны ўсё ж пазнавалі адзін  
аднаго, суседка цішою ківала сусед-  
цы. Дзеці голасна паведамлялі: «Ма-  
мачка, Францік таксама тут». Муж-  
чыны панура маўчалі. Маладыя і ста-  
рыя, дарослыя і дзеці, маці з немаў-  
лятамі на руках, кульгавыя бабулькі  
і бяззубыя дзяды былі сабраны тут  
з усёй вёскі, разам са старастам і

была дата: «7 чэрвеня 1942». Бла-  
жэна насіла пярэцёнак роўна два дні.  
Ён стукнуўся аб скары вясковых  
жанчын — дзясювенькія сувеніры —  
і зазвінеў важкім золатам.

Ды што гаварыць пра жанчын —  
адабралі каштоўнасці і ў дзядей. Ве-  
на Малек атрымаў ад хроснага ў  
дзень першага прычасця старадаўні  
сярэбраны гадзіннік-чыбуліну... Па-  
давай яго сюды! Але і гэта яшчэ не  
ўсё. Ці паверыце — салдаты не саро-  
меліся браць маленькія завушніцы  
ў дзючынак, якія яшчэ не ўмелі ха-  
дзіць! Мацяры самі адразу ж зніма-  
лі іх, каб паганая рука фашыста не  
дакраналася да дзіцяці, каб не разар-  
вала, крыў божа, вушка. Але рукі,  
агрубелыя ад работы, трэсліся і былі  
не надта ўвішныя, і маленькія дзеці

даты пачалі бязлітасна страляць іх.  
Вена ўспамінала Брока, яе худое дзі-  
цячае цельца калацілася ад плачу, як  
у ліхаманцы. Блажэна з маці адарва-  
лі брызент, каб убачыць, што робіцца  
на вуліцы, клікалі на дапамогу... Але  
каго яны маглі даклінацца? Мужчы-  
ны не чулі іх. Ці даведаюцца яны,  
што іх жонка і дзядей адвозіць? Дзе,  
дзе вы? Адагнуўшы ражок брызенту,  
жанчыны заўважылі на плошчы дзве  
велізарныя бочкі... што ў іх можа  
быць? Дзеся чаго іх тут паставілі?  
Можа, салдаты збіраюцца пап'яства-  
ваць, але на гэта нешта не падобна.  
Божа, а навошта сюды выстаўле-  
на мэбля? Ды гэта ж каліасачка на-  
шай Ружэны, вунь тая, белейкая,  
вядома, гэта яна. Азвалася Гронакава.  
Ёй здалося, што яна пазнала сваю но-

## Марыя ПУЙМАНАВА

30 год назад, 10 чэрвеня 1942 года, гітлераўцы знішчылі  
вёску Лідзіца ў Чэхаславакіі. Жыхары гэтай невядомай шах-  
цёрскай вёскі каля Ікладна былі абвінавачаны ў тым, што  
яны хавалі ўдзельнікаў замаху на гітлераўскага стаўлені-  
ка ў Чэхаславакіі Р. Гейдрыха. Пасляваенныя судовыя пра-  
цэсы над кладзенскімі гестапаўцамі даказалі неабвержна,  
што ў гэтым абвінавачанні не было ні кроплі праўды. На-  
чысты імкнуліся запалохаць народ, зламаць яго супраціў-  
ленне фашыстам.

На дзевяці 10 чэрвеня 1942 года вёску акружылі геста-  
паўцы. Усе мужчыны і юнакі былі расстраляны, жанчыны

і дзеці вывезены ў канцлагеры. Нямногія з іх данылі да  
канца вайны, да разгрому гітлераўскай Германіі. Вёска  
была сцёрта з твару зямлі.

Браты чэхі, прыязджаючы да нас, у Беларусь, называюць  
Хатынь беларускімі Лідзіца. Памяць пра тых, хто загінуў,  
жыве ў сэрцах людзей і ў радках вершаў, у помніках і кні-  
гах...

Друкуем фрагмент рамана Марыі Пуйманавай «Жыццё  
супраць смерці», у якім расказваецца пра тых жахлівых  
часіны Лідзіцы.

# ЛІДЗІЦЭ

ксяндзам — немцы не забылі нікога,  
ў дамах не засталася ніводнай жывой  
душы. А тыя, хто працаваў на мета-  
лургічным заводзе ў начную змену,  
накуль яшчэ не вярнуліся.

— Жанчыны і дзеці — у школу!

Мужчыны застаюцца тут!  
Гэта страшэнна спалохала Блажэ-  
ну: «Як жа так? Мы пойдзем на допыт  
не разам? А Вацлаву ж казалі...»  
Яна абхапіла яго за шыю абедзвюма  
рукамі:

— Без цябе не пайду.

Але салдат зноў прыгразіў пры-  
кладам. Салдаты, нібыта ў іх раптам  
усяліліся д'яблы, кідаліся ў натоўп,  
адрывалі блізкіх адзін ад аднаго, раз-  
лучалі сем'і. Забрахалі сабакі, зараў-  
лі каровы, перападоханыя куры з  
дзімім кудактаннем насіліся на два-  
рах. Гэта было штосці жажлівае!  
Зрэшты, усё хутка скончылася, і ад-  
ны бездапаможныя жанчыны з дзець-  
мі засталіся сам-насам з салдатамі.

Каля школьных дзвярэй стаяў сал-  
дат з куфэракам. Калі жанчыны ўва-  
ходзілі, ён, не запісваючы, адбіраў у  
іх каштоўнасці.

Жанчыны не атрымалі на рукі ні-  
чога.

Каштоўнасці беднякоў! Сямейныя  
сувеніры і памяткі аб падарожжах,  
маліўнічалы хроніка свят, калі жыццё  
пераліваецца ўсімі барвамі вяселляў  
і хрэсьбін. Чалавек не любіць рас-  
ставацца нават з кронамі, бо яны заро-  
блены цяжкай працай. Але, урэшце,  
усе манеты аднолькавыя, яны па-  
былі ў мностве абыякавых рук; пры-  
дзе час, калі гэтыя мізэрныя пратэ-  
таратныя грошы не будуць нічога  
варты. Затое каштоўнасці! У кожнай  
ёсць свая індывідуальнасць, як у лю-  
дзей... Вось гэтую чорную матку бо-  
скую чанстахоўскую некалі прывёз ма-  
ленькай Блажэны бацька пасля з'ез-  
да шахцёраў у Польшчы. Маці паве-  
сіла дзючынцы на шыю медальён-  
чык на ланцужку, каб матка боская  
ратавала дачушку ад усякага зла. Ця-  
пер эсэсавец сарваў з Блажэны лан-  
цужок, які яшчэ захоўваў цэльнаю  
цела, кінуў у куфэрак, потым зняў з  
пальца пярсцёнак. Нават і гэта ён ада-  
браў у Блажэны! Было так цяжка рас-  
ставацца з пярсцёнкам, падараваным  
Вацлавам. Такі навіоткі, такі дарагі  
сэрцу, без адзінай плямкі, такі любі-  
мы. На ўнутраным баку пярсцёнка

раскрычаліся. Школа, дзе раней бы-  
ло гэтак ціха і хораша, цяпер скала-  
налася ад плачу. Што скажуць бацькі,  
пачуўшы дзіцячы плач? Дзе нашы  
мужчыны? Што з імі?

Божа, якая гэта была ноч! Хваля-  
валася нават жывёла — гагаль гуслі,  
жаласна раўлі каровы...

Світае, хутка ранак... Пад вокнамі  
школы ходзяць вартавыя. Ці хутка?  
Прайшла цэлая вечнасць! Але калі-  
небудзь павінна ж высветліцца гэтае  
страшнае непаразуменне! Ужо свет-  
ла, пачынаецца дзень. Дзеці маглі б  
застацца тут, у школе.

— Калі сёння будуць урокі...

— Вядома, не будзе. Вунь як у  
дзядей вочы зліпаюцца...

— Паглядзіце на яго, заснуў, бед-  
ненькі...

— Ну і дзяцінства ў гэтых малых!

У іх гадзі мы сваюлілі.

— А я больш за ўсё рада таму,  
што мае зараз пры мне, што б там  
ні было, паверце. Пакінуць іх адных

— ды я ад страху ўчарнею.

— Пастойце! Едуць!

Некалькі грузавікоў з брызента-  
вым верхам і жоўтымі слодзянымі  
акенцамі спыніліся перад школай.

— Aus! Aus! — зароў эсэсавец. —  
Los! Los! Марш!

Жанчын пагналі з школы ўніз па  
лесвіцы, і не паспела Блажэна апамя-  
тацца, як яе ўпіхнулі ў машыну. До-  
пыту так і не было. Каля лесвіцы  
валаліся дзіцячыя каліасачкі. Бабу  
ледзьве пасадзілі ў машыну — сваю  
яна не магла ў яе залезці. У грузавік  
ускочылі эсэсаўцы, і ён крануўся пад  
адчайны сабачы брэх, які ляцеў  
ўслед, бы праклён.

Усчаўшы брэх, сабакі як маглі  
стараліся абараніць сваіх гаспадынь,  
якіх адвозілі немаведама куды. Сал-

вую швейную машыну «зінгер». А  
грузавік тым часам імаўся на вёс-  
цы ў бок Бушцеграда. Ва ўсіх дамах  
корпаліся салдаты і выкідвалі, як  
мяшкі з мякінай, пырыны і адзенне.  
Прыгожая, мілая, чысцоткая вёска  
стала незнавальнай, ператварылася  
ў разбойніцкі стан. Ніводнага знаёма-  
га твару. Нейкія дзецікі ў гімнасцёр-  
ках і шлемах цягнулі з двара Гора-  
каў у сад салмажыныя маты... Блажэ-  
на раптам імкліва адкінула руку ма-  
ці, якая прытрымлівала брызент, і з  
усяе сілы пачала адцягваць яго, спра-  
буючы высунуць галаву.

— Вацлаў! — закрычала Блажэна.

— Татачка! Нас адвозіць. Чуеце?

Жаночыя галасы далучыліся да яе

— кожная стала клікаць свайго.

Так, яны стаялі там, на двары Го-  
ракаў, каля хлява, тварам да сцяны,  
пад аховай салдат з аўтаматамі. Але  
ніхто з мужчын не адгукнуўся, не  
азірнаўся — грузавік прамчаўся мі-  
ма.

Вацлаў гэта быў ці не? Трэці з  
краю, высокі, стройны, з кучаравай  
галавой. Ён, ён! Але Блажэна не бы-  
ла ўпэўнена. Не паспела яна разгле-  
дзець гэтых дванаццаць — ці колькі  
іх там было — чалавек, як машына  
пранеслася міма. Вядома, калі б хто-  
небудзь з тых, што стаялі, паварух-  
нуўся, то салдаты ўсэдзілі б у яго  
кулю. Магчыма, Блажэна потым  
яшчэ доўга ламала б сабе галаву над  
гэтым. Цяпер яна ўжо сядзела на са-  
ломе ў памішанні спортзалы кла-  
дзенскага таварыства «Сокол» і гля-  
дзела ў непрывычна высокае акно, па  
якім знадворку струменіў несучешны  
дождж. Мутная пахлэбка, лкую ўжо  
так даўно раздалі наглядчыцы, не  
спатопіла прагі і голаду ні ў дарослых,  
ні ў дзядей. Добра яшчэ, што маці

## КУЛЬТУРНАЕ ЖЫЦЦЁ за Рубяжом

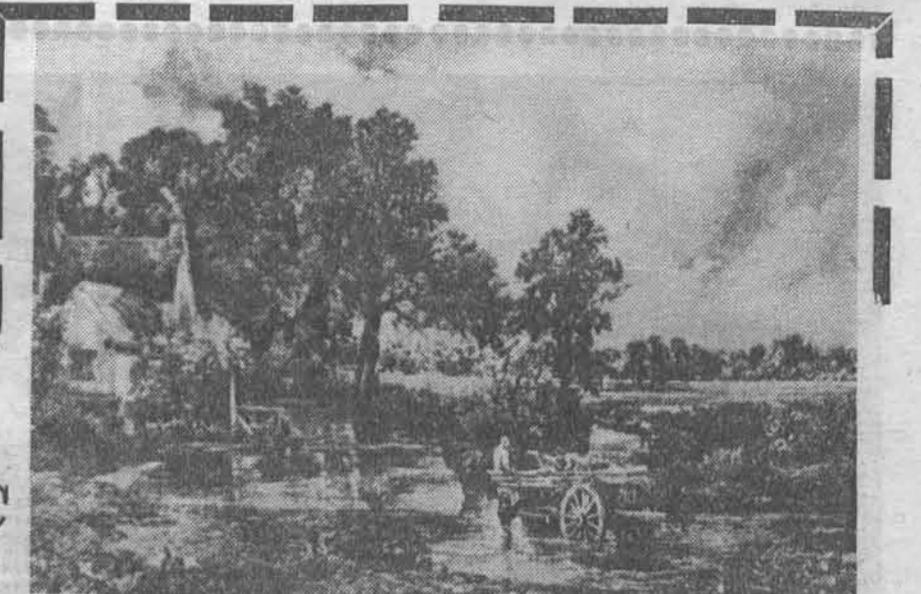
## АНГЛІЙСКІ

## РАМАНТЫЧНЫ ЖЫВАПІС

«У прыродзе формы ад-  
розніваюцца не абрысамі,  
а іроў ценю і святла.  
Накідваючы эскіз, ма-  
стан адлюстроўвае думкі  
лініямі; наносычы ж на  
палатно плямы фарбаў,  
ён наводзіць на думку...»  
Гэтыя словы для свай-  
го часу словы былі сказа-

ны не фааістам, не ім-  
прэсіяністам, а англій-  
скім жывапісцам Алк-  
сандрам Казенсам, аўта-  
рам трактату «Новы ме-  
тад», выдадзенага ў...  
1785 годзе. Казенс вы-  
кладае ў ім тэорыі, паз-  
ней распрацаваныя фран-  
цузскімі мастакамі Дэла-

круа, Манэ, Руа. Англій-  
ская школа жывапісу,  
якая амаль не існавала да  
XVIII стагоддзя, адразу  
выходзіць на сусветную  
арэну, не толькі не пры-  
трымліваючыся пры гэ-  
тым традыцыйных пль-  
ніў вылучэннага мастац-  
тва, але далёка абганяю-  
чы ўсе іншыя школы.  
«Новы метада» праклаў  
шлях у будучае, шырока  
расчыніўшы дзверы фан-  
тастыцы і лірычнаму  
натхненню.  
Перыяд 1760—1860 гг.



КАНСТЭЛЬ. Калёсы для сена.

у англійскім жывапісе ха-  
рантарызуюцца тым, што  
на змену адміраючаму  
класічнаму мінуламу і  
яго апошняй успышцы —  
неакласіцызму прыхо-  
дзіць новая плынь —  
рамантызм, усё значэнне  
янога было зразумета ў  
канцы XIX — пачатку XX  
стагоддзя.

У чым жа навізна ра-  
мантычнага напрамку ў  
англійскім жывапісе?  
Перш за ўсё, у пошуку  
новых выразных сродкаў.  
Мастакі больш не зда-  
вальняюцца арганічнай  
гамай фарбаў старых  
майстроў, тыповымі для  
іх «залацістымі» тонамі.  
Яны шукаюць раўнавагу

шляхам новых спалучэн-  
няў фарбаў і «матэрыял».  
Менавіта ў англійскім  
жывапісе гэтыя пошукі  
робяцца агульнай з'явай:  
радавыя мастакі і влікія  
майстры ідуць па адным  
і тым жа шляху, садзе-  
ніваючы росквіту раман-  
тызму.  
Несумненна, шырокае

Блажэны ў апошнюю хвіліну захапіла з сабой пачаты бохан хлеба. У малядх мацірок ад хвалявання прапала малако, і грудныя дзеці голасна крычалі ў брудных пляёнках. Памяць пляёнкі не было дзе, не было дзе выкупаць дзяцей, гамыцца. Жанчыны ў смяротным жаху абліваліся лотам, адзенне прыліпала да цела: адчуванне броду, голаду, санліваці прыгнятала арыштаваных. Іх ніхто ні пра што не пытаў. Допыту так і не было. Жанчын штохвілі лічылі і пераісвалі разам з дзецьмі.

Ужо другі дзень іх трымалі пад замком. Блажэна з маці сядзелі ў Кладне, у паўгадзіне язды ад роднай вёскі, але не ведалі, што з ёй адбылося. Блажэна ўсё яшчэ не ведала, што было ў дзвюх велізарных бочках, пастаўленых немцамі на плошчы, што з іх нацадзілі і разнеслі па хатах. Ніхто не сказаў ёй, навошта людзі ў шлемах перацягвалі саламяныя маты ў сад з двара Горакаў. Ніхто не растлумачыў ёй, што саламяныя маты прыслонены да сцяны, пастаўлены для таго, каб кулі не адскоквалі ад сцяны назад.

На ўсё пагрэбны час... На ўсё патрэбны час, а пакуль Блажэна малілася ў душы, каб бог як мага хутчэй вярнуў яе дамоў, да бацькі і Вацлава, — малілася, не падазраючы, што Лідзія, якія прытуліліся ў даліне, быццам на боскай далоні, ужо ўзнеслася на неба і на вогненных крылах абляцелі ўвесь свет і ён скаланаўся ад жаху...

Увечары пад вокнамі затулілі, загрымелі, зашумелі, і ў залу ўвалілася не менш як шэсць дзесяткаў узброеных эсэсаўцаў. На галовах у іх былі стальных каскі, на пятліцах — маланкі, у руках — аўтаматы. Жанчыны анямелі ад жаху. Прыціхлі і дзеці. Дзябелы салдаты прамашывалі па зале і выстралілі ўздоўж сцен, каля жанчын, якія сядзелі на саломе з дзецьмі. Нейкі эсэсавец выступіў наперад і пагрэзліва сказаў:

— Вы добра ведаеце, што зрабілі злачынства супраць Германіі. (Усё тая ж самая старая песня!) Мы адвезем вас у рабочы лагер. Давядзецца доўга ехаць у поездзе. Дзеці могуць стаціцца ад такой паездкі. Мы пасадзім іх у аўтамашыны, і яны будуць чакаць вас у лагеры.

— А гэта праўда? — з распачу закрычаў высокі жаночы голас.

— Слова гонару, — сказаў начальнік, не паўёшы нават брывом. Mein Engenwort. Для дзяцей так будзе лепей. Тыя, каго я зараз назаву, хай надрыхтуюцца і выйдучь наперад.

Ён узяў спіс, бліснуўшы прысцянкам, аздобленым чэрапам, потым вярнуў на іх з-пад насунутай на лоб стальной каскі і пачаў журботную пераклічку.

— Брэйха Пюзаф!  
Пэпчак Брэйха! Яго бацька працаваў з Вацлавам на заводзе «Польдзінка». Цудоўныя пяцігадовы, настрыжаны ў кружок хлопчык з вочкамі, як

вішні, адзіны сын. Брэйхава так яго берагла!

Ён сіснёў кулачкі і закрычаў:

— Нікуды я не пайду! Я не хачу! Хлопчык, заліваючыся слязмі, кінуўся да маці, схваў галаву ў яе калянах. Гледзячы на яго, запланалі і астатнія дзеці. І маці суцішалі іх, баючыся, што разгневаныя салдаты пакрыўдзяць малых. Маржэнка Гулакава ў адчаі крычала на ўсю залу:

— Якая ж ты мама, калі мяне аддаеш!

— І як толькі бог усё гэта церпіць! — жагналася бабулька Блажэны.

Тут сядзелі маці і жонкі шахцёраў і металургаў, жонкі людзей, якія з пакалення ў пакаленне змагаліся са стыхійнай агню, з зямлёй і металам. Гэтыя жанчыны памяталі катастрофы ў шахтах, памяталі лакаўты і забастоўкі і былі не надта ахвочыя на слова. Вясковы лад жыцця ў глухім прыходзе прывучыў іх да сляйскага спакою, а рэлігія навучыла пакорліва несці свой крыж. О, божа, божа, і сям'ю Блажэны чакае такі ж жудасны лёс. А пакуль яны чакалі, калі чарга дойдзе да Вены, ды зноў і зноў перажывалі разам з кожнай маці, якая аддавала сваё дзіця, боль расставання.

— Фрухаўф Венцслава...

Выйшла дзіўчынка-падлетак, худзенькая, з чорнымі, як дыяменты, вачынятамі. Доўгія вейкі таксама былі чорныя, нібы той вугаль, што здабываў бацька. У многіх дзяцей з шахцёрскай вёскі былі гэтакія ж незвычайна цёмныя вочы і смуглыя твары.

— Вена ўжо вялікая, — зашаптала маці. — Яна вытрымае дарогу ў поездзе, няхай яе пакінуць з намі. Скажы яму гэта.

Блажэна паўтарыла словы маці панямецку. Эсэсавец кінуў на яе халодны позірк.

— Толькі з шаснаццаці год, — сказаў ён. — Наступны.

Маці падышла да Вены і сунула ёй лустачку лідзцакага хлеба на дарогу. Добра, што яна захапіла яго пазаўчора ноччу, нягледзячы на мітусню. Потым яна дзялілася хлебам і з суседкамі, і ў яе нічога не засталася. Гэта быў апошні краец.

— Трымайся, Венічка, — сказала маці, стараючыся здавацца спакойнай, каб не хваляваць дзіця. — Мы хутка прыедзем.

На здзіўленне маці, Вена нават не заплакала. На худым дзіцячым тварыку быў напята кожны мускул, але дзіўчынка не хацела сваім страхам палохаць матулю.

— Я буду глядзець за маленькімі, — уздыхнула яна не без гонару. — Бывай, мамачка.

І раптам па-дзявочы жвава яна падскочыла да бабулі, абняла яе за шыю і прапалтала на вука:

— Як ты думаеш, можа Брочак толькі паранены і застанецца жывы, га?

— Ну, вядома, залата мая дзіўчынка, — адказала бабуля.

Дзеці пад канвоем саладат доўгай калонай выйшлі са школы...



Антэра ТАКАЛА. Адзім.

Калі паспрабаваць адным словам вызначыць гое ўражанне, той настрой, які застаецца ад гэтай выстаўкі, — гэта будзе, бадай, «назначнасць». Так, менавіта назначнасць, бо цяжка нека інакш вызначыць пачуццё, якое выклікаюць работы фотамастака з Хельсінкі Антэра Такала.

Такала працуе ў традыцыйнай фінскай манеры, яе вызначае рэзкае чаргаванне святла і ценю, агульнае халоднасць гамы, падкрэслены анадамізм. Гэты акадэмізм адчуваецца літаральна ва ўсіх кампанентах здымка — і ў абмежаваным выбары тэмы (толькі пейзаж або партрэт), і ў спосабах яе раскрыцця (вельмі стрыманых, строгіх), і ў гранічнай закончанасці, «адшліфанасці» работ, і, нават, у фармаце фатаграфій. Вызначаючы прапорцыі іх, Такала імкнецца да класічнага «залатога слячэння».

У здымках гэтага фотамастака няма дзелення — толькі стан, і гэта адна з асаблівасцей стылю Такала. Галоўны аб'ект яго ўвагі — прырода. Такала выдатна абвясняе распаўсюджаную ў фатаграфіі думку, што пейзаж без чалавеча мёртвы, што такі здымак — не здымак. Ландшафт фінскага фотамайстра жывучь самастойным жыццём, поўным свайго ўнутранага сэнсу («Лапландыя», «Лапландыя II», «Даліна паўночных аленяў» і інш.). Але, калі Такала ўводзіць у пейзаж чалавека, то яго фігура становіцца глаўным акцэнтам кадра, «трымае» кампазіцыю. («Таямнічы чалавек», «Адзінокі», і інш.).

Сказаць, што Такала любіць родныя краявіды, — мала. Ён пра іх спявае, піша вершы, складае пішы, легенды, балады. Яго пейзажы, як музыка. Адзім, дарэчы, так і называецца — «Сімфонія восені». (Зроблены на контрапункце, ён нібы на самой справе гучыць).

Большасць работ фотамастака вытрыманая ў вельмі цёмнай танальнасці, аднак цэпра не



Антэра ТАКАЛА. Фламенка.

«давіць». Антэра Такала амаль заўсёды пакідае ў кадрах светлы акцэнт — ці то ззяючыя ашвініцы ў «Ізабэле», ці то белы каўнерчык у «Кіці», ці яркую ваду ў «Сонечнай зямлі», ці бліскучы ад вільгаці плот у «Туманнай восені», ці, нарэшце, сонца ў эцюдзе «Да вясны». Такалу наогул вылучае тонкае пачуццё святла, уменне працаваць з ім. Менавіта святло ў рэзкіх кантрастах з цёмным надае здымкам Такала той драматызм, той унутраны рух, без якога мастацкі твор аказваецца нежыццяздольным.

Многія работы Такала нагадваюць графіку. «Пад аловак», выкаваны «Эцюд», «Зямля мары», здаецца, зроблена вугалем на ватмане, а таякі партрэты, як «Клаўдзія», «Анна II», «Сюзанна» па кампазіцыі, па светлавым маляўніцтвам блізкія да сапраўднага жывапісу. Здымкі «На

беразе», «Мадам», «Пасля шчаслівых дзён», наогул немагчыма назваць інакш, чым карцінай. Апошні — узрушае гранічна выверанай лінейнасцю кампазіцыі, транспарэнтнасцю танальных пераходаў.

Гэта чацвёртая выстаўка апэратара фінскага тэлебачання Антэра Такала. Першыя тры адбыліся ў Партугаліі, Індыі, ЗША. Антэра толькі 33 гады, але яго работы адзначаны 141 узнагародай разнастайных конкурсаў, выставак, салонаў. Такала — ганаровы член Каралеўскага фатаграфічнага таварыства Вялікабрытаніі. Прыемна, што і мінчане атрымалі магчымаць пазнаёміцца з яго работамі. Ды і не толькі мінчане — здымкі Такала пабывалі ўжо ў Запарожжы, Таліне, Рызе, Вільнюсе. Праз некалькі дзён выстаўка працягне сваё падарожжа па краіне.

М. КАЛОМЕНСкі.

## МАСКОЎСКИ МАЛЫ — У МІНСКУ

(Закарэніне. Пачатак на 2-й—3-й стар.)  
імаму карціцы сказаць нешта Івану Любезнаму...

Цэла сустрэкалі ў сваім клубе мінскія журналісты групу артыстаў Акадэмічнага Малага тэатра СССР. Гутарка мела надзвычай таварыскі характар.

Дырэктар-распарадчык тэатра Ф. Шапоров падзяліўся з удзельнікамі сустрэчы сваімі намісламі на бліжэйшую будучыню, паведамаў аб новых пастаўках, якія хутка убачаць гледачы.

Па просьбе журналістаў аб рабоце над спектаклем «Рэвізор», расказалі яго пастаноўшчы народны артыст СССР І. Ільінін, народны артыст СССР М. Аненкаў, І. Любезнаў і іншыя удзельнікі гэтай цікавай пастаўкі.

У канцэрте прынялі ўдзел народны артыст СССР І. Ільінін, І. Любезнаў, народны артыст РСФСР Я. Вяснін, заступнік артыста РСФСР А. Смірнов, служаны артыста РСФСР П. Калінін, У. М. Наважылін, артыст Павел Калінін. У сцэне са спектакля «Рэвізор» выступілі народны артыст РСФСР Т. Ерамеева, заслужаны артыст РСФСР Ю. Саломін і антрыста Людміла Пірагова.

На гэтым тыдні Малы тэатр пазнаёміў гледачоў са спектаклямі, якія не адзім раз ставіліся на яго сцэне ў розныя гады. — «Вяселле Крэчынскага» і «Шіланна вады». Першы з іх быў упершыню паказаны яшчэ ў 1855 годзе ў бенефіс вядомага М. Шумскага з удзелам М. Шчэпкіна і П. Садоўскага, цяперашні спектакль па намеры А. Сухаво-Кабыліна паставіў малады рэжысёр, мінчанін, які пачынаў тэатральную дзейнасць у аматарскім драматычным калектыве Беларускага політэхнічнага інстытута Л. Хейфец. Другі, па традыцыі гэтага тэатра, выглядае не проста відовішчам паводле «выдатна зробленай п'есы» (такім майстрам лічыцца яе аўтар — французскі драматург мінулага стагоддзя Э. Скрыб), а і галерэяй яркіх і рэхаляганна глыбокіх характараў, што робіць спектакль цікавым не толькі з-за дасціпнай сцэнічнай інтрыгі.

Наперадзе — новыя сустрэчы з артыстамі Малага, і — прэ'ера спектакля сёлетняга сезона «Перад заходам сонца» Г. Гауптмана.

выкарыстанне акварэлі адгравала істотную ролю ў поспеху новага напрамку. Акварэль здаўна служыла сродкам вызвалення мастака ад руціны. Празрыстасць, яркасць і тонкі адценні акварэльных фарбаў дазваляюць выказаць свае пачуцці і перажыванні, свой «унутраны ландшафт». Акварэлю карысталіся буйнейшыя з сусветных мастакоў — Дзюрэр, Рубенс, Клод Ларэн, Фраганар, Гвардзі і многія іншыя. Такім чынам, у канцы XVIII стагоддзя акварэль не была навінай ні ў Англіі, ні ў іншых краінах. Аднак ні адзін выразны сродак не здольны так правільна перадаць пакрытыя смугой невыразнага абрысу англійскага пейзажа, шарую туманнасць неба Англіі, як акварэль. Не даводзіцца

ца таму здзіўляцца, што столькі англійскіх мастакоў той эпохі пісалі акварэлю. Яны прыбегалі да яе не толькі ў працэсе падрыхтоўкі да малявання жывапісу або гравюры, але як да самастойнага выразнага сродку і паўнапраўнага віду выяўлення мастацтва. Ненаторы жывапісцы — Коэнс, Герцін, Козман пісалі толькі акварэльнымі фарбамі, іншыя — Тэрнер, Канетэбл, Банінгтон карысталіся і маляльнымі фарбамі, аднак, калі можна так сказаць, яны пісалі імі, як акварэлю.

Майстры англійскай акварэлі не ўтварылі школы ва ўмоўным сэнсе слова. Яны працавалі паасобку. Аднак іх звязваюць ненаторы агульны рысы. Усе яны падзяляюць асноўную канцэп-

цыю тэхнікі акварэльнага жывапісу, згодна якому майстэрства мастака — у тым, каб па-майстэрску наладваць — размытыя празрыстыя фарбы адна на адну. Гэтым дасягаецца градацый фарбаў і тонаў, пры чым для перадачы яркага святла выкарыстоўваецца белы колер паперы. Звязвае англійскіх мастакоў і агульнасць крыніц натхнення: іх уяўленне скарылі Альпы, Рым, Венецыя...

Англійскі рамантызм зараджаецца ў сямідзесятыя гады XVIII стагоддзя, Гейнсбара, які яшчэ не прысвядуў слэб цалкам мастацтву партрэта, піша пад уплывам галандскіх майстроў пейзажы, поўныя чароўнага харарства. Перадача прасторы і «паветранасці» становіцца адной з асноўных задач мастакоў-раманты-

каў. У іх творчасці ёсць два аспекты прыроды, асабліва ярна перададзеныя ў карцінах двух буйнейшых майстроў англійскага жывапісу. З аднаго боку, мірны пейзаж англійскай вёскі, які ўтварыўся на палотнах Канстэбла; назіраючы зменлівую карціну то яснага, то пахмурнага неба, мастак засяроджваецца на разнастайных праблемах святла, задаюга разбушаванай прыроды, пераанальна паказанай у карцінах Тэрнера. Творча спалучаючы інтуіцыю Канзенса і святло Клода Ларэна, Тэрнер, самы бліскучы прадстаўнік англійскай рамантычнай школы, гэты «вар'ят святла», паводле выразу сучаснікаў, пакарыў іх сапраўдным разгулам фарбаў.

Пачатак англійскімі

мастакі рэвалюцыя ў жывапісе разгарнулася ў Францыі ў другой палове XIX стагоддзя, у той час, як у Англіі яна пагасла ў маньерызме прарафаэлітаў.

Англійскія рамантыкі зрабілі велізарны ўплыў на жывапіс нантынентальных мастакоў, нягледзячы на тое, што іх творы доўга не выстаўляліся ў іншых краінах. Затое мастакі многа падарожнічалі. Жэрыко, Дэлекруа, Каро і іншыя французскія мастакі адпраўляліся ў Англію і знаёміліся з мастацтвам англійскіх жывапісцаў, гэтых, паводле выразу Бадлера,

«адчайных каларыстаў», якіх адкрылі ім любоў да прыроды, адчуванне фарбаў і святла, якія пракладлі шлях да імпрасіанізму.

На Сусветнай выстаўцы ў Парыжы ў 1855 годзе ўпершыню з поспехам экспанаваліся акварэлі англійскіх майстроў.

Велізарную цікавасць выклікала нядаўна выстаўка англійскага рамантычнага жывапісу, арганізаваная ў Парыжскім Малам выставачным палацы.

(«Навіны ЮНЕСКО»)

Іван БРЭЛКА

### ПРАЗ ЧУЖЫ РОЗУМ

— Які магазін, працаваць трэба, — гыркае ён.  
— Ды недалёка ж, за тым домам, — паказваю на суседні будынак.  
Ледзь угаварыў Пятра: так не хацелася яму ісці ў магазін. Відаць, адчуваў, што бокам вылезе мне гэта вылазка. І, скажу вам, як у вадугу глядзеў.  
Праз хвілін колькі мы былі ў магазіне. Пераступіў парог, і вочы мае адразу загарэліся: на паліцах бутэлькі — якія хочаш. Бачу, Пятро таксама не супраць узяць адну з іх. Але ж, самі памяркуйце, рабочы час, праца на рыштаваннях, вышынні. «Не, — кажа Пятро, — возьмем толькі ліманад».

Які там ліманад? Куплі мы па бутэльцы «чарніл».  
Але вярнуліся на аб'ект, зноў праблема: чым адкаркаваць гэтыя бутэлькі?  
— Вечна цябе вучы, — хмыкнуў Пятро. — Шаркіні аб вугал і пі сабе на здароўе.  
Вось я ўперся ў вугал і — шаркнуў... «Каб цябе па пятах так шаркалі!» — думаў пасля. А ў той момант, здаецца, не паспеў зачэпіцца за вугал, як грывнуўся вобзём. Бутэлька выскачыла з рук — і плясь, разляцелася на асколкі! А цагляна, за якую зачэпіў коркам, так саданула мяне па назе,

што і па сённяшні дзень кульгаю...  
Мне — гора, бяда. А Пятро аж заходзіцца за бакі сханіўся ад смеху. Самі разумеюць, якая мяне злосць апанавала.  
— Чаго рагочаш, абібок? — са злосцю крычу яму. — Каб табе рукі адсохлі. Твая ж гэта работа...  
— Э, не, твая, — гэтак ведаюць, спакойна адказвае ён.  
А тут, адкуль ні вазьміся, і брыгадзір наш прытупаў.  
— Твая, браце, твая гэта работа, — пацвярджае. — Ты ж сам клаў гэтую сцяну.  
Што мне было казаць: сапраўды, сам рабіў, пасля зарплаты...  
Я ўзяўся за кельму. Але думаў сабе так: цяпер, колькі жыць буду, ніякага дурня не паслухаю!



«...Відаць, мае гумарыстычныя мільёны ішчэ слававатыя, — напісаў нам у рэдакцыю шахцёр з Салігорска Анатоль Смоліч. — Але я спадзяюся ў хуткім часе гэты недахоп пераадолець!»  
Знаёмчы сёння нашых чытачоў з новым аўтарам «Вясёлай трасянікі», мы павінны сказаць, што, аддаючы даніну яго сціпласці, у той жа час падзяляем і яго ўпэўненасць у сабе. Тым больш, што пад ёй слідны падмурок, — пачуццё гумару, якога А. Смоліч ўяна не пазбаўлены.

ПРАВДУ кажуць: чым жыць чужым розумам — лепш увогуле не мець галавы на плячах. «Чаму?» — спытаеце. Хто-хто, а я ў гэтым на сваім горкім вопыце пераканаўся. Так што цяпер, колькі жыць буду, нікога больш не паслухаюся. Нават самага лепшага сябра. Адкуль такі недавер, скажаце? Ды, бачыце, Пятро — сябра мой — і падвёў мяне... Дакладней, падвёў пад той дом, што ўзводзіла наша брыгада.  
Але ўсё па парадку. Быў якраз панядзелак. А што гэта за дзень, думаю, тлумачыць не трэба. Дык вось падыходжу да Пятра і гэтак ціхенька, каб, крый божа, хто не пачуў, шапчу яму на вуха: «Ведаеш, галава аж развальваецца. Давай скорнем у магазін».



Мат. Л. ВЯЗНИКАВА.

Я. ІВАНОВ

### ЗЕМЛЕТРАСЕННЕ

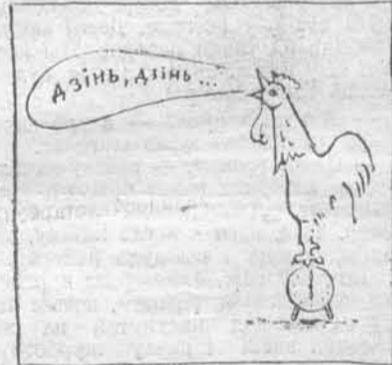
РАСКАЗ ВІДАВОЧЫ

Мы сядзелі ў скверы. У залёнай альтанцы. Спачатку звінелі шклянкі і бутэлькі... Помню, доўга звінелі, пакуль адна з іх не перакулілася і з яе не пацяклі апошнія кроплі... З таго, відаць, моманту ўсё і пачалося! Як мне падалося, нешта моцна грывнула, стол, за якім мы сядзелі, завагаўся, нахіліўся і абодва мае прыяцелі, бездапаможна хапаючыся рукамі за паветра, з'ехалі з лавак на зямлю... Але я — утрымаўся, бо інстынктыўна абхапіў дрэва. Вось тады і адчуў, як ходарам захадыла пада мной зямля, як завіхурнула ў вачах. Вакол рабілася нешта страшэнна незвычайнае. Я зірнуў на тое месца, дзе яшчэ гадзіну назад віселі электрычныя ліхтары, але ў густым змроку бушавала толькі адно полымя. Яно гарэла так ярка і злавесна, а чырвоныя твары маіх прыяцеляў пазіралі ў неба з такой пакутлівасцю, што страшэнная здагадка заварушылася ва мне: я раптам прыгадаў апошні дзень Пампеі... З дзікім лямантам кінуўся са сквера на вуліцу: «Рагуйце-е-е!» І ўсё шалёна панеслася за мной і пасустрач мяне: будынкі, людзі, машыны... Імгненнае маланкавае святло і страшэнны удар былі апошнім, што я адчуў.  
...Апрытомнеў у бальніцы. Нада мной стаў доктар. Нягледзячы на востры боль ва ўсім целе, я сабраў сілы і ціхім шэптам спытаў:  
— Усё... ужо скончылася?  
— Бадай...  
— А што ж гэта было?  
— Моцная ступень ап'янення...  
— І больш... нічога? — не паваруў я.  
— Не, чаму ж... Вы ледзьве не загінулі пад машынай.

Рыгор ЯСЦЕЕУ.

### ДЫЯЛОГ

— Рыгорка, любі, Як жывеш!  
— Як-небудзь ды жыву.  
— Чаму ж на працу Не ідзеш!  
— Ды муціць галаву.  
— Ты прастудзіўся, Дружа, мо!  
— Зарплату атрымаў.  
— То крочы!  
— Лепей бы дамоў.  
— Капеечкі ж няма...  
— А жонка дзе!  
— А дзеці які!  
— Пакінуў іх даўно.  
— Дык ты нягоднік, Ты ж лайдак!  
— А мне — усё адно...



### Мімаходзь

Розніца ў айтарытэце: адзін да працы прыкладае поўную сілу, другі — пэйную.

□ Начальнік зайседа абаніраўся, на актыў. Асабліва пасля банкетай.

□ Філагэліст аказаўся жулікам першай маркі.

М. НОЖНИКАУ.

«Іх вадой не разальеш», — гаварылі пра сабугэльнікаў. Аднак у выцярэзніку разлілі...

□ На адну дошку караля і пешку ставяць толькі ў шахматнай гульні.

□ Каб чытаць чужыя думкі, трэба мець свае.

□ «Плагіятар», — бурнаў вусень на еўсенічы трактар.

□ «І што ты ішчэ тычкаеш нос у мае справы?» — напикала шклянка чайнік.

Ул. РУДЗІНСКІ.

Г. ЮРЧАНКА

### АДНА НОЧ

Віктар КАРАМАЗАУ.

Падзіўшы карову і працадзіўшы малако, ва ўладзе салодкай трапятлівасці выйшоў я няспешкі за калітку, увесь набраклы ядронай сілай.

Ціхая бралася ноч. Не шалёстаў вецер. Зямля дыхала чуйнай вечнасцю. Вялікасна-белы месяц думна цалаваў таямніча-цёплы змрок пад дзяржужкай аблокаў. Неўпрыкмет закарцела цалаванца самому, бо душа знузілася ў адзіноце. Ударыла ў галаву шалёная кроў. Таму шоў збалеў ад прагнай надзеі.

І, нібы ўступаючы жаданню, праз цымлясць хігнулася нейкая ломкая фігура — басанож.

Гэта ішла Луця. Адгукнулася згоднай душой на вярэдлівасць майіх нескладухі. Яе прагныя вочы без уздыхаання і паракання глядзелі праз мяне. Ва ўладзе духмянай надзеі шагнуў насустрач. Аж не паверыў:

— Ці гэта ты?

— Як бачыш.

Нібы даўно свая, скаланулася ў маіх руках ласкавая і даверлівая.

Ціхмана-глыбока тулілася і цупка, бо разумела акраску майі мужчынскай натуры.

Сустрэкаў да гэтага яе двойчы: на грукатлівым кацеры пераязджалі разам праз раку, ды на разгойсаным газіку ляснычы падкінуў у раён. І хоць не ведаў, як жыла-нідалася, шчымылівае трызненне ёю тачылася незагойна. Абудзілася раптоўная даверлівасць да яе вабнай жаночасці.

Колькі часу мы слухалі спешліва-суладную таўкатечу\* нашых сэрцаў. Прыхапкам жмакала яна ў руках хуцінку. Чулася, як аддана напінаецца яе мляўка-прагнае цела.

— Колькі ў цябе дзетак? — спытаў я ў палюбоўнай размове.

— Сям'ера. Але дзеля цябе я гатова на ўсё. — без прыродыху шпталі яе губы. — Да мужыка я болей не вярнуся. Бо з табой адчула ранака апоўначы.

Я хацеў сцяць свае пачуцці, але гэта было звыш майго пажаданку. У безуладдзе душы наплываў казытлівы розваг. Шапатная летуценнасць азаралася ружовасцю зманлівай невядомасці пра будучую жытоўку. Немінучасць яе святга абнаўлення паланіла мяне ўсяго.

Час імгліваў незаўважна. На ўсходзе рана-расяная світань абяруч задзірала квота-крамліны падолак...

Па тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, уладзіце ўнутраныя аркушы ў знешні.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

### «ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, Ю. П. ГРЫГОР'ЕУ, К. Л. ГУБАРЕВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.